بسم اللہ الرحمن الرحیم

دیباچہ

بعد حمد خدائے و بعد نعت حضرت محمد صلعم می گوید۔ بندۂ درگاہ احد خاکسار مرزا غلام احمد
کہ اسم اعظم این کتاب مستطاب اسم اعظم ست۔ اللہ اللہ عجب اسم با مسمیٰ کتاب صغیرے دو در حالات
کار عالم راسخ شیخ المشائخ حضرت محبوب سبحانی شیخ عبدالقادر جیلانی و اسمای بزرگ آں غوث
الثقلین محبوب المشرقین و المغربین زیب اندراج یافتہ۔ آری آنکہ ذات فیض سمات او مستغرق فی
احدیت باشد و وجود سراپا وجود او فنا بحضرت صمدیت۔ درمیان محب و محبوب چہ تفاوتے
باقی ماند۔ راست گفتہ آنکہ گفتہ۔ والحق در معرفت دریک نظم سفتہ: ؎

مردان خدا خدا نباشند۔ لیکن ز خدا جدا نباشند

در حدیث قدسی وارد ست۔ کہ حضرت احدی فرماید۔ کہ ہمیشہ بندہ تقرب من می جوید
بعبادات نافلہ۔ تا آنکہ من گوش او می شوم کہ بداں می شنود و من چشم او میگردم کہ بداں می
نگرد۔ و من دست او میشوم کہ بداں می میگیرد۔ و من پائے او میگردم کہ بداں راہ می رود۔ اگر از من چیزے
بطلبد ہر آئینہ او را میدہم۔ و اگر از من پناہ جوید۔ در پناہ خویش میدارم۔ ازیں حدیث آشکارا
تر از آفتاب است کہ بندگان خدا بسبب تقرب الہی بہ مدارج اقصی الغایۃ فایز میگردند۔ کہ
درمیان عاشق و معشوق محب و محبوب۔ تفاوتے باقی نمی ماند۔ و بسبب فنای وجود انسان در ذات
حق ہرچہ انسان میکند فعل خدا می باشد۔ صاحبان بصیرت را درمیان فعل شان و فعل حق
مغایرتے باقی نماند تا آنکہ بفحوای این شعر۔ من تن شدم تو جاں شدی۔ تو جاں شدی من تن
شدم۔ تا کس نگوید بعد ازیں تو دیگری من دیگرم۔ حال شان این میگردد کہ ہمہ گوشیم تا چہ فرمائی

همه چشمیم تا نظر آید - درین کتاب حالات شیخ الشیوخ مفصل بترتیب یافته - و بجمیل کوته
نظران این حالات سامی را بنظر تعجب نگرند - اما آنانکه ذوق محبت چشیده اند و جام عشق
کشیده اند - می دانند که چون عاشقان صادق خود را فنا کرده بمنزل لقا می رسند - آنجا از
عبدیت اثری باقی نمی ماند - و باذات احدیت واصل می شوند - و در فعل محب و محبوب امتیازے
باقی نمی ماند - بکیف وجود حضرت محبوب سبحانی که قدم ایشان برگردن اولیائے حق است
واز آدم تا ایندم احدے از زمره اولیا و اصفیا بچو وے برنخاسته - غوث صمدانی محبوب
ربانی قطب یزدانی لقب مبارک آنجناب است - و این کتاب هدایت انتساب از کتب خانه
قدیمه کرمی محب حضرت محبوب سبحانی جناب شیخ تاج الدین صاحب رئیس سیالکوٹ
حال تحصیلدار خوشاب عم فیضه یافته شده که بدست شان دست بدست از
بزرگان قدیم رسیده - و تا حال چاپ نشده - بسبب اینکه رئیس موصوف به
سلسله قادریه حضرت عبد القادر جیلانی می دارند این کتاب را عزیز جان می دا
و بکمال اشتیاق می داشتند - که این را طبع کرده آید - تا دیگران هم از حالات کامله
و واقعات صحیحه حضرت محبوب سبحانی آگاه گردند - و فیض عام بردارند - بنابرین این کتاب
را بذوق تمام شوق مالا کلام بغایت تصحیح به تقطیع موزون چاپ کرده - این فیض
عام کردم - و بالله التوفیق و علیه التکلان +

خاکسار

بنده مرزا غلام احمد از سیالکوٹ ۱۶ مئی سنه ۹۳

تاریخ طبع زاد مولوی فیروز الدین مدرس ہوڈ سکول سیالکوٹ

آں شہ محی الدین جیلانی — کہ ندارد در اولیا ثانی
ہیچو وے کس نخاست در عالم — ہست لاریب قطب ربانی
اوست سرتاج اصفیائے جہاں — لقب اوست غوث صمدانی
قدم اوست بر رقاب ہمہ — ہست یکتا حبیب یزدانی
ذات او ہست منبع حسنات — شد وجودش چو شمس نورانی
گوہر درج حکمت و صفوت — نیّر برج قرب رحمانی
محرم سرہائے لاہوتی — واقف رازہائے پنہانی
ہست سلطان ملک حکمت دیں — مالک گنجہائے عرفانی
ہست در باغ لامکاں لاریب — مثل طاؤس شاہ گیلانی
مردگان صد ہزاران در دنیا — زندہ کردہ باذن ربانی
شد مریدش ہر آنکہ در عالم — گشت داخل بہ ظل رحمانی
دانکہ از وے نیافتہ رخ خویش — خود چہ یابد بجز پریشانی
دین اسلام بود دیک بیمار — او شدہ محی الدین رحمانی
باش اے دل چو قرب حق خواہی — از دل و جان غلام جیلانی
خود چہ وصفش کنم زباں لال است — حاصل عقل ہست حیرانی
ہر کہ گوید ثنائے آں شہ دیں — یابد آں کس بہشت روحانی

این کتابی است اسم اعظم نام — مظهر اسمهای ربانی
الله الله عجب کتابی است — مخزن گنجهای عرفانی
اندرین نسخه آشکار شده — ها چو خور رازهای پنهانی
سخن اهل دل چنین باشد — ای هر آنکس که لب بدندانی
واقف راز گر نمی باشی — تو بتشنیع لب چه جنبانی
کار دانا سکوت می باشد — دم زدن هست کار نادانی
پر ز حالات شاه محی الدین — هست این یک کتاب لاثانی
معظم میرزا غلام احمد — که برو گشته فضل رحمانی
طبع کرده است این کتاب عجیب — منبع سرهای ربانی
حسب ارشاد شیخ تاج الدین — آنکه شد تاج دین یزدانی
منبع فیض هست آن لاریب — هست در لطف خلق لاثانی
فخر دانند شدن درین دنیا — خادم پاک شاه جیلانی
هست تحصیلدار در خوشاب — مورد فضلهای یزدانی
مسکن او سیالکوٹ شده — دل به حب خدا است نورانی
بهر تعمیل حکم والاشان — طبع شد این کتاب رفعانی
۱۳۱۱
سال تاریخ آن مظاهر قدس — گفت فیروز با خوش الحانی
مظهر لا اله الا الله — گشت تاریخ نیز لاثانی

همت

بسم الله الرحمن الرحيم

(وبه نستعين)

اسناد خاصیت اسم اعظم حضرت سلطان الاولیا سید السادات شیخ محی الدین عبد القادر بن ابی صالح الحسنی الحسینی الجیلانی

در کتاب تکمله منقول است که اسم اعظم نام حضرت شیخ تعبیرات اسم کاظم الله دارد۔ بصدق و عقیدت ملازمت نماید تا تاثیر روئے نماید یا عبد القادر اسم اعظم تاثیرات دارد۔ اول اگر کسے درمیان جماعت گرفتار شده باشد و در ماند هم بود هفتاد بار بر خاک بخواند بجانب ایشان بدمد بامر الله تعالی هیچ مضرتے بدو نرسد۔ دوم آنکه اگر کسے را خوف دشمن باشد این اسم را مواظبت کند۔ یا عبد القادر در هر روز هفتاد بار بخواند بزودی مقهور گردد۔ سوم اگر کسے را سحر کرده باشند و هیچ گونه کشاده نشود هفت بار بر آب چاه بخواند و بدان آب او را غسل دهند و بخوراند سحر باطل شود۔ چهارم اگر کسے را زهر داده باشد این اسم اعظم را بمشک و زعفران بر کاسه چینی بنویسد و دوازده بار اسم خوانده بدو دهند۔ زهر کار نکند۔ پنجم اگر کسے بیمار باشد و اطبائے عالم از علاج آن عاجز آمده باشند هفتاد بار

بر آب باران بخوانند و بیمار را بخورانند شفا یابد **ششم** اگر کسے را مہمے وشوار پیش آمده باشد یا بلائے گرفتار باشد ہزار بار بخواند مہمات او بموجب دلخواه شود **ہفتم** اگر بر کسے پادشاہے غصہ گرفتہ باشد ہفتده بار بخواند و پیش او در آید و بر ابرو او دمد سہ بار آہستہ بخواند پادشاه به لطف در وے بنگرد **ہشتم** اگر کسے را بجائے فرستد سہ بار در گوش او بخواند **یا شیخ عبد القادر شیئاً للہ** البتہ مقبول گردد و بر مہمے که رود ساختہ گردد۔ اگر کسے در اول ساعت روز جمعہ چہل و ہفت بار با کسے سخن بگوید محب او گردد و اگرچہ دشمن او باشد **نہم** اگر شخصے متہم شده باشد ہر صباح چہل و یکبار بخواند از تہمت او نجات یابد۔ **دہم** برائے دفع بے خوابی قبل از نماز جمعہ شصت و پنجاه بار بخواند البتہ بے خوابی او دفع شود **یازدہم**۔ اگر کسے اراده غنا داشتہ باشد ہر بار او پیش از تکلم صد و یکبار بخواند بے نیاز گردد۔ **دوازدہم** از برائے زیادتی دولت و حشمت ہر روز پانصد بار بخواند محتشم گردد۔ **سیزدہم** جہت زبان برداری اعدا ہفتاد روز صد و ہفت نوبت بخواند البتہ اعدا منقاد گردد۔ **چہاردہم** برائے بستہ شدن زبان عدوان ہر روز ده بار بخواند۔ زبان بدگویان از بدی او بستہ گردد۔ **پانزدہم** برائے تحصیل مرادات بست روز ہر روز بست و چہار بار بخواند مرادات کلی حاصل گردد۔ **شانزدہم** جہت چشم زخم و عقد اللسان ہر روز بیست بار بخواند از چشم زخم و زبان حاسدان ایمن گردد۔ **ہفدہم** از برائے کشف کنوز چہل روز ہفتاد بار بخواند خزائن کشف گردد۔

هژدهم بجهت رویت حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه و علی آله واصحابه
وسلم هفت شب هزار نوبت بخواند رویت حضرت حاصل آید- نوزدهم جهت
رویت حضرت مرتضے علی رضی الله عنه نیز آمده- بیستم از برائے خلاصی
محبوسان هر روز یک صد و شصت بار بخواند مهمات کلی حاصل آید- بیست و یکم
جهت اسرار غیوب چهل روز هر روز شصت و هفت بار بخواند در اسرار و علم غیب
برو ے کشاده گردد- بیست و دوم- جهت علم و حکمت برو ے کشاده گردد
بیست سوم از برائے درجات و قبول سلاطین بیست روز هر روز چهار صد بار
بخواند- بیست چهارم از برائے عزت و شوکت نزد خلائق هر روز ده بار
بخواند- بیست و پنجم از برائے انتقال دشمن از محل خود هر روز سی نوبت بخواند
بیست و ششم از برائے اختلاف و عداوت میان جمعے دور افتاده هر روز
بست و پنج بار بخواند- بیست و هفتم- از برائے شجاعت و دفع جن و پری هر روز
پنجاه نوبت بخواند بیست و هشتم شش ماه هر روز هزار کرت بخواند روح سنگها و درختها
وارواح جمیع جمادات با او در سخن آیند- سی و نهم پنجاه روز هر روز پانزده هزار
بار بخواند چراغ و آتش هرچه باشد در سخن آید سی وام بجهت کشف قبور بعد از
نماز جمعه سه هزار کرت بخواند پیش هر قبرے که بخواند کشف حاصل شود و فایده بسیار
و خواص بیشمار دارد هر که هر روز هفتاد بار بخواند مقصودے که داشته باشد از دین و دنیا
برآورده شود بدین ذکر یا شیخ عبد القادر شیئاً لله مسربسجده روضه

تبرکۂ ایشان نہد و حاجت بخواند بمقصود برسد ۔ واللہ تعالیٰ اعلم بالصواب
اللّٰھم اغفر لکاتبہ ۔ تمت تمام شد ۔ کار من نظام شد ۔

نود و نہ نام حضرت غوث الصمدانی قطب ربانی محی الدین عبد القادر جیلانی قدس اللہ سرہ العزیز بدین ترتیب باید خواند بعد از نماز فجر سہ بار بعد از نماز ظہر دو بار بعد از نماز عصر دو بار بعد از نماز مغرب سہ بار بعد از نماز عشا دو بار معظم و مکرم اینست :-

نود و نہ نام اینست ۔ بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ اگر عاشقی

هُوَ الْقُطْبُ الَّذِيْ لَا تَطْبَعُ الدَّهْرُ مِثْلَهُ ٭ هُوَ الْغَوْثُ الَّذِيْ لَا غَوْثَ عَصْرًا مِثْلَهُ ٭ هُوَ الْاَحْمَدُ الْحُسَيْنِيُّ الرِّفَاعِيُّ ٭ هُوَ الْمَعْشُوْقُ اللهِ الْاِلٰهِيُّ ٭ هُوَ الْقُطْبُ الَّذِيْ فِي الْبَرِيَّةِ ٭ اَحْمَدُ ٭ مُتَّقِيٌّ ٭ اِمَامٌ ٭ حُسَيْنِيٌّ ٭ رِفَاعِيٌّ ٭ هَادِيٌّ ٭ مَهْدِيٌّ ٭ مُهَنَّدٌ ٭ شَرِيْفٌ ٭ سَيِّدٌ ٭ مُحِبٌّ ٭ مَحْبُوْبٌ ٭ طَيِّبٌ ٭ مُطَيِّبٌ ٭ جَوَادٌ ٭ مُنْقَادٌ ٭ مُعِيْنٌ ٭ مَتِيْنٌ ٭ مَصَابِيْحُ ٭ مِفْتَاحٌ ٭ صَادِقٌ ٭ عَاشِقٌ ٭ مَعْشُوْقٌ ٭ سَيْفُ اللهِ ٭ طَيِّبٌ ٭ طَاهِرٌ ٭ كَرِيْمٌ ٭ صَفِيٌّ ٭ سَخِيٌّ ٭ سِرُّ اللهِ ٭ جَمِيْلٌ ٭ شَفِيْعٌ ٭ رُوْحُ اللهِ ٭ مَغْفُوْرٌ ٭ سُرُوْرٌ ٭ كَنْزُ اللهِ ٭ رَفِيْعٌ ٭ عَالِمٌ ٭ عَارِفٌ ٭ تَقِيٌّ ٭ نَقِيٌّ ٭ بَحْرُ اللهِ ٭ شَاهِدٌ ٭ مَشْهُوْدٌ ٭ فَانِيٌّ ٭ بَاقِيٌّ ٭ مُشْتَاقُ اللهِ ٭ مُبَشِّرٌ ٭ صَابِرٌ

العلم ٭ تاج الاولیاء ٭ حجۃ اللہ ٭ متوکل ٭ مشیر ٭ صراط اللہ
مبین ٭ رؤف اللہ ٭ رحیم اللہ ٭ عبد اللہ ٭ نور اللہ ٭ حجاب
اللہ ٭ فیض اللہ ٭ قدرۃ اللہ ٭ موسٰی ٭ فاطمی ٭ ہاشمی ٭ کبد
رسول اللہ ٭ جمال اللہ ٭ جلال اللہ ٭ مقیم السنۃ ٭ مطہر ٭
مصلح ٭ متبسم ٭ نعت اللہ ٭ داعی اللہ ٭ منذر ٭ نذیر ٭ بر ٭
مشفع ٭ رحیم ٭ حلیم ٭ متواضع ٭ صابر ٭ فقیر ٭ غنی ٭ مصدوق
خیر الاولیاء ٭ ضحوک ٭ مصباح ٭ ذاکر اللہ ٭ راکب الملک ٭
صاحب المعراج ٭ تابع النبی صلی اللہ تعالٰی علیہ وعلی آلہ
واصحابہ ونفعنا بہ برحمتک یا ارحم الراحمین ط

کرسی نامہ حضرت غوث الاعظم این است

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

اسم شریف جد بزرگوار حضرت دستگیر محبوب ربانی حضرت
شیخ عبد القادر جیلانی قدس اللہ سرہ العزیز وکان نسبہ
من جانب الاب ھکذا سلطان محی الدین ابو محمد السید عبد القادر
بن ابی صالح بن موسٰی جنگی دوست بن عبد اللہ بن یحیی
الزاھد بن محمد بن داؤد بن موسٰی بن عبد اللہ الرضاء

بن موسیٰ الجون - بن عبد اللہ المحض - بن الحسن المثنیٰ - بن الحسن السبط - بن علی ابن ابی طالب کرم اللہ وجہہٗ ×

وکان نسبہٗ من جانب الام ھٰکذا - سید عبد القادر - بن ام الخیر فاطمہ - بنت عبد اللہ صومعی - بن ابی الجمال السید محمد ابن ابی محمد السید الطاہر - بن ابی عطا السید عبد اللہ بن ابی الکمال السید عیسیٰ بن علاؤ الدین السید علی الرضی بن سید الامام الجعفر الصادق بن السید الامام زین العابدین بن السید الامام حسین نہ بن امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب کرم اللہ وجہہٗ وعمر شریف ایشاں از تولد تا وفات نود ویک سال بود - رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین - الی یوم الدین ×

نقلست از عمر بزاز میگوید کہ من شنیدہ ام از حضرت شیخ رضی اللہ عنہ ہر کہ در کربتے بمن استعانت کند کشفت عنہٗ دور گردانم آں کربت را ازو وہر کہ در شدتے بنام من ندا کند خرجت عنہٗ خلاصی بخشم اورا از شدت - وہر کہ در حاجتے توسل کند بما در حضرت جل وعلا قضیت کہ حاجت او برآرم وہر کہ دوگانہ آنحضرت دو رکعت نماز گذارد وبخواند در ہر رکعتے بعد از فاتحہ دو سورت یعنی اخلاص وکافرون ہر یکے یازدہ بار و درود فرستد وسلام گوید - پس

جانب عراق یازدہ گام برود و یازدہ نام من گیرد و حاجت خود در دل کند
ہر آئینہ مقضی شود یازدہ نام بزرگ این است ×

یازدہ نام حضرت غوث الاعظم

بسم اللہ الرحمن الرحیم

یا سید محی الدین ابی محمد عبد القادر جیلانی × یا شیخ
محی الدین ابی محمد عبد القادر جیلانی × یا ولی محی الدین
ابی محمد عبد القادر جیلانی × یا سلطان محی الدین ابی محمد
عبد القادر جیلانی × یا بادشاہ محی الدین عبد القادر جیلانی
یا مخدوم محی الدین ابی محمد عبد القادر جیلانی × یا مولانا
محی الدین ابی محمد عبد القادر جیلانی × یا خواجہ محی الدین
ابی محمد عبد القادر جیلانی × یا درویش محی الدین ابی محمد
عبد القادر جیلانی × یا فقیر محی الدین ابی محمد عبد القادر
جیلانی × یا غریب محی الدین ابی محمد عبد القادر جیلانی ×

الٰہی بحرمت این نامہائے معظم و مکرم حاجات من غریب شکستہ و ناتوان برآر ×
بحرمت النبی وآلہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین ط

برائے دفع وبا این دعا نوشتہ بالائی آستان دروازہ بچسپاند۔
وبا دفع شود۔ بسم اللہ الرحمن الرحیم ط لنا الشفعاء الکرامہ

الثمانیۃ ط اطفی بھم حرالوباء النازلۃ المصطفی وخلفاء الاربعۃ الحسن والحسین وامھما الفاطمۃ رضوان اللہ تعالی علیھم اجمعین

بسم اللہ الرحمن الرحیم

دیدستعین

ہر کہ را مہمے صعب (یعنی سخت) در پیش آید باید کہ تا یازدہ روز یازدہ بار ایں مناجات را باعتماد تمام بین القطب والمغرب یعنی بسمت بغداد بخواند بعد فراغ حاجت خود را بدرگاہ قاضی الحاجات عرض نماید دشواری بآسانی وبکفایت مبدل گردد۔ ہر کہ شک آرد عاصی گردد۔ مناجات بزرگوار این است :-

اے شاہ شاہاں نام تو۔ چشم فلک بر بام تو۔ بر چرخ ہفتم گام تو

یا شیخ عبد القادرا

اے آل یٰسیں آل تو۔ واں نکتہ بر خال تو۔ من خود ندانم حال تو

یا شیخ عبد القادرا

اے عرش اعظم جائے تو۔ واے لامکاں ماوائے تو۔ بر جملہ مردم پائے تو

یا شیخ عبد القادرا

پا بیت بفرق ہر ولی۔ اے نور ابصار علی۔ زنگار دل را صیقلی

یا شیخ عبد القادرا

بر طور اسے قصے راز تو ٭ در گوش روح آواز تو ٭ با حق تعالیٰ ناز تو

یا شیخ عبدُ القادِرا

حکم شریعت گفتۂ ٭ راہِ طریقت رفتۂ ٭ در حقیقت سفتۂ

یا شیخ عبدُ القادِرا

عارف توئی عرفاں توئی ٭ در مسلک جاں مرجاں توئی ٭ سالک توئی سلطاں توئی

یا شیخ عبدُ القادِرا

سر حلقۂ چہل تن توئی ٭ زاں پنج تن یک تن توئی ٭ میزان حق منبر توئی

یا شیخ عبدُ القادِرا

حامل ہر مذہب توئی ٭ در مشربِ آدم توئی ٭ در منقبِ اکرم توئی

یا شیخ عبدُ القادِرا

سرو دفترے غربا توئی ٭ درویش با فقرا توئی ٭ خوش فہم با شعرا توئی

یا شیخ عبدُ القادِرا

عالم توئی عامل توئی ٭ از آسماں نازل توئی ٭ مفتی توئی فاضل توئی

یا شیخ عبدُ القادِرا

در سروراں سرور توئی ٭ سلطان دیں پرور توئی ٭ دلبند آں حیدر توئی

یا شیخ عبدُ القادِرا

من بندہ نیکو خواہ تو ٭ با جان و دل ہمراہ تو ٭ از سر قدم در راہِ تو

یا شیخ عبد القادرا

دانا بہر حکمت توئی ٭ بینا بہر قدرت توئی ٭ با عزو با عظمت توئی

یا شیخ عبد القادرا

مارا شفیعے ہر زماں ٭ حافظ ز آفاتِ جہاں ٭ یکدم ز کوئے خود مراں

یا شیخ عبد القادرا

صافی توئی صوفی توئی ٭ آنکس کہ معروفی توئی ٭ کافی توئی کوفی توئی

یا شیخ عبد القادرا

گیتی ز تو پر نور شد ٭ عالم ز تو مسرور شد ٭ آوازِ تو مشہور شد

یا شیخ عبد القادرا

با عشق یاراں عاشقی ٭ با صدق یاراں صادقی ٭ من ہرچہ گویم لائقی

یا شیخ عبد القادرا

زاہد بگویم زاہدی ٭ عابد بگویم عابدی ٭ با حق عجائب شاہدی

یا شیخ عبد القادرا

ہم راکعی ہم ساجدی ٭ ہم احمدی ہم حامدی ٭ از نسل طٰہٰ آمدی

یا شیخ عبد القادرا

ہم مجتبیٰ ہم جامعی ٭ ہم مستمع ہم سامعی ٭ ہم لمعۂ ہم لامعی

یا شیخ عبد القادرا

ہم آفتاب بے خاوری * ہم بادشاہِ داوری * از غیب میداں آوری

یا شیخ عبدالقادرا

ملّا توئی قاضی توئی * شہدا توئی غازی توئی * با یادِ حق راضی توئی

یا شیخ عبدالقادرا

عقلست درس آموز تو * عشق است ناز افروز تو * ہیچ دو عالم روز تو

یا شیخ عبدالقادرا

نار از تو روشن میشود * خاک از تو گلشن میشود * باد از تو توسن میشود

یا شیخ عبدالقادرا

سید توئی صاحب توئی * از جد خود نایب توئی * در جسم ما حاضر توئی

یا شیخ عبدالقادرا

بر قاب قوسین نہ قدم * تازہ بکن باغ ارم * بر دردمنداں کن کرم

یا شیخ عبدالقادرا

عالم ہمہ حیرانِ تو * بر سر تو بر شانِ تو * مشکل ہمہ آسانِ تو

یا شیخ عبدالقادرا

پیشِ تو حیراں عقل کل * وارث توئی بعد از رسل * در گلشنِ عالم تو گل

یا شیخ عبدالقادرا

تو مدبراں را رہبری جبریل امیں را شہپری بر آسمانہا سے پری

یا شیخ عبد القادرا

ما ہمہ در فرمانِ تو ❋ از عرش بالا شان تو ❋ شمس و قمر قربان تو

یا شیخ عبد القادرا

اے نور دیدہ سروری از سروراں بالاتری گو از دو عالم مے بری

یا شیخ عبد القادرا

سر حلقۂ سرور توئی ❋ زاں پنج سر یک سر توئی ❋ از برتراں برتر توئی

یا شیخ عبد القادرا

از نور حق حاصل شدی ❋ حق را ازاں واصل شدی ❋ بر اولیا کامل شدی

یا شیخ عبد القادرا

طوبے ز قدت کم شود ❋ گر جاں بگوئیم ہم شود ❋ لعلت مسیحا دم شود

یا شیخ عبد القادرا

دستم بگیری از کرم ❋ بنواز مارا دمبدم ❋ ہستی تو قبلہ محترم

یا شیخ عبد القادرا

برحمتک یا ارحم الراحمین

تمت تمام شد

تحفۃ القادریہ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

ہاتفم گفتا بگو وصف کریم
قالت بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

اے حمد تو سر دفتر توقیع کلام ‖ از نام تو کام دل خستہ تمام
حمدے کہ سزائے حضرت تست کلام ‖ گفتم کہ برائے حضرت تست مدام

حمد دلکشائے مر حضرت قادرے را کہ سلسلہ قادریہ را از تو حید مجید شیر بیشگان حقیقت ساختہ دور و جہاں ثنائے مر خواجہ ہر دو سرائے را کہ بیک حملہ یک جملہ بنیاد کفر و کافرے را بر انداختہ و سلام رفیع الاعلام (نیزہا) اسلام بر آل عالم نظام (پیوند) و اصحاب کرام مستدام (ہمیشہ) باد خصوصاً بر آں وارث و نائبش کہ علم دین پروری بر اوج (بلندی) عزت بر افراختہ۔ نظم

شیخ محی الدین شہ عالی سند ❊ فی جلالتہ ہو الفرد الاحد ❊
آنکہ چوں جد بر دو عالم سرور است ❊ ہر چہ بتواں گفت زانہا برتر است ❊

جائے کہ فحول عقول بدائع (عجائبات) انگیز را سطوت (دبدبہ) کبریائی (بزرگی) او در وادی حیرت راندہ۔

و نقاشان رنگ آمیز را در نظارهٔ جمال شاهد باکمال خامهٔ تحریر در انامل تحیّر فرو هشته
مانده معلوم که چون من ناقص هرچند که گوید و کوشد از جمال باکمالِ او چه تواند گفت
و گوهر بینائی بثنائے عالم آرائے چه تواند سفت **نظم** کس چه داند ثنائے او
گفتن * یا دُرِ وصفِ پاک او سُفتن * وصفِ پاکش همان که خود گفته است
دُرِ مدحش همان که خود سفته است *

مَا فِي الصَّبَابَةِ مَنْهَلٌ مُسْتَعْذَبٌ ❊ إِلَّا وَلِي فِيهَا الأَلَذُّ الأَطْيَبُ
نیست در دنیا چشمهٔ شیرین ❊ مگر حالانکه مرا دران چشمه لذیذ تر و خوشتر

وَمَا فِي الوِصَالِ مَكَانَةٌ مَخْصُوصَةٌ ❊ إِلَّا وَمَنْزِلَتِي أَعَزُّ وَأَقْرَبُ
و نیست در وصال دوست جائے خاص ❊ مگر مرتبهٔ من عزیزتر و نزدیک تر است

وَهَبَتْ لِيَ الأَيَّامُ رَوْنَقَ صَفْوِهَا ❊ فَغَدَا مِثْلُهُ لَهَا قِطَابُ المَشْرَبُ
بخشیده شد مرا روزها تازگی و پاکیزگی آن ❊ و صبح کردم خطاب کرده شده بهر

وَعَدَوْتُ مَخْطُوبًا بِكُلِّ كَرِيمَةٍ ❊ لَا يَهْتَدِي فِيهَا اللَّبِيبُ يَخْطُبُ
و صبح کردم خطاب کرده شده بهر کرامتے و بزرگی ❊ که راه نه مے یابد دران کرامت عاقل و خطاب نمیکند

أَنَا مِنْ رِجَالٍ لَا يَخَافُ جَلِيسُهُمْ ❊ رَيْبَ الزَّمَانِ وَلَا يَرَى مَا يَرْهَبُ
من ازان مردانم که نمی ترسد همنشین آنها ❊ شک زمانه و نه مے بیند آنچه ترسد

قَوْمٌ لَهُمْ فِي كُلِّ مَجْدٍ رُتْبَةٌ ❊ عُلْوِيَّةٌ وَبِكُلِّ جَيْشٍ مَوْكِبُ
گروه اند مر ایشان را اندر هر بزرگی آرایش نیست ❊ بلند و بهر لشکری فرحی است

أَنَا بُلْبُلُ الْأَفْرَاحِ أَمْلَأُ دَوْحَهَا — طَرَبًا وَفِي الْعَلْيَا بَازِيٌّ أَشْهَبُ

من بلبل شگوفه ام پر مے کنم باغ آنرا — و مستی و در آسمانها بلند باز سپیدم

أَضْحَتْ لِيَ الْآمَالُ وَلَا أَمْنَتُهُ — أَرْجُوا وَلَا مَوْعُودُ أَتَرَقَّبُ

روشن مرا امیدها و نیست امیدگاه — که توقع دارم و نه وعده که انتظار برم

أَضْحَتْ جُيُوشُ الْحُبِّ تَحْتَ مَشِيئَتِي — طَوْعًا وَمَهْمَا رُمْتُهُ لَا تَعْرُبُ

روشن شد لشکرهاے دوستی زیر ارادت من — بطوع و هرجا که افگنده ام پوشیده نمیشود

مَا زِلْتُ أَرْتَعُ فِي مَيَادِينِ الرِّضَا — حَتَّى وُهِبْتُ مَكَانَةً لَا تُوهَبُ

همیشه ام بازی میکنم در میدان رضا حق — تا آنکه بخشیده شد جائی که بکسی نه بخشیده شد

أَضْحَى الزَّمَانُ كَحُلَّةٍ مَرْقُومَةٍ — تَزْهُو وَنَحْنُ طِرَازُ الْمُذْهَبُ

ظاهر شد کار زمانه همچو چهره نوشته شده — میگذرد و هم زینت رفتن او هستم

أَفَلَتْ شُمُوسُ الْأَوَّلِينَ وَشَمْسُنَا — أَبَدًا عَلَى فَلَكِ الْعُلَا لَا تَغْرُبُ

فرو رفت آفتاب پیشینیان و در آفتاب ما — همیشه بر آسمان بلندی سبب که غروب نمیشود

امّا بعد عرض میدارد الفقیر الحقیر من فقراء حضرت قادریه ابو المعانی محمد غوصه اللّٰه فی بحر محبت شحنه اولًا و آخرًا ظاهرًا و باطنًا که این کتاب مسمّی به تحفة القادریه که شمه از شمائل حضرت قادریه از کتب معتبره چند چیده چون بهجة الاسرار و خلاصة المفاخر و مفتاح الاخلاص کیدانی بزبان ترجمانی درین کتاب باب باب در قید کتابت فراهم آورده امید که این تحفه مقبول و وسیله قرب و وصول

آن چشم و چراغ رسول کرد و صلی الله علیه و سلم این غزل از فقیر متخلص مسلمی ÷

مثنوی شد بجان ملک و ملک خاک شه گیلانی ÷ این چه قدر است ز رب قادر شه سلطانی ÷ جوق جوق از فضلا و بدلا و نجبا ÷ هست استاده بر آن در ز پئے دربانی ÷ مے رسد سلسله‌اش تا بعلی الاعلی ÷ واے بر تو گر از آن قافله وامانی ÷ هر که دیوانهٔ این سلسله باشد باشد ÷ مست و هوشیاری دو عالم عاشق عرفانی ÷ دست جود و کرم و حضرت فیاض توئی ÷ هرچه باید همه داری و نداری ثانی ÷ گر ز لطف تو شود طبع حزین همراهم ÷ از پئے مدح تو خواهم که کنم جانی ÷ مسلمی از دل و جان گشته گدا است ÷ ارحم ارحم بر زبان دارم یا گیلانی ÷

اولیاء متقدمین از احوال آنحضرت پیش از وجود و ظهور او **باب پانزدهم**
در ثنا گفتن بر وی از مشائخ **باب شانزدهم** در سلطنت آنحضرت ـ **باب**
هفدهم در مجلس وعظ آنحضرت **باب هژدهم** در تدریس آنحضرت **باب**
نوزدهم در وفات آنحضرت **باب بیست و یکم** در ذکر اولاد آنحضرت ـ

الباب الاول

فی ولادته رضی الله عنه ـ **نقلست** از قاضی القضات ابی نصر صالح بن شیخ عبدالرزاق بن حضرت محی الدین رضی الله تعالی عنهم اجمعین ـ که چون رشحه نیسان احسان و در دریای عمان عرفان از ارواح سماء صلب ابویه در صدف رحم امیه نزول حلول فرموده آن زمان خاتون عارفان شصت ساله بود این نیز کرامت ظاهر و برهان باهر است که در سن شصت سالگی که وقت نومید یست از حمل و ولادت بشرف وجود آنحضرت چنین خارق عادت بظهور آمد ـ **قطعه**

بدر زمینی که خضر سان روی اے آبحیات ٭ گر همه سنگ بود سبزه تر برگیرد ٭ نخل خشکی که بسر هرش نفسے بنشینی ٭ سبز و خرم شود و بار ز سر برگیرد ٭ **هان** اے درویش اگر دل مرده افسرده تو که از حصول وصول شاهد جاوید نا امید است بادولت محبت تمام با کرام او حامل اسرار و شامل انوار شود چه عجب **رباعی** آنی که ندانم که ترا چه توان گفت ٭ هرگز دُر الصاف ترا نتوان سُفت ٭ هر دل که خراب تو بود پیدا و نهفت ٭ از تخم محبت تو گل بشگفت ٭ و نیز اے درویش دریاب

این بزمان که زبانهٔ یاس است از اقتباس اجناس الوار انفاس ممکن نیست که کسے را
وزش نسیم کریم آن کریم در گلشن امید یک گل مراد بشگفد۔ **قطعه** نیست امروز کسے را
بئے مقصود بجام * مگر آنکس که گدائے شہِ فرخنده لقاست * قطب اقطاب
شهنشهٔ همه اهل الله * که علمهائے جلالش ز سمک تا بسماست * **غزل**
گر کسے واله بعالم از بئے عرفانی است * از طفیل شیخ عبدالقادر گیلانی است
هر که نامد ارنه آه و در حریم راز عشق * همچو سیاره نه بے پاید که آن شیطانی است
شیخ خرقانی یکے از خرقه پوشانست چون * زانجهت او را لقب در مردمانی خرقانی است
سهروردی نیز ملتانی است پیش در گهش * گرچه او را صد هزاران بنده چون ملتانی است * هست مردم جلوه گر از چهره اش حسن حسن * زان جمالش
مصطفی را راحت ریحانی است * صد انا الحق گو بنا بید حمایتهاء او * فارغ
از دار سیاست غافل از زندانی است * مسلمے را یا شهِ گیلانی از لطف و کرم *
سوئے خود آور از ده وا مانده در حیرانی است * **نقلست** از ابی نصر صالح
که مولد آنحضرت در سنه سبعین و اربعمائة بوده است **قطعه** آنکه شهر ده هزار بندهٔ
اوست * غوث اعظم شہ خجسته نهاد * چون ز باغ حسن چو گل بشگفت * چار صد
بود بعد آن هفتاد * **ایضاً** تاریخ مولد آنحضرت بزبان تعمیه و ایما یا صفا مسطور
شده است **قطعه** باغ نبوی که بود واقع مادر * زان باغ چو گل دمید عبدالقادر
چیزے که بزیر گل بران هست شده * تاریخ ز مولدش شریفش صادر * پوشیده

نماند آنچه در عبارت مذکور نیز برگل مسطور عبدالقادر در صورت تحریر یافت اگر آنرا بحساب
جمل شماری چار صد و هفتاد ظاهر خواهد شد که مقصود است - و بروایت ابو الفضل
تولد آنحضرت سنه احد و سبعین و اربعمائة بوده است و تاریخ دیگر بحساب این روایت
نیز گفته اند **قطعه** بادشاهے که اولیاء الله ۞ زیر پایش نهاد جمله رقاب ۞ زان
ولی مالک الرقاب آمد ۞ سال تاریخ مولدش بحساب ۞ شیخ ابو سعید عبد الله و ام
احمد حنبلیه روایت میکند از خاتون عارفات که بارها مے فرمود فرزندم عبد القادر متولد
شده در ماه رمضان به روز پستان نگرفتے و شیر نخوردے - **فرد** تعالی الله زہے
حضرت که چون نیرنگ هستی یافت ۞ حیائے گوهر پاکش دم از پرهیزگاری زد ۞
و یکبار هلال در ماه رمضان بجهت ابر پوشیده مانده بود مردمان آمده از من پرسیدند - که
حال چیست گفتم فرزندم امروز پستان نگرفته و شیر نخورده است - بعد ازاں روشن شده
و تحقیق گشت که آنروز از ماه رمضان بود و مشهور شد که در خانه سادات فرزندے
تولد شده است که در روز ماه رمضان شیر نمے خورد **قطعه** هر کرا عاقبت بود محمود ۞
هم در اول براه صدق و صفاست ۞ راست گفتند این مثل مردم ۞ خوبی میوه
از گلش پیداست ۞ و قاضی القضاة ابی نصر صالح هم برایں نسق روایت کرده
است از عم خود عبد الوهاب که مشایخ عجم و علماء آں گفته اند که چوں شیخ عبد القادر متولد
شد در روز رمضان شیر نخوردے ۞ شیخ عبد الرزاق بن حضرت شیخ محی الدین رضی الله
تعالی عنه روایت میکند که آنحضرت مے فرمود چون در ایام صغر مے خواستم که با

کودکاں بازی کنم از حضرت غیب بے ریب ندائے آمد کہ الیّ یا مبارک۔ فرد

چند سوئے دگراں مے روی اے راحت جاں ٭ سوئے من آئی کہ ترا یار وفادار

منم ٭ چوں من ایں ندائے شنیدم مے گریختم و از ترس خود را در کنار مادر خود چنانچہ

عادت طفلانست مے انداختم اکنوں من آنرا در خلوت مے شنوم ٭ ونیز فرمود

رضی اللہ عنہ کہ من چوں جوان بودم و بسیاحت مے گشتم آوازے شنیدم ولے

شخصے ندیدم کہ اے عبدالقادر ترا برائے خود گزیدم و در زمان مجاہدہ چوں چشم

من بخواب گرم شدے شنیدم کہ قائل مے گفت اے عبدالقادر ترا برائے خود

برگزیدہ ام و تو چیزے نبودی اکنوں چیزے شدہٴ از من غافل مباش ایضاً

شیخ عبدالرزاق روایت میکنند کہ آنحضرت را پرسیدند کہ تو کے خود را شناختی۔ کہ ولی

خدا اے فرمود۔ دہ سالہ بودم سوئے مکتب مے رفتم ملائکہ میدیدم کہ در گرد من ہمیرفتند

ومیگفتند افسحوا الولی اللہ یعنی برخیزید و جائے دہید ولی خدا را وقتے

کہ بودے را دیدم کہ من اورا نہ مے شناختم چوں آواز ملائکہ شنیدم پرسید یکے اطفال

مکتب را کہ ایں پسر کیست بعد ازاں فرمود سَیَکُوْنُ لَہٗ شَانٌ عَظِیْمٌ۔

یُعْطٰی فَلَا یَمْنَعُ وَیَتَمَکَّنُ فَلَا یُحْجَبُ وَیُقَرِّبُ فَلَا یَمْکُتُ ٭

ترجمہ نزدیک است کہ باشد ایں جوان را مراتب بلند عطا کردہ پس منع کردہ نمیشود

و برقرار کردہ شود لیکن نشود حجاب و نزدیک کردہ شود و درنگ کردہ نشود ....

مثنوی گفت مے باشد ز الطاف کریم ٭ ایں جوان را عاقبت شانِ عظیم ٭

باشندش تمکین علے وجہ الصواب ٭ کس نباشد ہیچ دل را احتجاب ٭ واصل حق باشد و مہجورِ لئے ٭ قربہا باشد بدان ممکور لئے ۔ بعد ازان آن مرد آشنا ختم پس از چہل سال کہ از ابدالان آنوقت بود غزل تشنہ لب گریان سوئے آن بحرِ عرفان میروم ٭ سرزدہ چون سیل اشک خود با فغان میروم ٭ پابجا رو خارہ در راہِ فنا بر بوئے او ٭ گشتہ ام دیوانۂ گریان و خندان میروم ٭ حاجی بغداد گیلانم بشوقِ حضرتش ٭ گہ سوئے بغداد و گاہے سوئے گیلان مے روم ٭ ہم عرب شد ہم عجم صیدِ تو اے ترکِ عجم ٭ ہر اسیرے خویشتن رحمے کہ حیران میروم ٭ با دلِ پُرخون و چشمِ خون فشان در راہِ او ٭ میروم آنسان کہ گوئی در گلستان میروم ٭ با سگانِ کوئے او عقدِ محبت بستہ ام ٭ ہر دم از راہِ وفا سوئے محبان میروم ٭ تربتے آن سرو قدِ خضر مبارک پے کجا است ٭ تا شود رہبر کہ سوئے آبِ حیوان مے روم ....

نقلست از شیخ عبد الرزاق کہ حضرت والدِ من شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ میفرمود آنزمان کہ من از گیلان بہ بغداد آمدہ ام عمرِ من ہژدہ سالہ بود **ایضاً** از جماعۂ مشایخ منقولست کہ حضرت شیخ محی الدین در سنہ ثمان و ثمانون و اربعمائۃ بہ بغداد رسیدہ و بجد تمام بتحصیل علوم مشغول گشتہ۔ اول بقرائت قرآن بعد ازان بہ فقہ و حدیث و علوم دینیہ پیشِ بزرگان کہ دران زمان متعین بودند و باندک روزگار بر اقران خود فائق شدہ و از اہلِ زمان متمیز گشتہ و در سنہ احدی و عشرین و خمسمائۃ بر منبر بوعظ برآمدہ و تمام فصحاء عرب مشغوف کلام

قایدہ سنہ ۱۲

و مشغول فواید تمام او گشتند و مطیع فرمان او شدند **مثنوی** آن ترک عجم چون
زنغمۂ حسن طرب کرد * بر پشت سمند آمده صید عرب کرد * خوبان که زخوبی چو
گل فی سبزه نمودند * از پا ز همه زیر قدم کرد عجب کرد * چون کاکل ترکانه بر انداخت
بستی * غارتگری کوفه بغداد و حلب کرد * آن ماه چه ماهی و چه شاهی ست
که از عشق * هم غمزدۂ یافت از و هر چه طلب کرد * دارم خبرے اے مه جیلی که
معانی * برباد تو القادر قادر همه شب کرد * **نقلست** از شیخ عبد الله محمد که
که حضرت شیخ میفرمود خورد بودم روز عرفه بیرون رفتم دنبال گاوے گرفتم بجهة حراست
آن گاو روئے پس کرد و گفت که یا عبد القادر **ما لهذا خلقت ولا بهذا
أمرت** ترسیدم و باز گشتم و بیام سرائے خود آمدم حاجیان را دیدم که در عرفات
استاده بودند پیش مادر خود آمدم و گفتم مرا در کار خدا تعالے کن و اجازت ده تا ببغداد
روم و بعلم مشغول شوم و صالحان را زیارت کنم از من سبب داعیه را پرسید با وے
گفتم بگریست و برخاست و هشتاد دینار بیرون آورد که میراث پدر من مانده بود چهل
دینار برائے برادر من گذاشت و چهل دینار زیر بغل من دوخته در جامۂ من و مرا
اذن سفر کرد مرا عهد داد که براستی باشی در جمیع احوال و بوداع من بیرون آمد و
گفت اے فرزند برو که برائے خدا تعالی از تو بریدم و تا قیامت روئے ترا نخواهم
دید من بقافله اندک جانب بغداد روانه شدم چون از همدان گذشتم شصت سوار
بیرون آمدند و قافله را بگرفتند و هیچکس مرا تعرض نکرد * ناگاه یکے از ایشان بر من

گذشت وگفت اے فقیر باخود چہ داری۔ گفتم چہل دینار گفت کجا است۔ گفتم زیر بغل جامۂ من دوختہ است گمان برد مگر استہزا (مزاح ۱۲) میکند مرا بگذاشت و دیگرے آمد وے نیز ہمچنان پرسید وشنید آنچہ اول شنیدہ بود در نقتہ بر مہتر خود بگفتند۔ مرا طلبید بالائے تلی (تلی بلند جائے ۱۲) کہ اموال قافلہ را قسمت میکردند۔ او نیز پرسید باخود چہ داری گفتم چہل دینار گفت کجا است گفتم در جامۂ من دوختہ است زیر بغل من لیز بود تا جامۂ من بشگافتند وآنچہ من گفتہ بودم یافتند پس گفت ترا برین خود چہ داشت کہ اعتراف (اقرار ۱۲) کردی گفتم مادر من مرا عہد دادہ بود کہ بر صدق وراستی باشی در عہد وے خیانت نمیکنم۔ پس مہتر ایشان بگریست وگفت تو عہد مادر خود خیانت نکردی وچند سال است کہ من عہد پروردگار خود میکنم زود برخاست وبدست من توبہ کرد۔ پس اصحاب وے گفتند کہ تو در قطع طریق مہتر ما بودی۔ اکنون در توبہ ہم مہتر تو باش۔ حاصل آنکہ ہمہ بر دست من توبہ کردند وآنچہ از قافلہ گرفتہ بودند بازپس دادند واول تائبان از دست من ایشان بودند ✕ **مثنوی** بر کعبۂ عجب کاکل ترکانہ بر انداخت ✕ از خانہ برون آمد وصد خانہ بر انداخت ✤ آنم کہ عقیق لب او در سخن آمد ✤ خون از دہن ساغر و پیمانہ بر انداخت ✤

الباب الثانی

در صورت وہیئت آنحضرت رضی اللہ تعالے عنہ

از ابو سعید مے فرماید کہ کَانَ الشَّیْخُ مُحْیُ الدِّیْنِ عَبْدُ الْقَادِرِ رَضِیَ اللّٰہُ عَنْہُ

اَحْمَرُ اللَّوْنِ (سرخ رنگ) نَحِیْفُ (نازک) الْبَدَنِ (جثہ) رَبْعُ (پہن) الْقَامَۃِ (قد)۔ **نظم** اے دلبر نازک بدن

وگندم گون * سرتا بقدم با قدرعنا موزون * قدت نه الف خوانم ونے سرو

سہی * یعنی کہ بلند و پست چون گویم چون * **نقلست** از شیخ ابو محمد عبداللہ

کان الشیخ الاسلام محی الدین عبدالقادر گیلانی رضی اللہ عنہ

نحیف البدن ربع القامۃ عریض الصدر عریض اللحیۃ

نازک بدن — میانہ — قد — کشادہ — سینہ — کشادہ — ریش

طویل البدن احمر اللون - مقرون الحاجبین - ذات

مبارک دراز — اندام — سرخ رنگ — پیوستہ — ابرو — خداوند

صوت جهوری وسمت بہی وقدر علی وعلم وفی * **نظم**

آواز — بلند — ہر طرف — خود نموده — وعلم — بسیار

این چنین گویند شاہ با صفا * شیخ عبدالقادر آن خاص خدا * از بدن

بود او نحیف اندر نظر * ربع قامت مے نمود آری دگر * ہم عریض اللحیہ بد زالوان

گون * بد عریض الصدر احمر ہم بلون * پس بہم پیوستہ ابرو چون کمان * با

علو قد زہمت بے نشان * نیز با صوت جهوری از صفت * بود در دیدار زیبا

در جہت * قدر عالی داشت علم بس وفی * بد نمودار ے چنین از صفی *

روایت میکند ابو صالح نصر از شیخ عبدالرزاق وعبدالوہاب رحمہما اللہ تعالےٰ

کہ آنحضرت فرمودہ است طوبیٰ لمن رآنی - او رآنی من رآنی - او

خوشی باد برائے کسے کہ دید مرا - یا دیدہ است کسے را کہ دید آنکس مرا - یا

رآی من رآی من رآنی او رآی من رآی من رآی -

دیدہ است کسی را کہ دیدہ است آنکس کسی را — یا دیدہ است کسی را کہ دید آنکس کسے را کہ دیدہ بود کسے

من رآی من رآنی - **مثنوی** خورم آنکس کہ مرا دید بدید * یا کسے را

کہ دیدہ آنکس بہ بیند — مرا

کہ نظر کرد برآن * کہ مرا دیدہ بود از دل وجان * ہمچنین مے رود این سلسلہ خوش

تا بہشت آید دل پاک تو بہش * اے درویش اگر جان با کمال آنحضرت بدید ہ

ظاهر نمیتوان دیدن بارے ازین جهت حلیهٔ او که مذکور شد نصب العین خود ساز
ازین دولت که خورشید هر دو عالم است محروم نمانی **نظم** صورت دیدن از
سیه بند و * شکل خوش آنکه نور می بارد * درخیالش بدار دیدهٔ دل * نازنین
منظر لیست قرب و قبل * آیت لطف خد ار خسار اوست * اے خوش آنکو
عاشق دیدار اوست * شمع جانها طلعت جانانه اش * گرد او ملک و ملک پروانه
اش * سرو قد خویش چون بر میکند * هرکه دید الله اکبر میکند * داده رو از بند
زلفش صد کشاد * غرستے دربند زلفش بسته باد * **نقل** میکند شریف ابو عبدالله
محمد بن خضر حسینی موصلی از پدر خود میگفت که سیزده سال بخدمت حضرت شیخ
محی الدین رضی الله عنه مے بودم هرگز ندیدم که مگس بر او نشسته باشد و یا خلط و خو
بیرون انداخته باشند - **رباعی** تو نوش جانی و به جان همچو چشمهٔ عسل * عجب که
شهد تو از جهت مگس دور است * وزان لطیف بدن خلط و خو (از بینی و لقمه ۱۲) کجا باشد * که همچو
روح بصد گونه سر بسر نور است *

الباب الثالث فی لباس آن حضرت رضی الله عنه

روایت مے کند ابو محمد رجب از ابو صالح نصر و از ابوالحسن علی خباز و ابو صالح
نصر از والد خود عبدالرزاق و ابوالحسن از شیخ عمر بزاز که حضرت محی الدین
عبدالقادر رضی الله عنه لباس علما پوشیدے و طیلسان (چادر ۱۲) در بر کردے و بر استر (خچر ۱۲)
سوار شدے و غاشیهٔ او بر میداشتند و بر منبر بلند وعظ فرمودے در کلام او

سرعت بود سخن او قبولیت تمام داشت چنانچه همه ساکت میشدند چون او
سخن گفتی در سفتی **فرد** همه شیرین لبان را مهر خاموشی نهی بر لب *
چو بگشائی لب شکر خنده لعل شکر افشان را * و هرچه فرمود مردمان بجان قبول کردی
مبادرت می‌نمودند و هر سنگدل که او را بدیدی نرم دل گشتی و خضوع و خشوع
در وی پیدا آمدی **نظم** سوی هر کس که بدین شکل و شمایل گذری * کی تواند که
ترا بیند و آهی نکشد .... در روز چون بمسجد جامع روان شدی مردمان در
بازارها می ایستادندی و توسل بدو میکردند و از حق سبحانه و تعالی حاجتهای خویش
میخواستند * **نظم** تو چو روی و ز هر جا خلایق شهر * پی نظاره شتابان
که شاه می آید * و او را صیت بود و صوت و سمت بود و صمت * **بیت**
شیخ محی الدین که شاه دلکش است * صیت و صوت و سمت و صمت او خوش است
آوازه — آواز بلند — خالی — خاموشی ۱۲
شیخ ابوالفضل احمد بن قاسم قریشی بغدادی بزاز رحمة الله علیها میگوید که حضرت
شیخ محی الدین رضی الله تعالی عنه ثیاب علما پوشیدی بغایت بهین و طیلسان
در بر کردی وقتی خادم شیخ بر من آمد و گفت جامه میخواهم که یک گز او بیک دینار
بود نه یک حبه زیاده و نه کم پرسیدم که این جامه برای کیست گفت برای شیخ
محی الدین عبدالقادر در دل خود گفتم شیخ برای لباس خلیفه جامه نگذاشت - هنوز
این خطره تمام نشده بود که در پای من مسمار خلید و من از درد آن مسمار بیقرار
شدم - خلقی جمع آمدند تا آنرا از پای بکشند نتوانستند گفتم مرا بحضرت شیخ برید چون

بپوشند فرمود اے ابوالفضل چرا بر ما بہ باطن اعتراض میکنی بحرمت معبودی کہ می پوشم

تا آنکہ مے گویند یحیٰی علیک البس قمیصاً ذراعہ بدینار ۔ نظم
سوگند حق بر توست بپوش پیراہن یک گز او بدینار باشد

گفت حق گویم بحکم کایں ثیاب ٭ در تن خود پوش تا باشد ثواب ٭ جامۂ یک

گز بیک دینار زر ٭ کانچنیں جامہ ترا زیبد بفر ٭ اے ابوالفضل ایں گفتست

وکفن المیت یجل ہذا بعد الف موتہ قطعہ تا کہ سر و یم در غمش صد

بار ٭ جامۂ ما ہمہ کفن باشد ٭ در لباسم چہ میکنی انکار ٭ کفن ہست وکفن حسن

باشد ٭ بعد ازاں دست مبارک بر پائے من فرود آوردند در حال آں سمار

و درد آں سمار دفع شد واللہ نمے دانم کہ از کجا آمد و کجا رفت چوں برخاستم فرمود

اعتراضش بہ نسبت ما کردہ بود بر صورت سمار مشکل شد قطعہ وارث علم علی

حال نبی محی الدین ٭ آنکہ بر روئے زمیں حجت برہان خداست ٭ اعتراضے

بگدایاں در حضرت او ٭ در دل و دیدہ سنگ سم و مسمار بلاست ۔ نقلست از

شیخ[12]

ابن طباں کہ چوں کسے برائے حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ از جنس فہب

فتوح آوردے فرمودے زیر سجادہ نہ و خود بدست نگرفتے چوں خادم بیامدے
پیش کش[12]

گفتے از زیر سجادہ بگیر و خباز و بقال را بدہ ۔ حضرت شیخ را غلامے بود مظفر نام بہ وقت

طفلے ہم از زمان کردہ استادہ بودے نظم ہر کہ آنجا جنس درویش آمدے ٭ گر

ہمہ بیگانہ و خویش آمدے ٭ آں بدو دادے مظفر با ظفر ٭ رسم او ایں بود آندم

پیش در ٭ و چوں بر شیخ از خلیفہ خلعت آمدے فرمودے کہ ابوالفتح طباخاں را

مع

بده و ازو آرد برائے فقہا و مہمانان بقرض مے ستدند حضرت شیخ را ضبط بوجہ از وجہ
حلال کہ بعضی اصحاب رسانیدی آنرا زراعت میکردند ہر روز برائے شیخ چار نان مے پختند
و در آخر روز حاضر میکردند - لیکان لیکان کسرہ بحاضران عنایت فرمودے - و باقی
برائے خود داشتے * و چون بحضرت شیخ ہدیہ رسیدے ہر کہ حاضر بودے در آنوقت
قسمت بر ایشان کردے - شیخ ہدیہ قبول میکرد و بر آن مکافات ہم کردے - یعنی چیزے
در مقابل آن ہدیہ بآرندہ عنایت فرمودے و نذر قبول کردے و ازان بخوردے
رضی اللہ عنہ - نقلست از شریف ابو عبد اللہ محمد بن خضر کہ حضرت شیخ محی الدین
رضی اللہ عنہ کہ ہرگز برائے ہیچ یکے از عظما بر نخواست و بر در ہیچ یکے صاحب حشمت
نہ رفتے و بر بساط او نہ نشست و از طعام او نخورد مگر یکبار و جلوس با ملوک و بر بساط
ایشان از عقوبات معجلہ تصور کردے - چون خلیفہ یا وزیر یا صاحب جاہے دیگر بر در
بیامدے آنحضرت اندرون خانہ رفتے پس بیرون آمدے تا قیام از برائے
ایشان نباشد و با ایشان کلام درشت گفتے و در نصیحت مبالغہ کردے - ایشان
دست او مے بوسیدند و پیش او بتواضع مے نشستند و چون بر خلیفہ چیزے مینواست
کہ بنویسد رقم فرمودے کہ عبد القادر ترا چنین مے فرماید و فرمان او بر تو نافذ است
و او مر ترا قدوة (برگزیدہ ۱۲) است و بر تو حجت چون خلیفہ بخواندے آنحضرت ویدے بوسیدے و
گفتے کہ شیخ راست میفرماید - میگوید احمد بغدادی معروف بخطاب خادم حضرت
شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ کہ وقتے ارباب صنایع را بر حضرت دویست

و پنجاه دینار قرض شده بود از جهت مهمانان روزے شخصے رسید که من او را نمی شناختم
و ے خواست بر در شیخ در آید و بنشست و با حضرت شیخ بسیار سخن کرده و مقدار زر
بیرون آورد و گفت این بجهت دین شما است و برفت حضرت شیخ مرا فرمود که این را بوام
خواهان برسان پس گفت که این صیرفی القدر بود گفتم که صیرفی القدر کیست گفت فرشته
است که خدا تعالی مے فرستد بر دوستان خود که بر ایشان جمع آمده باشد آنرا ادا کند ٭

الباب الرابع فی خلقه رضی الله تعالی عنه در بیان عادات

او رضی الله عنه - **نقلست** از شیخ ابو المظفر منصور رحمة الله علیه که هیچکس ندیدم
خوشخو و مهربان تر ازو **لَا اَجِدُ اَوْسَعَ صَدْرًا وَلَا اَكْرَمَ نَفْسًا وَلَا اَحْفَظَ**
عَهْدًا وَّوِدَادًا مِّنَ الشَّيْخِ مُحْيِ الدِّيْنِ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ ترجمه
یعنی نیافتم من فراخ سینه و نیافتم بزرگ نفس و نه نگهدار و عده خود را و دوستی از شیخ رضی الله
عنه ..... و باآں جلالت قدر و علو منزلت و کثرت علم **يَشْفِقُ عَلَى الصَّغِيْرِ وَ**
يُوَقِّرُ الْكَبِيْرَ وَيَبْدَأُ بِالسَّلَامِ ترجمه شفقت میکرد بر ضعیف و توقیر میکرد بر
کبیر و روشن بکرد اسلام را ..... و با ضعفا نشستے و با فقرا تواضع کردے و برا ے
هیچ حاجت جا ہے و حشمتے قیام ننمودے و بر در وزیر و سلطان نرفتے **نقلست**
از شیخ ابو القاسم بزاز رحمة الله میگفت آں اوقات که بادر مجلس شیخ محی الدین رضی الله
عنه مے بودم یا خوابے بود که میدیدم چوں بیدار شدم آنرا الم کردم اخلاق او رضیه
بود - اوصاف او زکیه - و نفس او نبیه - و کفت او سخیه - و هیچکس ندیدم شرمگین

نوازد و هر شب بفرمودے تا مائده فراز کنند و با مهمانان طعام خوردے و با ضعفا
خوانچه ۱۲
نشستے و بر بدخوئی طلبه صبر کردے و از سیئات ایشان درگذشتے و هرکه از اصحاب
گناه ۱۲
غایب بودے تفقد او کردے و از حال او پرسیدے و مودت ایشان نگهداشتے و هرکه
مهربانی ۱۲
سوگند خوردے راست پنداشتے و علم بدان نهان داشتے و همنشین او گمان بردے
که هیچکس عزیزتر و کریم تر نزد شیخ از من نیست و آنچه شیخ را با من است با دیگرے نیست ؛

نقلست از ابی عبدالله محمد از حضرت شیخ محی الدین رضی الله عنه سَرِیعُ الدَّمْعَةِ
وَشَدِیدُ الْخَشْیَةِ وَکَثِیرُ الْهَیْبَةِ وَمُسْتَجَابُ الدَّعْوَةِ وَکَرِیمُ الْأَخْلَاقِ
وَطِیبُ الْأَعْرَاقِ بود وَأَبْعَدُ النَّاسِ از فحش وَأَقْرَبُ إِلَی الْحَقِّ بود
ترجمه یعنی اشک جاری بود و بسیار عجز کننده بود و بسیار خوف خدا داشت و
قبول دعا بودند و بزرگ اخلاق بودند و خوشبوئے عرق بودند و دور بودند از آدم
نزدیک طرف حق ...... و غضب نمیکرد بکسے از جهت نفس خود و یاری نمیکرد
مگر بجهت حق مصرعه هرچه کرد او برائے دوست بکرد ؛ و هرگز سائل را رد نکردے
روزے جود خود آن سلطان ممالک جود و فا در بیه شهود حضرت شیخ داؤد فرمود
که چون بر در سرا وقات جلالت نقاب پیر جهانگیر با دنیائے پرستاری میکرد و جمله اهل
حشم خدام آن درگاه بودند یک دزد و بیچے درو این معنی را دید و بدل اندیشید فرد
آنرا که چنین جاه و حشم روے نمود ؛ در خانهٔ او تودهٔ زر خواهد بود ؛ بیا و در خانهٔ او
در آیم و از آنجا یکبارگی بکام دل برآیم چون در آمد ازین اسباب هیچ ندید کور شد ؛

فرد خفاش چو در خانهٔ خورشید ٭ روشن که چنین بے بصر و کور شود۔ آنحضرت را
حال این سیاه بے نور روشن بود گفت از مروت نیست که کسی بخانهٔ ما بیاید با میدی و
نومید ببرود۔ **قطعه** ز فتوحات خویش و جنس مهیں ٭ گر رسد چیز تو ان داد باین ٭
درین بودند که مهتر خضر علیه السلام در رسید و عرض کرد یا ولی ممالک عالی از ابدالان درین
دم از صدمهٔ موت فوت شده بهر که حکم شود بجائے او نصب کرده آید فرمود که در خانهٔ ما
شخصے بکسر دل افتاده است بر دا و را بیرون آر تا در محل رفیع نصب کنم مهتر خضر علیه السلام
مصلانه رفت و آن شخص پیش آنحضرت آورد و بیک نگاه از عین عنایت او را از یکے
ابدالان ساخت اے گدائے حضرت قادری خوشوقت باش چون آنحضرت چنانکسر
را که چنین نیت سوئے او آمده از دولت خود محروم نمیگذارد تا که بصدق و صفا بحضرت
او رو آورده باشی کرم او کسے روا دارد که از دولت کرامت وے محروم گردی۔ **نظم**
جذو که آید پئے دزدی برش ٭ و از کرمش واصل بچون شود ٭ و انکه بصد صدق و
صفا رو نهد ٭ بر در او حالت او چون شود ٭ **نظم** چو دزد جانبش آید و راه بے راهی
بدولت کرمش عارفی جهان باشد ٭ کسے که بر درش آید ز راه صدق و صفا ٭
بدین قیاس بکن حال او چنین باشد ٭ **نقلست** از ابو عبد الله محمد بن خضر
حسینی رضی الله عنهما که گفت خبر کرد مرا والدین که وقتے حضرت شیخ محی الدین رضی الله
عنه فقیر را دید مکسور القلب فرمود ما شانک فقیر عرض کرد که در کنار شط بودم ملاح را
گفتم مرا از دریا گذران قبول نکرد من شکسته دل شدم همدرین بودند که مردے در آمد

وبراے شیخ همیان پر از دینار زر نذر کرده بیاورد - و شیخ آں فقیر را گفت - این
همیان بر و بآں ملاح بده و بگو که بعد ازیں هیچ فقیر را رد نکنی و پیراهن خود آں فقیر را
داد و به بیست دینار از و باز خرید - **نقلست** از ابو عبد الله محمد بن خضر حسنی
منقولست که خبر کرد مرا والدین که وقتے شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه در مسجد
جامع بودم روز جمعه تاجرے بیامد و گفت مر شیخ را بر من مالے است غیر از زکوٰة میخواهم
که فقرا و مساکین را بدهم مستحق را نمی یابم هر که را تو فرمائی او را بدهم فرمود مستحق و غیر مستحق را
بده تا مولے تعالی بدهد ترا آنچه که مستحق آنی و آنچه مستحق آں نه شیخ ابو محمد طلحه بن مظفر
رحمة الله میگوید که حضرت رضی الله عنه میفرمود که در بدایت وقتے در بغداد ببیست
روز گذشت چیزے نیافتم که آنرا قوت خود سازم در خرابه ایوان کسرے بیروں آمدم
تا چیزے مباح طلب کنم هفتاد نفر را دیدم از اولیا که هم آنجا طلب میکنند که من میکردم
در دل خود گفتم که از مروت نباشد که من مزاحم ایشاں شوم باز به بغداد آمدم - مردے از
آشنایان شهر من مرا ملاقات کرد و قراضه مرا داد و گفت مادر تو ایں را برائے تو فرستاده
است آنرا گرفتم پارهٔ از آں برائے خود داشتم و باقی در خرابه ایوان کسرے بردم - و
بر آں هفتاد نفر قسمت کردم گفتند ایں چیست گفتم مادر من فرستاده است نخواهم که من
تنها خورم خبر شما بعد از آں در بغداد آمدم و بر آں قطعهٔ دیگر طعام خریدم فقیران را ندا کردم
و با ایشاں طعام خوردم و از آں قراضه چیزے تا شب بر من نماند - **نظم** دست جود و کرم
حضرت فیاض توئی * هر چه باید همه داری و نداری ثانی - خلق و خوبی و ملاحت بسمات

داری + بتو نازیم که هم جانی و هم جانانی + **نقلست** شیخ ابو المظفر مے گوید وقتے حضرت شیخ رضی الله عنہ در خانہ نشستہ کتابت میکرد ناگاه از سقف خاک افتاد آنرا بیفشاند تا سہ بار همچنیں کرد۔ چارم کرت سر مبارک بر داشت و دید که موش در سقف خانہ بازی میکند۔ فرمود طار راسک یعنی که سرت از تن جدا باد فی الحال سرش از تن بیفتاد بعد ازاں حضرت شیخ در گریہ شد و متأسف و غمگین گردید۔

مثنوی گفتمش اے آنکہ دارم از تو زیست + من ندانم گریہ ات از بہر چیست
گفت مے ترسم مبادا خاطرم + رنجہ گردد از مسلمانی برم + بینی او را سر جدا و تن جدا + همچناں کیں موش را شد ماجرا + شیخ محی الدین بصدر لایزال + تیغ برّان خدائے لایزال + ہر کہ آید پیش تو گستاخ وار + ریختن خونش رواں بر خاک زار + ہر کرا قہرش بجباری کشید۔ در دو عالم روئے نیکی را ندید + از کرم با آنکہ میہاری نظر + سروراں بر آستانش ماندہ سر + دوستاں را شیخ افروزندهٔ + دشمناں را آتش سوزندهٔ + دوستانت دائما با عز و جاه + دشمنانت خوار زار و رو سیاه +

نقلست از شیخ ابو القاسم میگوید که حضرت رضی الله عنه در مدرسه وضو میکرد کنجشکے از بالا بول انداخت سر بر داشت غضبان بجانب او دید کنجشک در طیران بود فی الحال بر زمین افتاد جان داد حضرت شیخ از وضو فارغ شد جامہ از تن مبارک بر کشید۔ و مرا داد فرمود برو بفروش و بہائے آں صدقہ بفقراده و فرمود هذا بهذا ۔ آں اگر برفت ایں کفارت اوست

منقولست از ابو العباس احمد رکاب دار آنحضرت رضی الله عنه سوار شد ـ و در
جامع منصور تشریف برد چون باز در مدرسه آمد کژدمے از بالائے پیشانی مبارک بزیر
افتاد ـ آن بر زمین روان رفتن گرفت ـ فرمود مُوتُوا زود بر جائے خود بمرد ـ بعد ازاں
فرمود اے احمد این کژدم از جامع تا اینجا نشسته بارها مرا نیش زد مصرعه الله الله چه
شده باریهاست قطعه کس را بلطف جان حیات ابد دهی * کس را به تیغ قهر سر افگنده
میکنی * جان بخشیت بقالب بے جان غریب نیست * و لهائے مرده را بدمے
زنده میکنی * حکایت منظومه نقلست ز شیخ بو الحسن نیر * این طرفه حکایتی
عجب چیز * بر مجلس آن بلند پرواز * میگشت بصوت بد غلیواز * مجلس ز نفیر
ناخوش او * میگشت بجان مشوش او * آن روز گذشت باد صرصر * فرمود بو
ولی اکبر * کاے باد سرش بگیر و افگن * فی الحال سرش جدا شد از تن * چون
گشت جدا جدا تن و سر * آمد بکرم فرود ممبر * بگرفت بدستش و بفرمود * بسم الله
زنده شو بآن زود * شد زنده و رفت آن غلیواز * پرواز کناں سوئے هوا
باز * اے جان ده و جان ستان همه تو * وے راحت روح و جان همه تو *
من بنده که با تو در نیازم * بر قادری تو چون ننازم * نقلست از قاضی القضاة
ابو نصر صالح رحمة الله علیه که خبر کرد مرا والد من عبد الرزاق یعنی ابن شاه شیخ
محی الدین عبد القادر رضی الله تعالی عنه بعد ازاں که مشهور شد در حج رفت مگر یکبار
و در رفتن و آمدن زمام راحله آنحضرت بدست من بود چون و راحله فرمود آمدیم

فرمود بہ بہ بیند افقر پیوست اینجا کدام است تفحص کردیم ودیدیم کہ یک خانہ خرابہ است سوای
از یک گلیم دراں خانہ چیزے نیست مرد پیر وعورت زال ویک دختر نشستہ است والد
از ایشاں اذن خواست تا آنجا فرود آید اذن کردند با ہمہ آنجا فرود آمدیم مشایخ و رؤسا
واعیان آنجملہ چوں خبر یافتند آمدند وعرض کردند کہ درخانہا ما حضرت شیخ نزول فرماید
و یا غیر آں محلے دیگر شیخ رضی اللہ عنہ قبول نکرد ہمانجا ماند اہل آنجملہ از غنم وبقر وطعام وذہب
وفضہ وقماش ورواحل بہائے سفر بسیار فتوح آوردند واز ہر طرف خلق ہجوم کردہ
پس حضرت شیخ (پارچہ ہیچ ۱۲) رضی اللہ عنہ فرمود ہر کسانے را کہ با شیخ آمدہ بودند من از نصیب خود
بیروں آمدم ایشاں گفتند ما نیز بیروں آمدیم فرمود ایں ہمہ مر ایں پیر مرد وصبیہ باد ہمہ
شب آنجا بود وقت سحر رواں شد ٭ راوی میگوید بعد سالہا مرا گذر بر آنجملہ افتاد
وآں پیر مرد را دیدم از جمیع اہل آنجملہ او را مال ومواشی بسیار بود وگفت ایں ہمہ از
برکت آنست وایں ہمہ نتایج آں ماشیہ (مواشی ۱۲) کہ حضرت شیخ مرا عطا کرد **قطعہ** بے نواے
زول وبد بے سایاں را ٭ سر وسامان سعادت بنوا مے بخشی ٭ گر تہی دستیا ذقمیہ
بگداے چہ عجب ٭ بہ نظر مرتبۂ قرب خدا مے بخشی ٭ **ایں نقل** از ابو الخیر است
گفت من وچندیں از مشایخ بعد از بغداد در حضرت شیخ حاضر بودیم **رباعی** فرمود
من مظہر سخائیم ٭ امروز کہ بر سر عطائیم ٭ گو حاجت خود بخواہ ہر کس ٭ تا در دہمش
کہ گوید او بس ٭ **ازیں** میاں ابو سعید بہائے نیاز برخواست وبعرض رسانید
فرد کالنہا سے دارم اے شیخ کبار ٭ من ز انعام تو ترک اختیار – بعد

ازاں شیخ ایں قاید التماس کرد ٭ بیت کہ بخوبی تمام لطف و عطا طلبم تو شیخ ہر کہ را
بعد ازاں شیخ عمر بزاز را بر از نیاز کرد۔ بیت از کرمت خوف خدا آرزو است۔ مرتبۂ
صدق و صفا آرزو است ٭ بعد ازاں شیخ حسن قاری اظہار کرد۔ بیت ز فیض تو
خواہم ز وجہ حسن ٭ کہ ہر دم فزوں گردد ایں حال من ٭ بعد ازاں شیخ جمیل عرض کرد
بیت اے والی وقت ما با ثبات ٭ خواہم ز توفیق حفظ اوقات ٭ بعد ازاں شیخ
البرکات آمد و گفت بیت کہ شاہا خاطرم مشتاق عشقت ٭ گدائم از تو استغراق
عشقت ٭ منکہ ابوالخیرم گفتم یا شیخ معرفتے خواہم کہ بداں واردات ربانی و غیر آں
تمیز کنم۔ بعد ازاں بیت شیخ خلیل آمد و درخواست کرد ٭ مرتبۂ قطبیہ ازاں خواست

کرد ٭ کہ حضرت شیخ رضی اللہ عنہ فرمود کُلًّا نُّمِدُّ هٰٓؤُلَآءِ وَهٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ
رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُوْرًا آگاہ اللہ دیدم کہ ہر کہ ہر چہ طلب کرد بداں
رسید بگیر شیخ خلیل کہ ہنوز وقتش نرسیدہ بود۔ قطعہ اے پیر جہاں گیر کہ جان ہمہ کس را
دارد ز درت نیل مرادات ہوس ٭ بر خاک سر کوئے تو از صدق و صفا ٭ من از تو ترا
ہمی طلبم اینم بس ٭ حکایت منظومہ۔ ایں نقل از عمر بزاز است ٭ کہ دریں رسالہ
سراسر راز است ٭ گفتہ بودم بصفائے دل و جاں ٭ خدمت شیخ جہاں قطب زماں ٭
وارث سر نبی حال علی ٭ منظہر و منظر انوار جلی ٭ مالک ملک بصد زینت و زین ٭
سر با حضرت غوث الثقلین ٭ ناگہاں در دل من کردہ گذر ٭ چیزے از خطرہ در آں
کرد نظر ٭ دست بر سینۂ من زد بعد آں ٭ حسبت زیں بار تہ نور فشاں ٭ گویا

دائرۂ خورشید است + کہ عیان بر فلک اسپد است اندران نور بصد صدق و شہود + یا فتم آنچہ مرا در دل بود + تاکنون ہست از و تسکینم + کہ بجان حال فرد می بینم + اے رسانندہ بدل تسکینی + کام بخش دل ہر مسکینی + بخشش خلق چہ باشد زر سیم + بتو نازم کہ خدا می بخشی + مسلمی بندہ شرمندہ تست + التفاتے کہ بجان بندہ تست + شیخ الشیوخ شہاب الدین عمر سہروردی مے فرماید کہ من در جوانی بہ علم کلام سرگرم بودم چند کتاب ازاں یاد گرفتم سیدے کہ دراں علم فقیہ شدہ وعم من شیخ نجیب الدین سہروردی مرا باز مید اشت من ہیچ باز نمی آمدم۔ روزے حضرت شیخ السموات والارض محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ متوجہ گشت مرا ہمراہ خود گرفت چوں نزدیک رسیدیم گفت اے عمر قال اللہ تعالیٰ یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا نَاجَیْتُمُ الرَّسُوْلَ فَقَدِّمُوْا بَیْنَ یَدَیْ نَجْوٰىكُمْ صَدَقَةً تا باین زمان پیش بزرگے می آییم کہ خبر مید ہد دل او از حق تعالیٰ پس خود را ہوشیار داری تا از برکات رویت او محروم نمانی چوں بدولت دیدار آنحضرت مشرف گشتم ساعتے نشستم عم من گفت ایں برادر زادہ منست عمر نام مشغول بعلم کلام چند ہر ادرا باز می دارم ازاں علم باز نمی آید حضرت شیخ فرمود اے عمر کدام کتاب یاد گرفتہ در علم کلام گفتم فلاں و فلاں دست بر سینہ من کشید واللہ آنچہ یاد گرفتہ بودم یک لفظ ہم یاد نماند دلی حضرت رب العالمین در حال بر دل من درے از علم لدنی بکشاد سخن حکمت گویان برخاستم و حضرت قادر الوقت فرمود یا عمر انت من احد المشہورین

فی العراق نجم الدین مصاحب شیخ شہاب رضی اللہ عنہ میگوید کہ وقتے نزدیک
شیخ محی الدین در خلوت نشستم روز چہلم در واقعہ دیدم کہ شیخ شہاب الدین بر سر کوہے
در آمدہ است پیمانہ بجواہر زواہر پر میکند و بر مردم مے ریزند ایشاں مے چینند ہمچنیں
کہ ایں جواہر بر سر ایشاں میریزد باز پیمانہ از سر پر میشود گوئیا چشمہ جواہر راست - آخر
وقت من از خلوت بر آمدم و بہ شیخ مذکور رفتم پس ازانکہ من چیزے بگویم فرمود اے
نجم الدین آنچہ تو دیدی ہمہ حقیقت و امثال آں و ایں ہمہ از عنایت حضرت شیخ
محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ دارم کہ عوض علم کلام مرا کرامت فرمودند *

باب پنجم

در تلقب آنحضرت بمحی الدین و باز اشہب رضی اللہ تعالی عنہ

نقلست از عمر کیمانی و شیخ عمر بزاز کہ پرسیدند ازاں حیات بخش زندہ دلاں و قبلۂ
اقبال مقبلاں حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ - کہ سبب تلقب آنحضرت بمحی الدین
چہ بود فرمود یکبار از سیاحت بازگشتہ بودم و روجانب بغداد داشتم ناگاہ در راہ شخصے
چوں مریض تباہ و بامرض جانکاہ یار وئے و رنگ کاہ رو بمن آورد دیدم - کہ چوں
نہال خشک سال پیش من از پا درافتاد و گفت یا سیدی مرا بدست مرحمت بنشاں و
ازیں چشمۂ حیواں بر ایں رشحہ فیضاں بنشاندم و نفسے بر و بر اندم ہماندم چوں شاخ نورستہ
گل گل بر شگفت و گفت مرا می شناسی گفتم نہ گفت من دین جد تو ام کہ بدیں حد رسیدہ
بودم خدا مرا بتو زندہ گردانید و بمرتبہ اولی رسانید انت محی الدین **بیت** عیسی از مردہ
تن زندہ بدم میکردے * زندہ شد از تو دل و دیں ز کجا تا بکجا * او را ہمانجا گذاشتم

وروئے جانب جامع بغداد آوردم پائے برہنہ بودم مردے نعلین پیش من آورد و
گفت یا سیدی محی الدین بعد ازاں بمسجد درآمدم و دوگانہ نماز بجا گذاردم چوں سلام
دادم بر من ہجوم کردند **نظم** چوں رسد شیخ خداوندی زموج * خلق مے آیند زہر سو
فوج فوج * بہمیں لقب مرا خواندند اگرچہ پیش ازیں کسے مرا بدیں لقب نخوانده بود
نظم اے از تو حیات دین احمد * ہر چار طرق بتو مؤید * ہر لحظہ کنی بیک عنایت *
واصل بجمال یار صد صد * الحکم کہ خواست حکم نافذ * در عالم مطلق و مقید * در
راہ اصول استقامت * داری قدم درست چوں حد * **روایت** کردند بعضی
اہل علم بہ سند متصل بہ شیخ ابوسلطان داؤد یوسف کہ گفت وقتے پیش شیخ عقیل ذکر
کردند کہ جوانے عجمی شریف نام او عبد القادر مشہور شدہ است در بغداد فرمود او در
آسمان مشہور تر است ازاں کہ در زمین جوان رفیع القدر بہ او است در ملکوت * باز
اشہب و در اشعار خاص ایں معنی فرموده اند **شعر** اَنَا بُلْبُلُ الْاَفْرَاحِ
اَمْلَاءُ دَوْحِهَا * طَرَبًا وَفِي الْعَلْيَا بَازٌ اَشْهَبٌ *

الباب السادس فی سیاحتہ منقولست

از شیخ ابو الحسن کہ حضرت شیخ رضی اللہ عنہ فرمود بیست و پنج سال در بیابانہائے
عراق بقدم تجرید و سیاحت بودم و چہل سال بوضوء عشاء نماز بامداد گزاردم ختم
قرآن کردمے تا سحر شبے نفس آرزوئے خواب کرد و گفت **بیت** چہ شود گر دمے
بیام کنی * باز با تازگی قیام کنی * گفتہ او شنیدم و لے نہ شنیدم – ہمانجا

بیکبار استاده ختم قرآن کردم و خواب بصورت متشکل شد پیش من می آمد بهیبت
من بر او بانگ میزدم بغضب + دفع گشتی بعون حضرت رب + همچنین دنیا و زخارف
آن بصورت مختلفه جلوه کردے و عشوه دہی باز کردے **مثنوی** گاه در صورت
پیره زنی + گاه چون کنده پیر بدخوئی - بره نیز بانگ میزدم مے گریختے + واز غایت
هیبت زهم فرو ریختے + **نظم** عشق فارغ کرد از دنیا و مافیها مرا - کے تواند برد از
ره عشوه دنیا مرا + و بسے بود که از سی تا چهل روز روزه میداشتم و چیزے نمی یافتم
که آنرا قوت خود سازم و یازده سال در برج عجمی اقامت کردم بسبب طول اقامت من
اکنون آنرا برج عجمی میگویند درین برج بحق سبحانه تعالی عهد کردم که طعام نخورم تا کسے
نخوراند و نخورم تا کسی نخوراند چهل روز برین نوع گذشت - بعد از چهل روز مردے
بیامد و طعام پیش من آورد و نهاد و برفت نفس از شدت جوع خواست که بر طعام
بیفتد گفتم والله که عهد خدائے عزوجل نشکنم از باطن خود شنیدم که الجوع الجوع
فریاد میکرد هیچ التفات بدو نکردم شیخ ابوسعید مخرمی در آنجا میگذشت آواز شنید بر من
آمد و گفت یا عبدالقادر ما هذا گفتم این قلق نفس است اما روح با مولی آرام
دارد - فرمود تا باب ازج بیا با من و بر همان حال گذاشت در روان شد در دل من
چنین آمد که ازینجا بیرون نیایم مگر بامر کسے ناگاه دیدم که خواجه حضرت بیامد و مرا گفت برخیز
و بر ابوسعید برو همچنان کردم و دیدم که شیخ ابوسعید منتظر من در آستانه خود ایستاده است
چون مرا دید گفت ای عبدالقادر طلب من کفایت نکردی تا آنکه خواجه خضر نگفت

کہ برد و بعد ازاں مرا در خانہ برد و مرا بدست خود تلقم مے کرد۔ تا آنکہ سیر شدم۔ بعد ازاں بدست مرا خرقہ پوشاند رضی اللہ عنہ ٭ **نقلست** از شیخ ابو عمر سیفین رحمۃ اللہ علیہ کہ شنیدہ ام از شیخ محی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہ کہ بسفر بودم من شب ور وز در خرابہ می بودم و در بغداد در نمی آمدم و شیاطین صفوف صفوف سوار و پیادہ با نواع اسلحہ ترساں متشکل شدہ می آمدند و آتش راے انداختند در دل خود تبسطے یافتم کہ اصلاً تفسیرے درمیان نبود و از باطن ندائے شنیدم **قم الیھم یا عبد القادر فقد ثبتناك وایدناك** ایشاں بحرد و در نہفت و نہزمت خواہند شد و یکبار شیطان بر من بیامد و گفت از ینجا دور شو و اگر نہ چنیں چنیں کنم و تہدید کرد و من لطمہ بر روے او زدم در گریز شد **لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم** گفتم او بسوخت و من مے دیدم و یکبار شخصے کریہ المنظر نتن الروح بر من بیامد و گفت آنکہ ابلیس است آمدہ ام تا ترا خدمت کنم تو مرا و اتباع مرا سخت در ماندہ و رد کردی گفتم برون رفت ناگاہ دستے از غیب پیدا شد بر سرش بیند و چندانکہ در زمین فرو شد **بیت** مدعی خواست کہ آید بتماشا کہ راز ٭ دست غیب آمد و بر سینۂ نا محرم زد ٭ بار دیگر نیزۂ آتش بر دست کردہ بیامد و بمقابلہ شد ناگاہ مردے سوار بر فرس اشہب بر وابر دوش کردہ بیامد و تیغ بر دست من داد ابلیس پاے پس بازگشت ٭ بار سیوم باز دیدم از من دور شد و خاک بر سر میزد و میگفت مرا نومید کردی اے عبد القادر گفتم زبان کار و زیان زدہ باشی اے لعین کہ من ہمیشہ از فریب ہائے تو در حذرم گفت این سخت تر است

بوی ۱۲

برمن **قطعه** تا شدی اے شاہ گیلانی بخوبی آیتے ✤ خطبۂ حسنت ملک ہر روز از بر میکند ✤ ورزدی آتش بکفر کافری و معصیت ✤ ہر دم از دست تو شیطاں خاک بر سر میکند ✤ **نقلست** از ابو سعید کہ شنیدم حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ میفرمابد نفس را در بدایت نگرفتم بمجاہدہ مگر آنکہ براں ملازمت سخت کردم یکسال در خرابہ مداین تا کل نبود یعنی آنچہ در بیابان افتادہ باشد از مباح قناعت کردم و یک سال ہیچ نخوردم دنیا نشامیدم و نخفتم در یک شب سرما سخت بودہ با ایوان کسرے رفتم و در شط غسل کردم باز محتلم شدم آنشب چہل بار خفتم ہر بار محتلم شدم در شطے رفتم و غسل میکردم بعد ازاں بر سقف ایوان کسرے برآمدم تا خواب نیاید در خرابہ کرخ سالہا اقامت کردم قوت من نبود مگر بر وے نوعیست از خرما ہر سال مردے جبۂ صوف بیاوردے و من بخارش و وله و جنون مشہور بودم ہیچ چیز مرا حایل نشد درین مگر آنکہ سلوک و ہرگز نفس غالب نیامدے بر من در آنچہ آرزوئے او بود ہرگز زینت دنیا مرا در عجب نیاورد بلکہ دراں حال نیز بارہا میان خار و غیرہ آں سے رفتم و ہیچ اندیشہ نمیکردم ✤

الباب السابع فی عبادتہ رضی اللہ عنہ

نقلست از شیخ ابو عبد اللہ بن ابو الفتح ہروی کہ خدمت کردم سیدی شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ چہل سال درین مدت بو ضوء عشاء نماز صبح میگذاردے و ہمیشہ با وضو بودے و چوں حدث لاحق شدے در ہما نوقت تجدید وضو میکردے و دو رکعت نماز میگذارد و چوں نماز عشا میکردے در آمدے در خلوت و ہیچکس دراں

در نمی آمدے و آنحضرت بیرون نیامدے تا طلوع فجر و آنحضرت در اول شب نماز سبک
گذاردے۔ پس ازاں در ذکر مشغول شدے چوں ثلث شب گذشتے فرمودے

المحیط العالم الحبیب الفعال الخالق الباری المصور و در ہوا پرواز میکرد
تا آنکہ غائب میگشت از نظر پس ازاں در نماز آمدے قائم بر قدم قرآن میخواندے تا
آنکہ ثلث ثانی شب گذشتے و تا مدت در سجود شدے و روئے مبارک بر زمین مالیدے
پس ازاں متوجہ قبلہ می نشست و مراقب و مشاہد تا قریب طلوع فجر پس ازاں در دعا
و ابتہال و تذلل در پوشید سے امدا نور قریب مے بود کہ پدید اشراق آن انوار ابصار
نظار چوں برق لامع و خاطف یکبار ربیت رخت کہ خیرہ شود چشم مہر و ماہ در و ۔ یا از
ہزار نگاہت یک نگاہ در و ۔ و چوں خورشید تاباں در انوار بے پایاں پوشیدہ میشدے
و من آوازے مے شنودم آنجا کہ سلام علیکم و آنحضرت از پیش میگفتند علیکم السلام
تا آنکہ بیرون مے آمدند از برائے نماز صبح ۔

الباب الثامن فی شجاعتہ رضی اللہ عنہ

نقلست از شیخ عمر بزاز و جماعہ مشایخ کہ وقتے شیخ بقا و شیخ علی بن ہیتی و شیخ ابو سعید
قیلوی بحضرت آنسرور رضی اللہ عنہ بقصد زیارت بہم رسیدند آنسرور رو بجانب شیخ بقا کرد
و فرمود اے بقا چیزے تکلم کن وے عرض کرد کہ در حضرت شما بکدام زبان تکلم کنم۔ تو
میگوئی و لے ما را زبان کو۔ بعد ازاں بشیخ علی فرمود کہ تو چیزے تکلم کن وے از پیش
ایں مضمون را ادا کرد ۔ بیت حد نیست کہ من پیش تو گویم سخن ۔ ہم تو با ما

سخن گوئی که تا گوش کنیم ❊ پس ازاں ہماں مقالت را به شیخ ابوسعید مکرر ساخت او اندکے

تکلم کرد و خاموش گشت و بعرض داد که تَكَلَّمْتُ لِامْتِثَالِكَ وَسَكَتُّ لِاِجْلَالِكَ

ترجمه یعنی سخن گفتم برائے فرمان برداری و خاموش ماندم برائے بزرگی تو ....

بعد ازاں بحجز رخسار خود در ہیچ گفتار آمد که یکبار گلنار رخسار و بدر رخسار را بدار خلائق اظہار تر ساخت

حاضراں را وقت خوش شد پس ازاں استیمداں کردند تا بنشاط ایں قوال ترنم عشرت منوال

درحال آغاز کرد رخصت فرمود تا قوال شعری نواخت آنحضرت از سماع آں برخاست

و دور کردن گرفت تا آنکه در ہوا بر شد و از چشم مرداں پنہاں گشت مردم بمدرسۂ آنحضرت

رفته دیدند که دراں مدرسه جلوس ارزانی دارند ❊ بیت ❊ خوش است ہیچو مہر و ماه بیچ

آں دلبر رعنا ❊ که بر فتار صبا عشق رفت ازجاں خوش است ❊ ایضاً در بہجۃ الاسرار

بسند اسناد مروی است که وقتے قاری پیش آنحضرت ایں آیت را بخواند لِمَنِ الْمُلْكُ

کیست که گوید ملک

الْيَوْمَ - آنحضرت بسماع ایں آیت برخواست و مرداں نیز از جہت اجلال او برخاستند

مراست یعنی کسے نیست ۱۲

اشارت کرد که بر حال خود باشید و از جا بجنبید پس ازاں میگفت و تکرار میکرد که مَنْ يَقُولُ

الْمُلْكُ لِي ملک تراست که بشنواند و کجا کسے که ملک را بخود اضافت تواند کرد یکی از صلحا

شیخ احمد نام آنجا حاضر بود گفت اَنَا اَقُولُ الْمُلْكُ لِي یعنی من میگویم که ملک تراست

از جہت آنکه او مراست و نیست او را یکے مثل او و آنحضرت صیحۀ عظیم زد و آں مرد گفت ـ

اے احمق تو کے او را بوده تا که او ہم ترا باشد ـ آں درویش چوں ایں سخن شنید حال برو

متغیر شد ناله جانسوز برآورد و صوف سیاه که در بر داشت بینداخت سولہا نه سر و پا برہنه

روبصحوا هنا و

الباب التاسع فی شرف ارادته رضی الله عنه

نقل میکنند شیخ عبدالرحیم از شیخ تقی الدین ابومحمد عبدالواحد مقدسی و ابومحمد عبدالله بن قدامه و شیخ صالح عبدالملک ابن ابی المعالی عراقی که شنیدم مارا سیدی و مولائی شیخ محی الدین رضی الله تعالی عنه که میفرمود در بغداد چون پرسیده شد از فضل کسے که با آنحضرت نسبت بندگی دارد البیضة لاتتالف والروح لاتقوم یعنی از نیازمندان تا آنکه هنوز از بیضه وجود بشریت متخلص نشده و حجابات حقیقی منکشف نگشته بهتر است از هزار دگران که ازین معنی حاصل شده گوهریست گرانمایه جوهریست بلند پایه - که قیمت ندارد و بوئے برابر نتوان کرد - نقل از شیخ ابوالبرکات حوصلی که شنیدم از عم خود شیخ عدی ابن مسافر میفرمود که هرکه از مریدان مشایخ از من آرزوئے خرقه کنند بپوشانم او را مگر نیازمندان حضرت شیخ عبدالقادر را زیرا آنکه ایشان غرق اند در رحمت بے غایت و نهایت که هیچ چیز ایشان را احتیاج نیست و ایشان چرا بکسے التفات کنند زیرا آنکه بحر را ترک داده سوئے سقاوه نمے روند مصرعه هرکه در جنت عدن است گلستان چه کند .....

نقلست از شیخ عبدالرزاق و ابوالحسن که آنحضرت میفرمود که بدست من سجلی داده شد بمقدار درازی انتها نظر دیدم که نام اصحاب و مریدان من تا قیامت نسبت بخود بمن درست خواهند کرد در سجل ثبت یافته و حکم شد که این همه بتو بخشیدم - و از مالک که خازن ممالک دوزخ است پرسیدم که هیچ اصحاب من نزد تو هست گفت نے ها

گدائے حضرت قادریہ خوش وقت باش نمیشنوی که چه میگذرد **نظم** شاه گیلانی که مردم را
چو نورِ دیده است * من غلامم او که مارا حق بوسے بخشیده است * با گدایان سیر کویش
با جهنم را چه کار * کز نهیب هیبتش دوزخ بهم لرزیده است * از راویان مذکور مروی است
که آنحضرت مے فرمود ان یدی علی مریدی کالسماء علی الارض
وعزة جلال ربی لا زحت قدمی بین یدی ربی حتی ینطلق
بی وبکم الی الجنة قسم بعزت وجلال او که قدم برندارم از پیش رب خود که روان نکند
من شمارا سوئے بهشت **قطعه** بر ندارم قدم ز پیش خدا * تا روانه نسازم شما *
جانبِ روضهٔ نعیم بهشت * پاک وپاکیزه وعنبر سرشت * لو انکشف عورة
مریدی بالمشرق وانا بالمغرب استرها وکفیل مرید خود را ومرید مریدانرا
تا هفت مرتبه ومنم همه کار او واگر برهنه شود عورت مرید منم کارسن در مشرق ومن در مغرب
باشم هر آئینه پوشم او را **بیت** هر کرا یار تو ئی خوار نه گردد هرگز * چون تو غمخوار همی او ز از نگردد
هرگز * **نقلست** از شیخ عمران که وقتے بحضرت قادریه عرض کردیم که اگر کسے خود را
از مریدان حضرت گویاند ودست بیعت بشما نکرده باشد وخرقه نپوشیده باشد آیا او را از
اصحاب عالی شماریم یا نه فرمود بلے هر که خود را بمن نسبت کند قبول کند او را حضرت
حق سبحانه وتعالی بیامرزد گناهان او وان کان علی سبیل مکروه واو
از جمله اصحاب منست **قطعه** شاهِ گیلانی ترا در حق وجود * رحمة للعلمین آورده است *
هر که شد آن تو مقبولِ خدا * گرچه بسیار کردنی ها کرده است ـ **نقلست** از شیخ ابو نجیب

سهروردی رضی الله عنه که خبر کرد مرا والد من که از شیخ حماد دباس هر شب شنیده شدی آواز پر نحل یعنی مگس انگبین و این معنی را بحضرت شیخ محی الدین نقل کردند و آنحضرت هنوز اشتهار نیافته وقتی به صحبت شیخ حماد تشریف برد و پرسید که **بیت** صحبت دباس را

این ساز چیست ٭ هر زمان این نغمه و آواز چیست ٭ شیخ حماد فرمود که مرا دوازده هزار مرید است هر شب ایشان را یاد میکنم و حاجات ایشان از حق تعالی میخواهم - و هر که از ایشان بگناهی مبتلا گردد در خواست میکنم تا دران ماه او را توبه دهد یا از جهان بیرون برد تا دیری در گناه نماند - پس شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه گفت که اگر حق سبحانه و تعالی مرا منزلتی دهد در حضرت خود در خواست کنم که مریدان مرا تا بیام قیامت بی توبه نمیرد و من بدین ضمان ایشان باشم - شیخ حماد گفت که حق سبحانه و تعالی مرا مشاهده نموده است **بیت** آنچه او از رب خود در خواست کرد ٭ از کرم او را همانندم راست کرد ٭

نقلست از شیخ ابو محمد عبد الجبار شیخ الاسلام محی الدین عبد القادر رضی الله عنه که گفت چون مادر من بدرود آن شمع را دید در حال کشته شد والدم والده را فرمودی این نور که تو دیدی شیطانی است که ترا خدمت میکند من او را دور گردانیدم و عوض آن نور رحمانی نامزد تو کردم و هر که نسبت دارد با مرا بعنایتی بود یا وی نیز همچنان کنم راوی میگوید بعد ازین هر وقتی والده من در مقام تاریک در آمدی بدیدی نوری مثل نور قمر که جوانب آن مقام منور گردانیدی ٭ **نقل** میکند شیخ ابو القاسم عمر بزاز که حضرت شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه میفرمود که لعزیز حسین منصور و کسی نبود در زمان شی

که دستگیری او کند۔ اگر من مے بودم درزمان او ہر آئینہ دستگیری او میکردم وہر کسے
را کہ از اصحاب و مریدان من باشد و مرکب را بلغزاند تا قیامت دستگیری او کنم +
نقل است از شیخ عبد الرزاق رضی اللہ عنہ کہ یک شب والد من شیخ محی الدین
عبد القادر رضی اللہ عنہ کسی را فرمود کہ برنج بہ پذیر برخاست و بپخت و در سفرہ کردہ نہاد
چون نیم شب شد در او ار بشگافت و مردے درآمد و آن برنج تمام تناول کرد۔ رواں شد
حضرت مرا فرمود برو این مرد را دریاب و از وے برائے خود دعا التماس کن ۔ رفتم
و او را دریافتم التماس دعا کردم گفت سبحان اللہ من بدعائے والد تو و ببرکت خرقہ او
بدین رسیدہ ام دعا از و التماس باید کرد **بیت** چو کس را بود بحر و کان دُر + چہ محتاج
کس بہر لؤلؤ و زر + چوں بامداد شد با جرائے شبینہ بشیخ علی بن ہیتی گفتم۔ گفت
ہیچ خرقہ با برکت تر و ہیچ طاقیہ سرافراز تر از خرقہ و طاقیہ پدر تو ندیدم و آنچہ من سید الم
ہفتاد کس را حضرت کریم فتحے عظیم و در عشیہ آن روز خرقہ پوشیدند از تو یافتند عطاء جزیل
ببرکت دست مبارک والد تو کہ بر سر ایشاں نہاد و ندیدم من ہیچ روزے با برکت
تر از آں روز کہ در آں والد ترا امید یدم **قطعہ** اے تو یوسف لمصر محبوبی + سر بسر در
ملاحت و خوبی + بوئے پیراہنت بہر کہ رسید + دید یعقوب وز آنچہ بدید + چوں بامداد
نیمت اسے ماہ دل فروز + در عیش و خورمی گذرانم تمام روز + **نقل ست**
از شیخ عمر کیمیانی کہ در مجلس حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ خالی نبود از یہود و نصاری
کہ اسلام مے آوردند و از قطاع طریق توبہ میکردند و از روافض کہ آنرا اعتقاد باطل بود

باز می آمدند طایفه اسلام آوردند و گفتند ما از بلاد مغربیم خواستیم اسلام آریم ما هاتفی آواز داد
ما او را ندیدیم و بجز آواز شنیدیم که ای طایفه اهل قلاع در بغداد روید پیش حضرت شیخ
محی الدین عبد القادر رضی الله عنه و اسلام آرید که از برکت او اسلام در دلهای شما ان
چنان شیرین شود که بر غیر او آنچنان نباشد **ایضاً** راوی مذکور روایت می کند
که وقتی راهبی بر حضرت شیخ آمد و در مجلس او اسلام آورد و گفت من اهل یمنم و نیت
اسلام در دل من افتاد عزیمت کردم که بیارم مگر بر کسی که بهترین اهل یمن باشد درین
فکر بودم که خواب بر من غلبه کرد حضرت عیسی صلوات الله و سلامه علیه را در خواب دیدم
که میفرماید برو در بغداد بر شیخ عبد القادر جیلی اسلام آر که بهترین اهل زمین است درین
وقت **نقلست** از شیخ عبد الله جبائی رحمة الله علیه که حضرت شیخ محی الدین عبد القادر
رضی الله عنه میفرمود آرزو دارم که در صحراها بیدا باشم لیکن حق سبحانه و تعالی نفع خلق
بمن باز بسته است از آنکه بیشتر از پانصد نفر یهود و نصاری پیش من ایمان آوردند و
از عیاران و قطاع الطریق اکثر از یک لک بر دست من توبه کردند **نقلست** از
یحیی بنجاح ادیب رحمة الله علیه که وقتی در خاطر کردم که بشمرم حضرت شیخ چند کس را در مجلس
وعظ قص شعر میکند رسنها با خود بردم چون شیخ قص شعر میکرد من گره میدادم پنهان
در زیر جامه چنانکه کسی نمیدید و من دور نشسته بودم ناگاه شنیدم که شیخ ابو الحسن علی بن احمد
بغدادی که گفت شبی در ایام صبا در تاریخ ثلث و خمسین و خمسمائه در خواب دیدم که
اسب شهر بیلی خون حریم و اسباک و حباب و مثل آن پر میشد و میفزود و من از انجا گریختم

در خانه آمدم گفت بروجه تمسک کن گفتم این مرا بر نشوانده داشت فرمود ایمان ترا بر خواهد
داشت و بکناره آن مروجه مگر فتم خود را نزدیک آن مرد یافتم و خوف من ساکت شد گفتم
بخدائے که منت نهادی تو فرما که کیستی فرمود من پیغمبر توام محمد رسول الله صلعم
از هیبت او در لرزه شدم گفتم یا رسول الله دعا کن مرا که بمیرم بر کتاب و سنت تو گفت
نعم و شیخ تو شیخ عبد القادر است سه کرت التماس کردم هر سه بار همین جواب فرمود چون
از خواب بیدار شدم بر پدر خود گفتم بعد اداء نماز فجر والدم مرا برابر خود به نیت زیارت شیخ
روان شدیم و شیخ در رباط خود در وعظ بود که ما رسیدیم نزدیک شیخ نشستن ممکن نبود و در
نشستیم در حال حضرت شیخ کلام قطع کرد و فرمود این دو نفر را بر من بیارید و اشارت بما کرد
ما را در حال برداشتند نزدیک منبر بردند حضرت شیخ ما را بالائے منبر بردند حضرت شیخ ما را
بالائے منبر طلب کرد و والد پیش شد من در عقب حضرت شیخ فرمود شما نیامدید مگر بدلیل
و پیراهن خود حضرت شیخ مرا و الد را پوشاند و طاقیه که بر سر مبارک او بود مرا لباس کرد از منبر
فرود آمدیم و میان خلق نشستیم و دیدیم که آن پیراهن مقلوب هست والد خواست که اصلاح
کند گفتند صبر کن تا خلق بازگردد چون خلق بازگردید حضرت شیخ از منبر فرود آمد والد خواست
که اصلاح کند چه بیند که آن پیراهن غیر مقلوب است در حال بیهوش شد و اضطراب میان
خلق افتاد شیخ فرمود او را بر من بیارید چون در رباط بقیه اولیا نشسته و تتمه اولیا
او را از ان میخوانند که اکثر اولیا و مردان غیب آنجا بسیاری بودند و بزیارت شیخ می آمدند ـ
ما را بر شیخ بردند فرمود والد را کسی رهبر او پیغمبر بود صلی الله تعالی علیه و علی آله و اصحابه بهم

و شیخ او شیخ عبد القادر او را چگونه کرامت نباشد و کاغذ و دوات طلب کرده اسناد خرقه
را نبشته داد رضی اللہ عنہ ہاں اے درویش اینجا لطیفہ است گوش دار اگر کسے منکر
اسناد و خرقه باشد چنانکه عادت اہل ظواہر است بگو او را که این امور از حضرت غوث
الثقلین رضی اللہ تعالیٰ عنہ باسناد درست شده است و معلوم که علم تو در شریعت و
طریقت از آنحضرت که نائب و وارث رسول الثقلین بیشتر نخواهد بود که با انکار تو از یکی
انفراد تواں نمود ❊

فصل دربیان آنکه وسیله اندک هم با آنحضرت موجب نجات دارین
است از عیسیٰ بن عبد اللہ بن عمار رومی رحمۃ اللہ علیہ که شنیدم از شیخ محی الدین
عبد القادر رضی اللہ عنہ میفرمود هر مسلمانے که بر در مدرسهٔ من گذشته است عذابِ
قیامت از و تخفیف کرده شود راوی میگوید وقتے از اہل ہمدان مردے بر شیخ آمد
و گفت پدر من وفات یافته است امشب او را در خواب دیدم گفت مرا در گور عذاب
میکنند بخدمت حضرت شیخ عبد القادر برو و برائے من دعائے التماس کن۔ شیخ فرمود او
وقتے بر در مدرسهٔ من گذشته است گفت حضرت شیخ ساکت شد۔ دویم روز آمد و بیان
گفت پدر خود را در خواب دیدم بغایت خوش و خورم خلعتے سبز در پوشیده میگفت که از
من عذاب برداشتند و این خلعت بما دادند به برکت شیخ عبد القادر گفتن بر تو باد
اے فرزند که ملازم آنحضرت باشی ❊ **ایضاً** راوی مذکور میگوید وقتے در مجلس
شیخ حاضر بودم که آنحضرت را خبر کردند که از فلان قبر فریاد و ناله سیت شنیده میشود و چند

روز است کہ او را دفن کردند در باب او حضرت شیخ فرمود کہ او خرقہ من پوشیدہ است ۔
گفتند نمیدانم فرمود وقتے از طعام من خوردہ است گفتہ نمیدانم فرمود مقصر اولی تر است ۔
بزبان کارے و ساعتے سر در مراقبہ کرد۔ اثر ہیبت و وقار در بشرہ مبارک ظاہر شد۔ بعد ازاں فرمود
کہ ملائکہ میگویند او وقتے روئے مبارک ترا دیدہ گمان نیک بردہ ۔ حق تعالی بسبب آن مرد
رحمت کرد بعد ازاں بارہا بر سر آن قبر شد ۔ ہیچ نالہ و فریاد شنیدہ نشدے **نقلست**
از شیخ ابو الغنائم کہ حضرت شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ خادمے را بخلوت نشاندہ
درہماں شب ہفتاد بار محتلم شد ہر بار با عورتے دیگر بعضی ازاں شناخت و بعضی را نمے
شناخت چوں بامداد پیش شیخ آمد تا ازاں شکایت کند پیش ازانکہ خادم چیزے بگوید
شیخ فرمود احتلام شبینہ دشوار مشمار کہ بنام در لوح محفوظ ہفتاد بار زنا نوشتہ بود با فلانہ
فلانہ نامہائے صفات ایشاں یاد کردہ از حق تعالی درخواست کردم تا آنرا از بیداری
بخواب بدل گرداند حضرت قادریہ شہود میفرماید کہ مردے بخدمت پیر جہانگیر آمد و عرض کرد
کہ ازیں درگاہ عالم پناہ کہ قبلہ حاجات است فرزند نرینہ مے طلبم فرمود کہ درخواست از خدا تعالی
کردیم آنچہ میخواستی عطا کردیم بعد ازاں ہر روز مرد بملازمت می آمد بحکم صاحب ۔ الغرض
مجنوں گاہ گاہ بکنایت و صراحت آن غرض عرض کردے چوں التماس او از حد گذشت فرمود
اسے یار چندیں یار چہ مشوش وقت میشوی ۔ آنچہ میخواستی در باطن مادرش مذکورہ مشاہدہ
کردیم مصرعہ بروشاد میباش کارت بکام است ۔ آخر چوں وقت رسید در خانہ او دختر
متولد شد آمرد و دختر را برگرفت بحضرت پیر جہانگیر آورد و گفت کہ وعدۂ فرزند نرینہ بود ایں

دختراست فرمود این را در جامه بپیچ و در خانه ببر ببین که از پردهٔ غیب چه رو نماید
آن مرد در جامه پیچیده در خانه آورد و پوشیده را برکشید چه بیند که بجائے دختر فرزند نرینه
آید مصرعه الله الله چه جائے قادری است ۞ **نقلست** از شیخ ابو سعود حریمی
میگوید که وقتے ابو المظفر حسین تاجر پیش احمد دباس رفت و گفت قافله مهیاست میخواهم
که بشام روم شیخ گفت تو امسال سفر مکن که کشته شوی و مال تو تلف میشود از انجا محزون
پیش حضرت قادریه آمد و قصه حال خود عرض کرد حکم شد برو مسافر شو سالم و غانم باز خواهی
گشت **والضمان فی ذالک علی** آن تاجر در شام رفت و بضاعتے که داشت
فروخته بود تمام روزے بآبخانه حلب نام موضعی است معلومے که همراه داشت در آن
آبخانه بجائے نهاد چون از قضا فارغ شد آن مال هر یکے یازده بار درود فرستد و سلام
گوید پس جانب عراق یازده گام برود و یازده نام من گیرد و حاجت خود در دل کند برآید
مقضی شود **نقلست** از عثمان طریفنی و عبد الحق حریمی میگویند وقتے تا پیش حضرت
شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه بودیم در مدرسه او روز یکشنبه سوم صفر شیخ برخاست
وضو کرده دو رکعت نماز گذارد و چون سلام باز داد با هیبت بلند برآورد و قبقاب یعنی
نعلین چوبی را در هوا پرتاب کرد چنانچه از نظر غایب شد باز نعرهٔ دیگر برد - دویم قبقاب را
نیز در هوا پرتاب کرد آنهم از نظر غایب شد بعد ازان شیخ بنشست هیچکس را مجال آن
نبود که از شیخ پرسد که این چه بود بعد از بیست روز قافله از بلاد عجم بیاید و گفتند ما را نذریست
برائے حضرت شیخ - شیخ فرمود بستانید ازیشان یک من حریر و جامه خز و مقدارے ز

تسلیم کردند و نقاب آن حضرت گفتیم این نقاب بر شما از کجا است گفتند ما سے رفتیم روز شنبه سوئیم از سفر ناگاه عرب بیرون آمدند با دو نفر مقدم ما را نهیب کردند و بعضے را بکشتند و تمام مال و زر بغارت بردند در یک وادی فرود آمدند و اموال قسمت کردند ما گفتیم شیخ محی الدین عبد القادر را درین وقت یاد آریم در حال برائے شیخ نذر کردیم درین بودیم که دو نعرهٔ عظیم شنیدیم که هیبت آن تمام وادی در گرفت و ایشان سخت مضطر و عاجز گشته پیدا آمدند گمان بردیم مگر طایفه دیگر از عرب بر ایشان را افتاد گفتند بیائید و مال خود را گرد آرید و بہ بینید که ما را چه مصیبت رسیده است رفتیم و دیدیم که هر دو مقدم ایشان مرده افتاده و آن هر دو نقاب بعینه نزدیک ایشان است پس مال ما با دادند و گفتند هذا الامر لسید عظیم ٭

الباب الحادی عشر فیما انطلق لسان خالله عن شرایف احواله

× نقلست از شیخ شهاب الدین سهروردی رضی الله عنه شنیدم از حضرت محی الدین عبد القادر رضی الله عنه که بالائے منبر سیفر مود در مدرسه خود هر ولی بر قدم نبی است و من بر قدم جد خود صلی الله علیه وسلم بر نداشت قدم مگر آنکه نهادم قدم خود بر آن موضع مگر در اقدام نبوت که راه نیست دران غیر نبی را و در اشعار شریف خود نیز این لطیفه را بیان فرموده‌اند شعر وکل ولی له قدم وانی ٭ علی قدم النبی بدر الکمال بیت هر ولی را قدمیست بر اندازهٔ خود ٭ من قدم بر قدم جد خود م در همه جا ٭ نقلست از شیخ ابو محمد علی

ابن ادریس یعقوبی رحمة الله علیه که حضرت شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه فرمود هر
انس را مشایخ است و هر جن را مشایخ و انا شیخ الکل **ایضاً** راوی مذکور روایت کرد که در
مرض موت شنیدم از شیخ که مرا و لا دخود را میگفت میان من و شما بعد است. مقدار
آسمان و زمین پس قیاس مکنید مرا با هیچ یکی و هیچ یکی را بر من **بیت** آنچه نسبت
کنم آن شنو و بجو را * هرچه گویم به از آن نیست چگویم او را * **نقلست** از شیخ ابو مسعود
احمد بن ابو بکر حریمی عطار و از شیخ ابو عبد الله محمد بن قاید رحمهما الله که روزے حضرت
شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه بر سر منبر برآمده بود و هنوز سخن نکرده و قاری
چیزے نخوانده که خلق را وجدے عظیم ظاهر شد. شیخ صدقه آنجا حاضر بود و در دل گذرانید
که این وجد از چیست در حال شیخ روئے مبارک سوئے من کرد و گفت **ماهذا** مارا
مریدے بود در بیت المقدس بیک گام امروز اینجا آمد و توبه کرده حاضران مجلس امروز
مهمان او یند باز صدقه در دل گذرانید که آنکس که بیک گام از بیت المقدس بغداد آید
توبه او چه کند و او چرا محتاج بتوبه بود. حضرت شیخ باز روئے سوئے شیخ صدقه کرد
و فرمود **یا هذا** توبه از آن میکند که باز در هوا نپرد و او محتاج است بدان که محبت
حق سبحانه و تعالی **بیت** آنانکه به تخت و عظمت و با ناچند * در پیش درت از دل و
جان محتاجاند * بعد از آن شیخ فرمود **شعر** أَنَا سَيْفِي مَشْهُورٌ وَقَوْسِي
مُوَتَّرٌ وَسِهَامِي صَائِبَةٌ وَرُمْحِي مَنْصُوبٌ وَفَرَسِي مُسْرَجٌ وَأَنَا
نَارُ اللهِ الْمُوقَدَةُ أَنَا سَلَّابُ الأَحْوَالِ أَنَا بَحْرٌ بِلَا سَاحِلٍ أَنَا الْمَحْفُوظُ

إِمَامُ الْمَحْفُوْظِ يَا صُوَّامُ يَا قُوَّامُ يَا أَهْلَ الْجِبَالِ دُكَّتْ جِبَالُكُمْ يَا
أَهْلَ الصُّوَرِ مَعَ هٰذِهِ مَتَّتْ صَوَامِعُكُمْ أَقْبِلُوْا إِلٰى أَمْرٍ مِنَ اللّٰهِ أَنَا
أَمْرٌ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ يَا شُبَّانَ الطَّرِيْقِ يَا رِجَالُ يَا أَبْطَالُ يَا أَبْدَالُ
يَا أَطْفَالُ هَلُمُّوْا وَخُذُوْا عَنِ الْبَحْرِ الَّذِيْ لَا سَاحِلَ يُقَالُ لِيْ يَا
عَبْدَ اللّٰهِ يَا عَبْدَ الْقَادِرِ تَكَلَّمْ يُسْمَعْ مِنْكَ يَا عَبْدَ الْقَادِرِ بِحَقِّيْ
عَلَيْكَ أَشْرِبْ بِحَقِّيْ تَكَلَّمْ أَمِنْتُكَ مِنَ الرَّدِّ ؎

نقلست از دو شیخ یکے ابو عمر عثمان صریفی دوئم ابو محمد عبد الحق حریمی رحمہما اللہ
شنیدیم از شیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ کہ بالائے منبر میفرمود اے اہل زمین شرق و
غرب واے اہل آسمان قَالَ اللّٰهُ وَاِنَّهٗ یَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ من از انہا ام کہ
شما نمیدانید بیائید و بشتابید از من چیزے بیا موزید اے اہل عراق احوال انزدیک
من چوں ثیاب معلقہ است ہر کدام کہ خواہم بپوشم اے غلام ہزار سال سفر کنی تا از
من کلمہ بشنوی اے غلام ولایت و درجات اینجاست و درین مجلسے خلعتہا عطا میشود
و نیست از پیغمبرے مخلوق و نہ ولی مگر آنکہ حاضر شود در مجلس من احیا بابدان و اموات
بارواح خود اے غلام از منکر و نکیر سوال کنی چوں می آیند بر تو در قبر تا ترا خبر دہند از من
نقلست از ابو محمد عبد الغنی و ابو محمد عبد العزیز بن ابو نصر بغدادی رحمۃ اللہ علیہما
کہ حضرت محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ مے فرمود من ورائے امور خلقم و ورائے
عقول شمائیم جمیع مردان حق چوں بہ قضا و قدر میرسند امتثال میکنند مگر من کہ چوں

بداں رسیدم بکشا وند برائے من روزنے پس درآمدیم دراں روزن و نازعت

اقدار الحق بالحق للحق فرد لو آں ہشمی کہ کسی رو قضاء سپرم را + بر سی

زخاطر نا شاد محنت و غم را نقلست از شیخ علی بن ہیتی رحمۃ اللہ علیہ کہ وقتے بخدمت

حضرت شیخ عبدالقادر رضی اللہ عنہ بزیارت خواجہ معروف کرخی رفتیم و گفتم السلام

علیک یا شیخ معروف عبرناک بدرجہ گذشتم با یکدرجہ بعد مدتے باز بزیارت او

رفت و من درجہ منم گفتم السلام علیک یا شیخ معروف عبرناک بدرچنین گذشتم

از تو بدو درجہ از گور آواز آمد علیک السلام یا سید اہل زمانہ راوی میگوید

کہ حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ در اوائل مر اصحاب را میفرمود کہ عراق مرا تسلیم کردند

بعد از مدتے فرمود کہ ایں زمان جمیع شرق و غرب و بر و بحر و سہل و جبل مرا تسلیم کردند

و ہیچ ولی از اولیا نماند در آنوقت مگر آنکہ بر شیخ آمد و تسلیم کرد او را بقطبیت رضوان اللہ علیہ

زوجہ الزکیتہ + نقلست از شیخ ابو محمد عبد اللطیف بن طاہر بغدادی صوفی رحمۃ اللہ

علیہ کہ چوں شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ کلام عظیم فرمودے عقب آں گفتے

بر شما لازم است کہ چوں کلام من بشنوید بگوئید صدقت از آنکہ چوں من سخن میگویم

از یقینی کہ دراں ہیچ شک نیست مرا میگویانند آنگاہ میگویم و مرا سپید ہند پس لقیم سپیر باشید

آنگاہ منکینم تکذیب شما بر سخنان من زہریست قاتل بر دین شما را و سبب ذہاب دنیا

و آخرت من سیاستم و من قبا لم بیش شما بیش من لو بیا رید برو ... ئے ... بنیم ... دیہ

بواطن و ظواہر شما + نقلست از شیخ ابو سعید احمد بن ابو بکر حریمی کہ حضرت شیخ محی الدین

عبدالقادر رضی اللہ عنہ میفرمایند آفتاب بر نمی آید تا بر من سلام نمیکند و سال پیش از انکه
بیاید بر من سلام میکند و اخبار میکند از انچه دراں سال است ہر ماہ ہر ہفتہ ہر روز بر من
مے آیند و سلام میگوئید و اخبار میکنند از انچہ در ایشان واقع شد و عزت ربی کہ سعدا و اشقیا را
بر من عرض میکنند و پیوستہ چشم بر من نگرانست در لوح محفوظ من غواص دریا علم و
مشاہد حضرت سبحانہ و تعالی من حجۃ اللہ ام بر شما من نائب پیغمبر صلی اللہ علیہ و علی آلہ و اصحابہ
وسلم و وارث او بر زمین ٭ نقلست از شیخ عبدالوہاب و شیخ عبدالرزاق ابنا شیخ
محی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہ کہ چوں حضرت شیخ کسی را از دور دیدے آہستہ فرمودے
چنانکہ او نشنودے مرحبا یا حبیب اللہ اگر سعید بودے فرمودے لا مرحبا بطرید اللہ
اگر بدبخت بودے و علامت سعادت و شقاوت چنانکہ حضرت شیخ فرمودے در ہر
یکے پیدا شدے ٭

باب دوازدہم در بیان مجلسے کہ قدمی ہذہ گفتہ اند

نقلست از شیخ ابو یعقوب کہ در بغداد آمدم در سنہ احدی و عشرین و ستمائۃ قصد
کردم بزیارت قاضی القضاۃ ابی صالح نصر دیدم کہ در مدرسہ جد خود نشستہ است و گرد برگرد
او جمعے پرسید از قول حضرت شیخ محی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہم
قدمی ہذا علی رقبۃ کل ولی اللہ فرمود شنیدم از والد خود عبدالرزاق و اعمام
خود ابو عبدالرحمن ۔ عبداللہ و ابو عبداللہ ۔ عبدالوہاب و ابو اسحاق ۔ ابراہیم رضوان اللہ
علیہم اجمعین کہ فرمودند حاضر بودیم در مجلس کہ والد رضی اللہ عنہ ایں قول را فرمودہ بود ۔

در آں مجلس و چند اکابر اعیان مشایخ عراق همه رقاب پیش کشیدند و سر فرو آوردند -
و شیخ علی هیتی برخاست و قدم آنحضرت بر گردن خود نهاد . و رسید خبر از مشایخ آن وقت که در
اطراف و امصار بودند همه اعناق خود را به خشوع تمام پست کردند کسی از ایشان انکار کرده خبر
کردند که درین زمان شیخ محی الدین عبد القادر فرموده است قدمی هذه علی
رقبة کل ولی الله این وضع رقاب از بهر آنست ، **نقلست** از شیخ ابو سعید قیلوی
رضی الله عنه که چوں حضرت شیخ محی الدین رضی الله عنه فرمود قدمی هذه علی رقبة
کل ولی الله - حق سبحانه تعالی تجلی کرده بود بر دل او و رسول صلی الله تعالی علیه و علی آله
و اصحابه و سلم بدست طایفه از ملائکه مقربین بمحضر اولیا متقدمین و متاخرین که حاضر بودند
احیا با جساد خود و اموات با ارواح خود خلعتی در وی پوشانیدند و ملائکه و رجال غیب مجلس ویرا
درمیان گرفته بودند و صفها در هوا استاده و هیچ ولی در روی زمین نمانده مگر پست گردانید
گردن خود را با آنحضرت رضی الله عنه ، **نقلست** از شیخ خلیفه رضی الله عنه که بخواب
دید حضرت پیغمبر صلی الله تعالی علیه و آله و سلم و این شیخ پیغمبر را در رویا بسیار دیدم و
پرسیدم که شیخ عبد القادر فرموده است قدمی هذا علی رقبة کل ولی الله
فرمود صلی الله علیه و سلم چرا نگوید او قطب زمان است و من حامی او ،

باب سیزدهم در بیان آنکه بگفتن این مامور بودند -

نقلست از شیخ ابو البرکات که خبر کرد مرا والدین که پرسیدم عم خود شیخ عدی بن
مسافر رضی الله عنه که میدانی هیچ یکی از مشایخ متقدمین و متاخرین است گفته

است قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله شیخ گفت نے گفتم پس ایں چہ معنی دارد کہ فرمودہ است۔ گفت از مقام فردیت خود اظہار کردہ است گفتم در ہر وقت فردے بودہ است گفت مامور نشدہ ہیچ فردے ازیں افراد غیر آنحضرت گفتم آیا مامور بودہ است بایں قول گفت بلی تحقیق مامور بودہ است وضع رقاب اولیا و ذو مرور از جہت امر بودنہ می بینی بسوئے ملائکہ کہ سجدہ نکردند مہتر آدم علیہ السلام را مگر از جہت ورود امر سبحانہ وتعالی برایشاں ⁂ **نقلست** از شیخ عارف ابومحمد ابن ابی بکر ادریس یعقوبی کہ وقتے گفت سیدی شیخ عبدالقادر رضی اللہ عنہ قدمی هذه علی رقبة کل ولی اللہ برخاست شیخ علی ہیتی رضی اللہ عنہ بسوئے آنحضرت بالا و گرفت قدم او نہاد گردن خود درآمد زیر دامن او و بعضی از اصحاب پرسیدند کہ ایں چرا کردی ۔ گفت از آنکہ او مامور است بگفتن ایں قول و اذن شدہ مر او را در عزل ہر کہ منکر شود از اولیا پس خواستم کہ من باشم اول کسی کہ مسارعت کند در انقیاد او ⁂ **نقلست** ۔ از شیخ ابوالفرح حسن کہ مامور شد حضرت شیخ عبدالقادر رضی اللہ عنہ بایں کہ بگوید قدمی هذه علی رقبة کل ولی اللہ دیدم کہ اولیا در مشرق و مغرب کہ گردن نہادند ہمہ مگر یک مرد از زمین عجم کہ شد حال او ⁂ **نقلست** از شیخ عبدالرحمن ابن طفونجی کہ روزے در طفونج فرود آورد و پیر من گردن را در میان اصحاب نہاد و گفت بر سر من پس از یں یعنی چہ پرسیدم از و گفت فرمودہ است اکنوں شیخ عبدالقادر رضی اللہ عنہ در بغداد قدمی هذه علی رقبة کل ولی اللہ من ہم فرود آوردم گردن خود را از برائے آں پس از آں

خبر آمد از بغداد که در ہمان روز شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ گفتہ است آں قول ٭

نقلست از شیخ عبد القادر بن عبد اللہ سہروردی رضی اللہ عنہ کہ بودم نزد شیخ

حماد دباس رضی اللہ عنہ در سنہ ثلث وعشرین وخمسمایۃ حضرت شیخ محی الدین عبد القادر

کلامے عظیم پس گفت حماد دباس اورا کلامی عجیب فرمودی یا عبد القادر رضی اللہ عنہ

اما می ترسم مبادا اگر کردہ باشد حق سبحانہ وتعالی بتو پس ازاں شیخ عبد القادر رضی اللہ

عنہ گفت مبارک شود سینہ شیخ حماد دباس نہاد فرمود ببین بچشم دل در کف من چہ چیز مکتوب

است در زود برداشتن کف خود را از سینہ او پس ازاں شیخ حماد دباس خواند در کف کہ

گرفتہ است از حق سبحانہ وتعالی ہفتاد بار موثق را کہ بوی مکر نکند بعد ازاں شیخ حماد گفت

لاباس بعد ھاذلک فضل اللہ یوتیہ من یشا واللہ ذو الفضل العظیم ٭

باب چہاردہم در اخبار اولیائے متقدمین از احوال آنحضرت

پیش از وجود و ظہور او . **نقلست** از شیخ ابو محمد سنبکی کہ یک روز در

مجلس ابوبکر بن ہرار رضی اللہ ذکر حال اولیا میگذشت در اثنای آں گفت ظاہر

خواہد شد در عراق مردی عالی بمنزلت عجمی عند اللہ وعند الناس نام او عبد القادر ومسکن

او در بغداد بگوید قدمی ھذہ علی رقبۃ کل ولی اللہ وہمہ اولیا سر در پیش

نہند در زمانہ او وزود وقت خود است ٭ **نقلست** از شیخ بقا ابو المظفر ابراہیم کہ

در ابتدا حضرت شیخ عبد القادر در صحبت تاج العارفین ابو الوفا می رفت . چوں

شیخ ابو الوفا آنحضرت را دید بر خاست و گاه گاه استقبال هم کرد و حاضران مجلس را گفت
قوموا لولی الله بر خیزید از برائے تعظیم حضرت ولی رب و هر که بر خاست دیرا گفت فلیقم
لولی الله چوں اینمعنی اصحاب از و بتکرار مشاهده کردند این اهتمام و مبالغه تمام حضرت
شیخ که در تعظیم این جوان میفرماید سبب چیست تاج العارفین فرمود که این جوان را
وقتے است چوں آں وقت در رسد همه از خاص و عام محتاج شوند بسوئے او و در آں وقت و
چناں می بینم که قابلیت این جوان در بغداد مال حق است قول او و قدمی هذه
علی رقبة کل ولی الله و بنهند همه اولیا رقاب خود را زیر قدم او و او قطب الاولیا
ست هر که در یابد از شما آں وقت را باید که لازم گیرد صحبت آں سلطان وقت را رضی الله عنه
نقلست از دو شیخ یکی ابو الحسن علی بن هیتی و دویم ماجد کردی رحمهما الله علیه روزے
شیخ تاج العارفین ابو الوفا رضی الله عنه بالائے ممبر در وعظ بود - شیخ عبد القادر رضی الله
عنه در مجلس او در آمد و آں روز جوان بست و اول در بغداد او در آمده است شیخ تاج العارفین
حکم کرد با خراج و در وعظ شد و حضرت شیخ باز در آمد - در سیوم کرت تاج العارفین از ممبر
فرود آمد و حضرت ایشاں را در کنار گرفت و میان دو چشم بوسه داد و گفتند بر خیز یا
سر و خد ایرا ای اهل بغداد امر با خراج او نه از برائے اهانت او کردم بلکه از برائے آنکه
تا شما او را بشناسید و بعزت که بر سر او نوری می بینم که ذوائب آں از مشرق و مغرب
در گذشته است بعد ازاں فرمود ای شیخ عبد القادر امروز وقت ماست آخر وقت
تو خواهد بود - ای شیخ عبد القادر هر خروسی بانگ کند خاموش میشود مگر خروس تو

که تا قیام قیامت بانگ خواهد بود و کاسه پیراهن و سبحه و عصا خود بحضرت ایشان داد-
چون مجلس تمام شد تاج العارفین از منبر فرود آمد و دست شیخ عبد القادر گرفت و گفت
ای شیخ عبد القادر ترا وقتی خواهد بود چون آن وقت بیاید لحیهٔ مبارک خود بدست خود
گرفت و گفت ای شیبه را یاد کنی- شیخ عمر بزاز میگوید سبحه که تاج العارفین به شیخ
عبد القادر بود چون شیخ آنرا بر زمین نهادی یگان یگان دانه خود بگشتی بعد وفات
حضرت شیخ محی الدین عبد القادر جیلانی رضی الله عنه آن سبحه را در یک سرادیل او
یافتم و آنرا شیخ علی بن هیتی گرفت و از و شیخ محمد قاید گرفت و آن کاسه چون کسی خواستی
که آنرا بدست خود گیرد بر جستی و بر کف دست او آمدی - نقلست از شیخ ابو عمران
موسی ابن ماهن که پرسیدند روزی شیخ عقیل منبجی را از قطب دوران وقت گفت
در ینوقت مختفی است در مکه نمی شناسند اورا مگر اولیا و او را سرانجام ظاهر خواهد شد- از ینجا
و اشارت کرد به بغداد جانب عراق جوانی عجمی شریف که کلام کند در بغداد و خاص و عام
کرامات او ببینند او قطب وقت خود باشد و بگوید قدمی هذه علی رقبة کل
ولی الله و وضع کنند همه اولیا او را رقاب خود را اگر من باشم در زمان وی پیش او سر خود
بنهم و او کسی است که بسیار منفعت یابد هر که صدق کند کرامات او را - نقلست از
شیخ نجیب الدین سهروردی که بودم در مجلس شیخ حماد دباس رضی الله عنه و بود در
صحبت او شیخ عبد القادر- چون شیخ مذکور از انجا برخاست شنیدم که شیخ حماد بعد
از خاستن او فرمود این عجمی را قدمیست در وقت خود که بر گردن همه اولیا خواهد نهاد

و مامور شو و باین که بگوید قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و همه وضع
رقاب کنند پیش او رضی الله عنه. نقلست از عبد الله که یکی از علما و اجلاء مشایخ است
گفت که در طلب علم به بغداد رفتم و ابن سقا در آنوقت رفیق من بود و در مدرسه نظامیه
بغداد بعبادت مشغول بودیم و زیارت صالحان میکردیم و در آنوقت در بغداد عزیزی بود
که میگفتند هر وقت که میخواهد پنهان میشود و هرگاه که میخواهد پیدا میشود پس من و ابن سقا
و شیخ عبد القادر وی هنوز جوان بود بزیارت غوث رفتیم و ابن سقا در راه گفت امروز
مسئله خواهم پرسید که جواب آن نداند و من گفتم مسئله خواهم پرسید که جواب به بینم که جواب
آن چه میگوید شیخ عبد القادر گفت معاذ الله که از وی چیزی بپرسم من پیش وی
بروم و انتظار برکت دیدار وی برم چون بر وی در آمدیم آنجا ندیدیم بعد از ساعتی
دیدیم که بجای خود نشسته است پس از خشم در ابن سقا نگریست و گفت وای بر تو
ای ابن از من مسئله می پرسی که جواب آن ندانم آن مسئله تو این است و جواب آن این
این می بینم که آتش کفر در تو زبانه میزند بعد از آن بمن نگریست و گفت ای عبد الله
از من مسئله می پرسی و می بینی که چه میگویم مسئله تو اینست و جواب آن این فرو گیرد
ترا دنیا تا بگوش بسبب بی ادبی که با من کردی بعد از آن به شیخ عبد القادر نگریست
و ویرا نزدیک نشاند و گرامی داشت و گفت ای عبد القادر خدا و رسول
خدا را خوشنود ساختی بی ادبی که نگهداشتی گویا که می بینم ترا در بغداد که بر منبر آمده
و میگوئی قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و می بینم اولیاء وقت ترا

همه گرد نهار خود را پست کردند اجلال واکرام ترا پس ازان ساعت غایب شد. و بعد
ازان هرگز وی را ندیدیم و هرچه نسبت شیخ عبدالقادر گفت واقع شده و ابن سقا بتحصیل
علوم اشتغال بلیغ نمود بر اقران خود فایق شده خلیفه وی را برسالت سوئے ملک روم فرستاد
و ملک روم علماء نصرانی را با وی مناظره فرمود همه را الزام وافحام کردند در نظر ملک
بسیار بزرگ نمود ملک را دخترے بود خوب روئے مفتون شده وی را از ملک خواستگاری نمود
گفت بشرط آنکه نصرانی شوی اجابت کرد دخترے بوے داد ابن سقا کلام غوث یاد
کرد و دانست که آنچه بوی رسید بسبب وی رسید. اما من بدمشق رفتم. نورالدین
شهید مرا بر تولیت اوقاف اکراه کرد و دنیا رو بمن نهاد و سخنی که غوث گفته بود در حق
من راست شده. شیخ عبدالقادر رضی الله عنه در بغداد بر منبر بآواز بلند گفت

قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله ×

الباب الخامس عشر فی ثناء المشائخ علیه من المتقدمین والمتاخرین

.... نقلست
از ابو محمد شنبکی رضی الله عنه که شنیدم از شیخ خود ابو بکر بن هوار رضی الله عنه که میگفت
اوتاد عراق هشت اند. معروف کرخی. و بشر حافی و منصور ابن عمار و جنید
و سری سقطی و سهیل بن عبدالله تستری و عبدالقادر جیلی. پس گفتم من عبدالقادر
کیست فرمود عجمی شریف است که ساکن خواهد شد در بغداد و میگفت ظهور او در قرن پنجم
میباشد و او یکی از صدیقان اوتاد افراد است و قطب زمان است رضی الله عنه

ویکی از اصحاب رسول است صلی اللہ تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم * نقلست
از ابو محمد شنبکی که شیخ ابوبکر هوار ذکر میکرد - شیخ عبد القادر رضی اللہ عنه را که بظاهر خواهد شد
بعراق در وسط قرن پنجم و بیان میفرمود و فضل او را که شیخ عبد القادر کسی است - که
اللہ اکرده شود بافعال و اقوال ببرکت او حق سبحانه و تعالی خلقی را از بندگان بردارد
درجات داد کسی که مباهات کند حق سبحانه باو پیش امم در قیامت * نقلست
از شیخ ابو البرکات اسمعیل گفت شنیدم از شیخ و پدر خود که شنید از شیخ عز از بطایحی
رضی اللہ عنه که در بغداد خواهد آمد جوانی عجمی شریف نام او عبد القادر رضی اللہ عنه
که عالی باشد در رفعت محبت و تسلیم و کون بدو خواهد شد و آنچه در ویست از افاضل
و مفضول با و داو اوفد میست در تمکین و ید بیضاست در حقایق و لسانیست او را نزد
خدا در حضرت قدس قدس اللہ سره العزیز * نقلست از امام ابوبکر عبد اللہ بن نصر تیمی
که وقتی آمدم بزیارت شیخ مطر باورامی رضی اللہ عنه مرحبا گفت و گرامی داد مرا و فرمود
چیزی از وصف احوال عبد القادر بیان فرما از ان تتمه احوال عبد القادر رضی اللہ
عنه پیش او گفتم دیدم که بتوجه یمیناً و شمالاً تمایل کرد و گفت شیخ عبد القادر ریحانة اللہ است
بر زمین که می بوید از و اسرار اولیا ریح روح قدسیه را و متکلم حضرت و سیف نعمت است
و داده نمیشود هیچ ولی را در بیوقت حال و مقام مگر از دست او و چون نظر میکند ما همه در
ضیافت آن نظریم و چون نفس میزند ما همه در حمایت آن نفسیم و چون قدم بر میدارد ما
همه در سایه آن قدمیم * نقلست از جماعه مشایخ کبار که وقتی شیخ عبد الرحمان طفسونجی

بالاء منبر در طفسونج میفرمود انا بین الاولیاء کالدرکی بین الطیور اطولکم
عنقاً شیخ ابوالحسن علی بن احمد آنجا حاضر بود حالی فا خود داشت درحال برخاست
و دلق از تن برکشید و گفت دعنی حتی اصادعک بگذار تا بتو کشتی گیرم . شیخ
عبد الرحمان خاموش ماند و باصحاب خود گفت بر تن این مرد هیچ موی از حال خالی
نمی بینم گفت تا آن دلق را باز پوشد جواب داد ما از آن چیزی که بیرون آمدیم و باز
نگردیم فرد از سر صدق ز هر چیز که بیرون شده ایم + بدم پیر طریقت که بدان در
نشویم * شیخ عبد الرحمن رضی الله عنه پرسید که پیر تو کیست بیت گفت شیخم شیخ
عبد القادر است + گر جلالت اولیا را رهبر است . شیخ عبد الرحمن گفت نام شیخ تو
بر زبان شنوم مرا چهل سالست که در درکات قدرت می باشم هیچگاهی او را آنجا
ندیدم . بعضی اصحاب را گفت بروید از من شیخ عبد القادر را سلام گوئید و بگوئید
که چهل سالست که در درکات قدرت میباشم هیچ گاهی ترا آنجا ندیدم و همدر آن
شیخ مر بعضی خدام را فرمود که جانب عبد الرحمن بروید بعضی اصحاب که سوئے ما
فرستاده است در اثناء راه بشما دچار شوند آنها را برگردانید و به شیخ عبد الرحمن
بگوئید که عبد القادر میگوید که تو در درکات بوده و آنکه در درکات بود نه بیند کسی در
حضرت و آنکه در حضرت است کجا بیند آنرا که در مخدع است یعنی گنجینه من نهانیست
درون می آمدم و بیرون می رفتم از بالاء سر تو چنانکه تو هرگز مرا ندیدی * بیت
درمیان من و معشوق راه پنهانیست * که دران رهگذرم رحمت دربانی نیست

اگر مصداق این صداقت میخواهی آن خلعت است سبز که در فلان شب پرا ئے
تو بدست من فرستاده اند و دیگر نشان صحت این سخن آنکه در درکات دوازده هزار
ولی را خلعت ولایت دادند و آن فرجی سبز که طرازے از آن سورهٔ اخلاص بود ترا
بدست من فرستادند بعضے از آن اصحاب حضرت شیخ بایاں را در اثناء راه در خوردند
همراه خود بردند و تبلیغ رسالت کردند گفت صدق الشیخ عبد القادر سلطان الوقت
و صاحب التصرف * **نقلست** از ابو الحسن یوسفی میگوید که وقتے وارد عظیم وارد
شد که بیشتر امور آن بر من مشکل بود بر شیخ خود شیخ علی بن هیتی رفتم تا مشکلات پیش او
بگویم و حل آن بجویم پیش از آنکه من چیزے بگویم گفت حل مشکلات تو با قوال ما تو ان
کرد بلکه از قدرت افعال می باید و آن دریں زمان شیخ عبد القادر را مسلم است
پیش او می باید رفت از انجا در خدمت شیخ ببغداد رفتم و دیدم در محراب مدرسه
جلوسے فرموده است پیش رفتم سوئے من نظر کرد و یک رشتهٔ ملون پیچ در پیچ از زیر
سجاده کشید یکطرف آن بدست خود گرفت و دویم طرف بدست من داد هر پیچے که از آن
رشته باز همیکرد و گرہے از حال من میکشاد * **بیت** بکشا گره زلف که کار دل و جان را
وابسته بیک تار موئے تو دیدم - چون هر پیچ پیچ بکشا و منکشف شد مرا جمیع احکام
آن وارد و ظاهر گشت بر من خفیات امور آن و فرمود خذ ها بقوة و امر قومك
یاخذوا برخاستم و پیش شیخ علی بن هیتی آمدم و ابتدا فرمود گفته بودم - که شیخ
عبد القادر در ملاک آئمه عارفان و مالک از مه مقربان است ای ابا الحسن این جرد ها

که بر درخت باغ صحبت دارد و بر تو شگفته و این اثمار انوار که بهال حال تو بر آورده اثر
نظر شیخ است که بر دارد تو افتاده و این مشاهدات ترا روداده و اگر بغیر عشیر مشاهده
این حال بعد عمر مجاهده صد سال نتوان رسید اگر شیخ نفرمودے خذها بقوة وامر
قومك یاخذوا و هر آئینه عقل تو زائل شدے و در زمره مومنان حشر تو بودے ولے
امید است که مقتدائی خواهی شد * نقلست از شیخ ابو الصابر خادم شیخ ابو البرکات
رضی الله عنه که شنیدم از شیخ ابو البرکات که میفرمود حق سبحانه تعالی عهد کرده است
از شیخ عبد القادر که هیچ ولی تصرف نکند در ظاهر و باطن مگر باذن آنحضرت و او کسی است
که داده شده است او را تصریف در اکوان بعد موت چنانکه بوده است قبل موته رضی الله
عنه * نقلست از شیخ ابو طالب عبد الرحمن هاشمی رحمة الله علیه که گفتم از شیخ جمال
العارفین ابو محمد بن عبد الله بصری رضی الله عنه سوال کردند که خواجه خضر زنده است یا
نے فرمود وقتے مرا با خواجه خضر ملاقات بود گفتم یک حکایت عجیب بگو که ترا با اولیاء الله
گذشته باشد خواجه خضر فرمود وقتے در ساحل بحر محیط میگذشتم که آنجا نه هیچ آدمی و نه غیر
آن ناگاه دیدم که مردے گلیم پیچیده خفته است در خاطر آمد که ولی خداست بسر پای
خودش جنبانیدم سر برداشت و گفت چه میخواهی گفتم برخیز و بندگی کن گفت برو تو
نفس خود را مشغول دار گفتم اگر برنخیزی میان خلق ندا کنم که این ولی خداست وے
گفت اگر تو نروی من هم مردمان را ندا کنم که این خواجه خضر است گفتم مرا چگونه شناختی
گفت بارے تو ابو العباس خضر هستی اما بگو که من کیستم من در حال متوجه حضرت حق شدم

و مناجات کردم یارب من نقیب اولیا ئیم ندائے شنیدم اے ابوالعباس تو نقیب اولیا
هستی ولے کسانیکه مرا دوست دارند و این ازان طائفه است که من ایشانرا دوست
میدارم پس آمد دروی بمن آورده گفت اے ابوالعباس شنیدی تو حدیث ما- باوے
گفتم آرے مرا دعا کن گفت دعا از تو خواهم اے ابوالعباس گفتم از دعا چاره نیست گفت
عرب وخرك الله نصیبك منه گفتم زیاده کن درحال از نظر من غایب شد
از انجا روان شدم رسیدم بر یک توده ریگی که نهایت بلند بود و بالائے آن نوری دیدم
که چشم ازان نور خیره میگردید تو قصد کردم تا به بینم که آن نور از کجا بر می آید ناگاه دیدم
همانجا عورتے گلیم پیچیده خفته است مشابه آن گلیم آمد که مذکور شد خواستم که آن عورت را
بپائے بجنبانم ندا شنیدم که باادب باش با آن کسانیکه ما ایشانرا دوست میداریم پس ساعتے
نشستم تا آن عورت بیدار شد گفت الحمد لله الذی احیانی بعد ما اماتنی و
الیه البعث والنشور والحمد لله الذی آنسنی به واوحشنی عن غیره
بعد ازان نظر بمن کرد و گفت یا ابا العباس اگر پیش از منع بادب میبودی گفتم بالله
علیك تو زوجه آمده باشی گفت آرے درین بریه یک عورتی از ابدال نقل کرده
بود برائے غسل او حق سبحانه تعالی مرا اینجا آورد چون ازان فارغ شدم اورا بر داشتند
و سوئے آسمان بردند گفتم مرا دعا کن گفت اے ابوالعباس دعا از تست گفتم از دعا
چاره نیست گفت بگذر وفرك الله نصیبك منه گفتم زیاده کن گفت ملامت نکنی
اگر از تو غایب شوم درحال نگه کردم اورا ندیدم این شیخ میگوید از خواجه خضر علیه السلام

پرسیدم کہ مثل این طایفہ احباب را سر قدم ہم میباشد کہ رجوع ایشاں بدو بود گفت آری
گفتم در عہد ما کیست گفت شیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ گفتم خبر دہ مرا از احوال او گفت
فرد احبا نست و قطب اولیا در زمان خویش و حق تعالی ہیچ ولی را بمقام نرساند مگر آنکہ
شیخ را مقام برتر از آں داد کاس محبت بخشاند ہیچ اولیا را الا آنکہ شیخ را بہتر و گوارا تر
ازاں عطا کرد و ایں بعض کلام خواجہ خضر است علیہ السلام در فضل شیخ عبد القادر
رضی اللہ عنہ

الباب السادس عشر فی سلطنتہ رضی اللہ عنہ علی الجن والانس والابدال وعلی جمیع الاکوان

نقلست از ابو سعید عبد اللہ بن احمد بغدادی رحمۃ اللہ علیہ کہ وقتے عجوزہ من
فاطمہ نام شانزدہ سالہ بر بام برآمدہ بود بالائے بام غایب شد بر شیخ محی الدین عبد القادر
رضی اللہ عنہ رفتم و قصہ حال خود باز نمودم فرمود امشب در خرابہ کرخ و آں محلی است
در بغداد برو و بر زمین دائرہ بکش وقت کشیدن دایرہ بگو بسم اللہ علی نیتہ عبد القادر
و تو دراں آں دائرہ بنشیں چوں شب سخت تاریک شود طوائف جن بر تو خواہند گذشت
بصورت مختلفہ و تو ہیچ خوف نکنی و وقت سحر بادشاہ با لشکر خویش بگذرد و بیروں از آں
دایرہ از تو باز پرسد بگوئی شیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ مرا بر تو فرستادہ و خبر خود باو
بگوئی راوی میگوید ہمچناں کردم جنیاں طایفہ طایفہ بصورت مختلفہ ہیبہ میگذشتند
و ہیچ یکی نمیتوانست کہ نزدیک دائرہ آید تا آنکہ بادشاہ ایشاں بر اسپ سوار و پیش

جماعتی از جنیان پیدا شد مقابله دائره بیامد و باستاد و مرا پرسید حاجت تو چیست گفتم
شیخ عبدالقادر مرا بر تو فرستاده است در حال از اسپ فرود آمد و زمین بوسید و خارج
دائره بنشست و گفت برائے چه فرستاده است خبر غائب شدن عجوزه باو گفتم فرمود تا
آن دیو که دختر ترا برده است حاضر کنند در حال آن مارد با آن عجوزه حاضر آوردند - و
گفتند که این از دیوان چین است آن دیو را گفت ترا چه باعث شد که آن عجوزه را
از رکاب قطب ربودی گفت آن دختر مرا خوش آمد و در دل من جا کرد فرمود تا آن
مارد را گردن زدند عجوزه مرا تسلیم کرد باو گفتم مثل تو فرمان بردار مر شیخ را ندیدم گفت
با چگونه مطیع او نباشم که چون از خانه نظر بجمیع اقصاء عالم میکند از هیبت همه در فرار
میشوند و چون حق تعالی قطب میکند ممکن میگرداند او را بر جن و انس * ایضاً
راوی مذکور میگوید که وقتے مردے از اصفهان بر شیخ آمد رضی الله عنه و گفت مرا
زوجه است او را صرعه می آید جمیع اهل عزائم یعنی افسونگران در کار او درمانده اند فرمود
آن دیویست از دیوان وادی سراندیب نام او حالس اگر بار دیگر زوجه تو مصروع
شود در گوش او بگوی اے حالس شیخ عبدالقادر که مقیم است ببغداد و میفرماید که
تو باز نیائی اگر باز آمدی هلاک شوی - پس آن مرد رفت و همچنان کرد که شیخ فرموده بود
بعد از ده سال دیدم آن مرد را از حال زوجه او پرسیدم گفت بعد از آن او را صرع نیامد
تا این زمان و رؤساء جماعت تقدیم چنین گفتند که چهل سال در حیات شیخ عبدالقادر
هیچکس در بغداد مصروع نشد بعد از وفات او صرع آمدن گرفت * نقلست از

ابو عبد الله محمد بن جعفر حسنی رحمة الله علیه که وقتی ابو المعالی احمد بن مظفر بخدمت شیخ آمد
عرض کرد که پانزده سال هست که از پسر من تپ نمیرود و اعضاء او کج شده است شیخ فرمود
برو در گوش او بگو که اے ام ملدم شیخ عبد القادر ترا میگوید که از پسر من برو بسوئے دجله
ابو المعالی گفت رفتم و همچنان کردم که شیخ فرموده بود و بعد از آں او را تپ نیامد و خبر
رسید که بیشتر از اهل دجله تپ زده شده **ایضا** راوی مذکور میگوید که وقتی شیخ ابو الحسن علی
بن احمد مریض شد - شیخ به عیادت آمد در خانه او راغبی بود و آں نوعیست از جنس کبوتر
و قمری گفت یا سیدی این راغبی شش ماه است که بیضه نمی آرد و این قمری نه ماه هست
آواز نمیکند شیخ راغبی را گفت متّع مالکک بیار و بده آنچه در نسبت مر مالک خود را و قمری را
سبّح لخالقک در حال قمری در ناله شد و راغبی بیضه آوردن گرفت تا آنکه مرد شیخ علی بن
ابو القاسم میگوید که شیخ ابی بکر حمامی احوال سفید واست و حضرت شیخ ما او را امیر نمود - که
شریعت مطهره از تو شکایت میکند و حضرت شیخ او را از بعضی چیزها منع میکرد باز نمی آمد -
روزے حضرت شیخ دست مبارک بر سینه او فرود آورد همه احوال و مقامات او سلب
کرد و به بدحالی تمام از بغداد او دور تر رفت و در هر وقت که قصد بغداد میکردی بر و
افتادی و اگر کسے او را بر داشتی تا در بغداد آرد هر دو می افتادند - وقتی تا در ابو بکر گریه کنان
بر شیخ آمد و عجز حال خود باز نمود که من قدرت رفتن ندارم جگرم از آتش فرقت او میسوزد
مصرعه جگرم آه چه سازم جگرم میسوزد - شیخ فرمود او را اذن کردم تا از قرن فرود زمین
شده در بغداد آید و از جاهے که درون خانه نسبت سر زند و با تو سخن گوید و شیخ مظفر با ابو بکر

موونے داشت حضرت عزت را درخواب دید فرمان شد اے مظفر چه میخواهی درحال
ابوبکر **مصرعہ** واللہ کہ یار اینچنیں باید × فرمان شد اگر ایں آرزو میخواهی برو
درحضرت ولی من شیخ عبدالقادر وبگو که میگوید پروردگار تو بنشانی آنکه من خواستم
که بلائے نازل کنم برخلق وتو شفاعت کردی و شفاعت تو قبول کردم یا رب آنکه درخواست
کردی هرکه مرا دیده است از مومنان بروے رحمت کنی وبفضل خود بروے عام گردانی
ومن همچناں کردم اکنوں من از ابوبکر خشنود شدم تو هم خوشنود شو از و بعد ازاں سلطان
ابنیا مشرف شد صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم که میفرمود یا مظفر قل لنائبی
فی الارض ووارثی عبدالقادر که میگوید تو که درحال ابوبکر بکن۔ ازانکه
غضب نشدی بروے مگر از بہر شریعت من اکنوں اورا بخشیدم تو هم اورا بنظر عنایت منظور
فرمائی × **بیت** چوں اهل کرم بر سر الطاف آیند + هم جرم وگناه بخشند وهم بخشایند
شیخ مظفر چوں ازیں واقع فارغ شد عزم ملاقات ابوبکر کرد تا اورا مژده ایں فتح وظفر
برساند ناگاه درراه درخورد وآنزمان ابوبکر را نیز ایں واقعه کشف شده بود۔ هردو بخدمت
آمدند۔ شیخ فرمود بلّغ رسالتک هرچه او دراں واقعه دیده بود عرض کرد وچیزے
که فراموش کرد آنرا شیخ یاد دهانید ابوبکر در خدمت شیخ تایب شد وشیخ اورا درکنار
گرفت وبا سینه خود ضم کرد درحال آنچه گم کرده بود باز یافت **مثنوی** اے تو بقا
در وصفی درکمال × روح ستاننده وسلاب حال × بخشش تو نعمت گنج رواں ×
رنجش تو علت رنج رواں × ورکشش از کرده بد روزها × شب بکن از هیبت خود روزها

ابوبکر را پرسیدند تو پیش ما درچگونه آمدی گفت مرا بر سیداشتند و از زیر زمین تا آن چاه
می آوردند تا بوالده ملاقات میکردم باز بر سیداشتند همدراں مقام میبردند شیخ ابوالحسن
و جماعۂ مشایخ میگویند که شیخ عباد جائے دم زده بود که بعد از وفات شیخ وارث حال او
من خواهم شد وقتیکه شیخ دست او بگرفت و گفت اے عباد آنچه تو بداں میل کنی
آرزوئے آں داری از تو دور انداختیم و لشکر هجراں را فرمودیم که خون تو ریزند و هر دو دست
بر هم زد و جمیع حال او سلب کرد و او را از مقام حضور مهجور ساخت **بیت** پادشاهی
جهاں را قادری ٭ غیر تو کس را نزیبد قادری ٭ مدتے دریں حال بود تا آنکه شیخ حمید
بروئے راستی حالی پیدا شد که دراں مغلوب گشت و از قشر بشریت چوں مار از پوست
بدر آمد عالم ملکوت او را کشف شد و همدراں عالم بجماعۂ مشایخ رسید که بداں جا نسیم وزید
و هر یکی روح روح افزار او مست گشتند **بیت** بادے که ز کوئے دلبر آمد ٭ بر هر که وزد
و دل بر آید ٭ **وقیل هذا من طیب مقام الشیخ عبد القادر** و گفته شد که
ایں از خوبی مقام حضرت شیخ عبد القادر است - بعد ازاں در باطن خود شنید که ناطقی
میگفت بارتا میخواهم که عباد را حال رد کنی ندا و صدا در داد که رد حال او نکند مگر آنکه
از و سلب کرده است چوں شیخ حمید در بشریت آمد از حضرت قادریه عباد را درخواست او
فرمود ما سوال او قبول کردم برد او را بر من بیار برخواست و او را بخدمت شیخ آورد
فرمود که اے عباد کفارت جریمۂ او هیچ بکن گفت بالراس والعین از آنجا بر آمد ناگاه او را
در راه وجهے رو داد که از وجود خود غائب گشت و از سر هر موئے او شراره خون

روان شد پس ازان افاقت کرد و گم کرده خود را یافت همدران وقت حضرت شیخ حمید
را فرمود که رب عزت رد عباد کرد و بر وای زبان در فلان موضع است من قسم یاد کرده
بودم که رد حال او نکنم تا آنکه در خویش بشکنم امرد او در خون او فتاد **قطعه** دشمنان را
بجز کفن نسازیم × دوستان را قبای فتح دهیم × رنگ تیز و پرور عیش ما نبود + شیر
سر خیم وافعی سیه ایم × **ایضاً** راوی مذکور میگوید که حضرت شیخ بعد ازین واقعه فرمود
دو کس با من منازعت کردند در حال حضرت حق الشان را گردن زد **بیت** هر کس که
نشد مطیع حکمت × خود دید سزا سیاست بد × در پیش احد سر انرا × شمشیر سیاست
بود در رد × شیخ ابو الغنائم میگوید که وقتی من و شیخ علی بن هیتی متوجه حضرت شیخ
المعالمین بودیم چون بدهلیز رسیدیم دیدیم که جوانے برآن آستانه بیخود افتاده است
چون شیخ علی را دید گفت اگر در حضرت شیخ باریابی شفاعت این بے بضاعت فراموش
نکنی چون بر شیخ آمدیم شیخ علی در سخن آمد که حضرت کریم در جرم بخششی گنهگاران تیز روزگار
بهانه جواست امید دارم که جرم آن افتاده که سر بر در نهاده است بمن بخشید × ×
بیت کار ما چیست گنه ورزیدن × عادت تو گنه آمرزیدن × فرمود بردو بتو
بخشیدم ۔ **بیت** غلام همت آن عارفان ما کرمم + که یک گناه به بینند صد خطا
بخشند × شیخ علی به بشاشت تمام از انجا برآمد و آن جوان را بشارت داد که شفاعت
قبول کردند و از سر جرایم تو درگذشتند آن جوان فی الحال بشنیدن این فال اقبال
فارغ البال باز و در شو امیدها باز بخدمت شیخ رفتم تا تعبیر این واقعه سیم و ازین معنی

آگاه شویم فرمود یکی از مردان غیب است وقتی در هوا می رفت چون بسمت الراس
بغداد رسید در دل گذرانید که درین شهر هیچ مردی نیست ازین سبب فی الحال حال او
گردانیدم و بخاک راه نشاندم قطعه ایکه در کوچه معشوقه ما میگذری بر حذر باش که سر می شکنند
دیوارش اگر شیخ علی شفاعت او نکردی بهمین حال جان دادی و در دم حال او نکردمی
و نه بخشیدمی - قطعه ایوان رفعت تو بجائیست کز نیاز * هر سر بلند آمده چون
خاک پست پست * دستی سیاست تو بشیران لجام کرد * در کارگاه عز و علا دست
دستی نست * نقلست از شیخ ابو سعید قیلوی که حضرت شیخ چون فرمود قدمی
هذه علی رقبة کل ولی الله و هر جا که ولی بود از حاضر و غائب سر تسلیم پیش نهادند
مگر مردی از اصفهان سر باز زد و گفت ما هم ولی ایم و او هم ولی خداست چه حاجت
که پیش او سر فرو کنیم حضرت قادریه جمیع احوال او سلب نمود و از مقام قربتش بغربت انداختند
حضرت مورود دودود قادریه شهود میفرمود که چون آن پیر اصفهان خود را بدین حال
دید پشیمان گشت و در بغداد آمد و به شیخ علی بن هیتی و جماعه مشایخ را گفت که من از گفته
خود پشیمان گشته ام در حضرت شیخ شفاعت من بکنید گفتند ما از عظمت و هیبت آنحضرت
یارای گفتن نداریم ولی تو وقتی آنجا حاضر شوی و اگر تقربی شود ما هم آنجا هواداری
و یاری میباشد دریغ نخواهیم داشت * القصه آن مرد در صحبت شیخ حاضر شد فرمود
چه کسی است این ایشان عرض کردند که پیر اصفهان است اکنون از گفته خود پشیمان
گشته و تائب شده میخواهد که حضرت شیخ قبول کند فرمود حاجت نیست وقت

همان بود که حاضر نشد بنظر ظاهر می در وجود بند بند جدا شد بهیبت الله چه عظیم
و چه رفیع القدر است غوث الاعظم که جهان بندهٔ فرمان اوست ** نقلست
از شیخ ابو محمد مفرج میگوید که چون لوای دولت قادریه سر بر فلک کشید و صدای غلغله
کوس سلطنت قادریه بگوش اقصی و ادانی در رسید صد نفر از اعیان فقهاء بغداد جمع
آمدند بجهت آنکه هر یکی مشکل از آنحضرت بپرسید که موجب الزام الزم او باشد چون در مجلس حاضر
شدند شیخ در مراقبه شد دیدم که از سینه مبارک ایشان بارقهٔ برجست بر صدر در آن
صدور گذر کرد و کسی اطلاع نیافت الا ما شاء الله در حال مبهوت شدند و فریاد برآوردند
و جامها پاره کردند و سر برهنه بر منبر آمدند و سر بر قدم حضرت شیخ نهادند و در مجلس چنان
شور برخاست که گمان بردیم که بغداد تمام در تزلزل آمد پس از آن هر یکی را در کنار
گرفت و بسینه مبارک خود میسود و هر یکی را میفرمود سوال تو چنان و جواب تو
چنین چون مجلس منقضی شد ایشانرا ملاقات کردم و از آن حال استفسار نمودم گفتند
چون در مجلس حضرت شیخ آمده نشستیم آنچه خوانده و دانسته بودیم از علوم غرایب مفهوم
همه گم کردیم گویا که از دلهای ما منسوخ شد و چون ما را در کنار مبارک خود گرفت گم شده خود
را در کنار باز یافتیم و مسائل ما را جوابها فرمود که ما آن را وقتی نشنیده بودیم و نخوانده
بودیم بهیبت کرد و دران شرح معانی بسم ، گفت جوابی که چه گوید کسی × × × ×

نقلست از ابو المظفر منصور بن مبارک واسطی میگوید وقتی در مجلس شیخ در بغل
من کتابی بود در علم فلسفه و روحانیات پیش از آنکه کتاب را ببیند یا بپرسد فرمود

اے منصور بدریقتی ست این کتاب تو برخیز و این را بشو ⁂ بیت بشوی اوراق اگر
همدرس مائی ⁂ که علم عشق در دفتر نباشد ⁂ دیدم که نفس من بشستن آن کتاب اصلاً
مصلحت نمیکند بسبب آنکه مرا با و دلبستگی بود عزم کردم که این کتاب را در خانه گذارم و باز
در خدمت شیخ بیارم سوے من نظر کرد نتوانستم که برخیزم - فرمود این کتاب خود را بین
بکشادم چه بینم که کاغذها سفید است و هیچ حرفے در وے نیست بدست شیخ دادم اوراق
او گردانید و فرمود این فضائل قرآنیست و مرا داد و دیدم که بخط خوب نوشته فضائل قرآنی
ست بعد ازاں توبه میکنی ازانچه بزبان گوئی و در دل نبود گفتم نعم یا سیدی هرچه از
مسائل آن کتاب بود فراموشم گشت و از باطن منسوخ شد گویا که وقتی در دل نگذشته
بود تا این زمان ⁂ بیت کیست کو قادر بود بر هرچه است ⁂ جز شهی کو هست سلطان
محی الدین ⁂ میبر باید علم و حال از سینها ⁂ اے خردمنداں چه قدر تهاست این ⁂
نقلست از ابو محمد عثمان حریفی رحمة الله علیه که شیخ علی بن هیتی و شیخ ابو سعید قیلوی
رضی الله عنهم بر در شیخ جاروب میدادند و آب میزدند قطعه آن کیست که خلقی همه پروانه
او بند ⁂ مرغان اولی اجنحه پروانه او بند ⁂ حور و ملک با سر و گیسوے خود از شوق ⁂
جاروب کشان بر در کاشانهٔ او بند ⁂ و نه نشستند مگر باذن او عرض میکردند که ما را امان
باشد و آنحضرت میفرمود ولکم الامان پس ازان می نشستند با دب تمام - و هر که
حاضر بودے ازیشاں بوقت سواری شهسوار میدان فردیت غاشیه پیش او گرفتی
و آنحضرت ازیں منع کردے ایشاں می گفتند بمثل هذا یتقرب الی الله......

راوی میگوید بسیار مشایخ را دیدم که معاصر آنحضرت بودند چون بر در مدرسه
رباط او می رسیدند تقبیل عتبه میکردند **بیت** آن قبلهٔ صفا که نوازش باد منظر می نه سرها
بر آستانهٔ او خاک در شوند ⁂ **نقلست** از عمر بزاز که روز جمعه همراه حضرت بمسجد جامع
میرفتم کسی با شیخ التفاتی نمیکرد و بروے سلام نکرد با خود گفتم اے عجیب هر جمعه باتشویش
تمام به مسجد میرفتیم از اژدحام مردم بسیار هنوز این خطره تمام نشده بود که شیخ تبسم کنان
سوے من دید و مردم بسلام شیخ رو آوردند چنانکه میان ما و میان حضرت حایل
شدند گفتم این حال بود شیخ التفات بمن کرد و گفت این را تو خواستی ندانستی که دلهاے
مردمان بدست منست اگر خواهم دلهاے ایشان را از خود بگردانم و اگر خواهم روے
در خود کنم ⁂ **نقلست** از شیخ بقا رضی الله عنه که گفت وقتی مردے پیر با
جوانی بر شیخ عبدالقادر رضی الله عنه آمدند و گفتند مر حضرت شیخ را که این را دعا
کن که این پسر منست و در واقع پسر او بود بل کان علی سریرة غیر صالحة
پس حضرت شیخ در غضب شد و گفت کار شما با من بر این چه رسید و در میان خانه
رفت در حال از غضب شیخ در اطراف بغداد آتش درگرفت اگر یک محل می نشست
محل دیگر بر می خاست راوی شیخ بقا میگوید دیدم که از آسمانها بلا نازل شد در بغداد
مانند قطع غمام بسبب غضب شیخ عبدالقادر رضی الله عنه **بیت** مساز چشم سیه
سرخ ترک من ز غضب ⁂ که آتش زده در مردمان چه قهرست این ⁂ در حال بر شیخ
آمدم دیدم هنوز در غضب است من نرفتم در گوشه نشستم و میگفتم یا سیدی ای

خلق رحمت کن که هلاک شدند بیت از این شدت برآمد جان عالم به ترحم یا حبیب الله
ترحم - تا آنکه غضب شیخ فرو نشست در حال دیدم که آن بلا دفع شد آتش هم فرو نشست
هان اے درویش اگر کسی از بے ادبی و شومت نفس خود گرفتار غضب قادریه شود
باید که بین العشائین جانب عراق متوجه شده بایستد و قصیده مفرح الافراح را بخواند
اگر خواندن نداند بدست گرفته بایستد امید است که آثار راحت فی الحال دریابد و از
هر بلا خلاصی بیند قصیده مفرح الافراح این است :- قصیده

از رهِ فقر و فنا گوئی سبقت برده ام — تا بجان و دل گدائے شیخ عبدالقادرم
هست دائم در طواف کعبهٔ کویش دلم — در رهِ صدق و صفا این است حج اکبرم
چشم من تا از هوائے خاک کویش کوثر است — آب حیرت میخورد رضوان ز حوض کوثرم
می نهم گریان رخ خود بر درت هر صبح و شام — رحمتے بر روئے گرد آلوده و چشم ترم
چند روزے شد که محروم از آن رو مرده ام — جلوهٔ جان پرورم فرما سلامت جانیم
اے صبا از من بآن سلطان گیلانی بگو — سوختم اکنون بیا بر باد ده خاکسترم
مردم از غم الغیاث اے غوث اعظم الغیاث — وقت آن آمد که بنمائی جمال انورم
چون نمی بینی کنون سویم ز عین مرحمت — جائے آن دارد که در دنیا نه بینی دیگرم
بے جمال جان فزایت زندگانی مشکل است — رحمتے ورنه تن و این خرقه با هم میدرم
عفو لطفت تو بودم کس نجا در دم بچشم — زان بچشم غیرت آورند منت برسرم
هرچه بر من کرده اند آخر ز غیرت کرده اند — وائے بر من گر کرم هایت نگردد یاورم

نیست یا غوثا بمن جز جرم و گناه از هیچ رو | رو بکش از من که بس بیدل خراب ابترم
کرده ام پرواز بر گلزار کویت چون هزار | چون پرم سنگ جفا بشکست اکنون چون کنم
شد ز تاب آتش غم تن مرا انگشت سان | هست گوئے خرقهٔ ماتم ز حسرت در برم
در تپ و تابم شب و روز از عنایت رحمتی | می خورد خونم غم و من هم بغم خون میخورم
مانده در کنج غمم از بے التفاتی هائے تو | همچو صدیقه بحیثت روزگارے می برم
دارم امید آنکه از هیچ ستاوشتا با صفا | گر بود طالع شود طالع همایون اخترم
یک دم ای سرو مبارک بی قدم از راه لطف | نه بروئے من چه شد آخر بجان خاک درم
میکنم ختم سخن تا چند گویم سوز دل | گر نوشتن با قلم در ناله آید دفترم
گر گناہے رفته باشد توبه ها کردم ز سر | عذر من بپذیر افسر نه ز لطفت بر سرم
چیست در پیش کرمهای تو جرم غربتی | الکرم یا غوث اعظم بالرحم الکرم

الباب التاسع عشر فی مجلس وعظ رضی الله عنه

نقلست از شیخ عمر کیمیانی و عمر بزاز و از شیخ عبد الرزاق و عبد الوهاب ابنائے حضرت محی الدین ابو محمد عبد القادر رضی الله عنه که وقتے بر بالائے منبر می فرمود که پیغمبر صلی الله تعالی علیه و علی آله و اصحابه و سلم را روز شانزدهم از ماه شوال سنه احدی و عشرین و خمسمایه در خواب دیدم که می فرماید یا بنیّ لم لا تتکلم گفتم یا ابا من مردے عجمیم بر فصحاء بغداد چگونه گویم فرمودند دهن بکشا چنان کردم هفت بار در دهن دمید و گفت بر خلق سخن گوئی وادع الی ربک

بالحکمة والموعظة الحسنة **قطعہ** کرشمہ کن و بازار ساحری بشکن * بغمزہ
رونق اعوال سامری بشکن * بباد دہ سر و دستار عالمی یعنی * کلاہ گوشہ آئین سروری
بشکن * برون خرام ببر گوئی خوبی از ہمہ کس * سزائے حور بدہ رونق پری بشکن *
پس نماز ظہر بگذاردم و ہم بر جا خود نشستم دیدم کہ خلق بسیار جمع آمدند و زبان من
بستہ شد - امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ را دیدم کہ در مجلس مقابل من استادہ است
و میگوید اے فرزند چرا سخن نمیکنی گفتم یا ابا زبان من بستہ شد امیر المومنین فرمود
دہن باز کن دہن بکشادم شش بار در دہن من دمید گفتم چرا ہفت بار نمیدمی فرمود
از جہۃ ادب رسول صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم و از نظر من متواری شد بعد ازاں
در سخن آمدم و گفتم غواص فکر دریائے قلب غواصی میکند برائے دُرِ معارف پس بیرون
می آرد آنرا بساحل صدر پس ترا میکند دلال ترجمان زبان پس خریدہ میشود بنفائس
اثمان حسن طاعت در بیوتی کہ اذن اللہ ان ترفع راویاں میگویند - کہ اول
کلام شیخ ایں بود بر خلق - **نظم** یارب آں ترک عجم طرفہ ملاحت دارد * چہ ملاحت
چہ فصاحت چہ صباحت دارد * دردمی خندہ او نازنمک می بارد * شور عالم
ہم ازاں شد کہ ملاحت دارد * پیش او جملہ فصیحان عرب اعجمی اند * کہ بسی نازکی لطف
فصاحت دارد * ہمہ شب دیدۂ من بر ہم ازاں خبراں شد * کہ برخسار تو اے ماہ
شباہت دارد * غوثی بندہ شد آں دلبر گیلانی را * کہ فصاحت بملاحت بسماحت
دارد * **نقلست** از شیخ عبد اللہ - عبد الوہاب ابنان حضرت محی الدین رضی اللہ عنہما

کلام میکرد والد من در هفته سه بار یکبار جمعه وشنبه و سه شنبه بمدرسه خود و یکبار یکشنبه
در رباط حاضر می شدند در مجلس او علما و فقها و مشایخ و غیر ایشان و مدت کلام والد بر
خلق چهل سال بود اول از احدی و عشرین وخمسمائة و آخر سنه احدی وستین
وخمسمائة و فواید کلام شیخ که در مجلس وعظ می نوشتند چهار صد محبره و غیر آن مجلس حضرت شیخ
دو نفر یا سه نفر خالی نبود که وفات نیافتی * نقلست از شیخ ابو سعید قیلولی رحمة الله
گفت در مجلس حضرت شیخ محی الدین ابو محمد عبد القادر رضی الله عنه بارها پیغمبر صلی الله
تعالی علیه و علی آله و اصحابه وسلم و پیغمبران دیگر را مشاهده میدیدم ارواح انبیا میان
آسمان و زمین جولان میکردند مثل جولان ریح در آفاق و ملایکه را میدیدم علیهم السلام
که طایفه طایفه در مجلس حاضر میشدند و مردان غیب را رضوان الله علیهم و جنیان را
میدیدم که در مجلس مبادرت میکردند و خواجه خضر علیه السلام بسیار حاضر شدی و
گفتی هر که فلاح میگوید بیس باید که ملازمت این مجلس لازم داند * نقلست از شیخ ابو زکریا
بن ابی نصر بغدادی معروف بصحرائی رحمة الله علیه که گفت شنیدم از پدر خود که
میگفت وقتی جنان را استدعا کردم بعزایم ایشان بسیار دیرنگ کردند بنسبت عادت
قدیم خود بعد از آن بیامد و گفتند ما را استدعا مکن وقتی که شیخ عبد القادر در وعظ میباشد
گفتم چرا گفتند از بهر آنکه در حضرت او میباشیم گفتم شما هم گفتند او خاص مجلس و پیشتر
از ازدحام است و بسیار طوایف از ما بر او اسلام آوردند و پیش او توبه کرده .....
نقلست از شیخ ابو زرعه طاهر که وقتی در مجلس شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه

حاضر شدم در تاریخ سنه سبع و خمسین و خمسمائه شنیدم که میفرمود مرا سخن با مردانیست
که در مجلس من حاضر میشوند از دور ابه هائے کوه قاف اقدام ایشان در هواست و
دلها بر ایشان در حضرت قدس غلاش و طواقی ایشان شوق حق جل وعلا میخواهد که
بالش سوخته گردد عبد الرزاق پسر حضرت شیخ زیر پائے منبر نشسته بود سر بر داشت ساعتی
در هوا نظر کرد میدید تا آنکه بیهوش شد طاقیه او نیز گریبان پیراهن بسوخت شیخ از منبر
فرود آمد و آن آتش را گشت و فرمود اے عبد الرزاق تو نیز از ایشانی - راوی میگوید
از عبد الرزاق پرسیدم که چرا بیهوش گشتی گفت چون نظر کردم در هوا مردان غیب را
دیدم که سر فرو انداخته خاموش استاده اند کلام شیخ می شنیدند چنانکه تمام نفسها واقف
از کثرت ایشان مملو بود و ثیاب و لباس ایشان را از آتش بعضی نعره میزدند در هوا می
پریدند و بعضی بر زمین می افتادند و بعضی هم در مقام خود در هوا می غریدند - راوی
میگوید در مجلس بارها از هوا بانگ و ناله و فریاد شنیده می شد * نقلست از شیخ
شریف ابو عبد الله محمد بن ابو الغنائم از ابو المفاخر حسینی بغدادی که وقتے حاضر شدم
در مجلس شیخ خود شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه در تاریخ سنه خمس و خمسمائه
مقدار ده هزار مردان هر روز در مجلس حاضر بودند - شیخ علی هیتی رضی الله عنه مقابل
نشسته بود ناگاه نفائس پر وغلبه کرد فرمود که خاموش باشید همه خاموش شدند چنانکه
همین نفس از ایشان می آمد و جنبیدن اصلا درمیان نبود و شیخ از بالا منبر فرود
آمده پیش شیخ علی هیتی با ادب بایستاد و سوئے او میدید - و شیخ فرمود تو پیغمبر را

ودیدی صلی الله تعالی علیه وعلی آله واصحابه وسلم گفت ای ببچه وصیت کرد گفت
بملازمت تو پس شیخ فرمود من اجل التادیب از معنی این سخن شیخ علی هیتی
را پرسیدند گفت آنچه من در خواب میدیدم او در بیداری مشاهده کرده - راوی
میگوید آن روز هفت نفر از حاضران مجلس وفات یافتند بعضی در همان مجلس وبعضی در
خانه رفته × **نقلست** از شیخ عبد الله جبائی رحمة الله علیه که گفت وقتی شیخ
محی الدین رضی الله عنه میفرمود که مرا در خواب وبیداری میگویند که بکن یا مکن -
وچنان کلام من بر دل من هجوم میکند وغالب می آید که اگر سخن نکنم خفا شوم -
وممکن نیست که ساکت شوم وپیش از آن نزدیک من دو نفر یا سه نفر می بودند - که
کلام می شنودند پس هجوم بسیار شدن گرفت در مصلا باب حلب می نشستم - بعد
از آن چون ازدحام بسیار شد منبر را در نمازگاه بیرون شهر بردند خلقی بیامدے سوار بر
خیول وبغال وجمال وحمیر ومجلس را حلقه میکردند چنانکه حصار وموازنه هفتاد هزار نفر
در مجلس شیخ حاضر شدے × **نقلست** از شیخ ابو القاسم محمد بن احمد رحمة الله علیه
که گفت من نیز بر منبر شیخ می نشستم واو را لقیبان بودند که پایه منبر دو کان نفر می نشستند
ودر آن محل نه نشستے مگر ولی یا صاحب حال × **نقلست** از شیخ ابو الفلاح گفت
شنیده ام که حضرت شیخ میفرمود من نیم همچو واعظان شما من بامر حق جل وعلا سخن میگویم
وسخن من با مردانست که در هوا ایستاده اند × **نقلست** از قاضی القضاة ابی صالح
که شنیدم از عم خود ابو عبد الله عبد الوهاب که میگفت در بلاد عجم مسافر شدم واز

انواع علوم و فنون حکم حاصل کردم به بغداد آمدم و از والد اذن خواستم که در حضور او
وعظ گویم مرا اذن کرد بالائے منبر برآمدم و انواع علوم و مواعظ نیز بیان کردم - والد
مے شنید مجلس را آب در دیده نشد و در دل هیچ اثر نکرد و اهل مجلس همه فریاد آوردند
و از والد خواست کردند تا وعظ گوید من فرود آمدم و والد بالائے منبر برآمد فرمود من
بازچه صایم بودم و ام یحیی چند بیضه بریان کرده در سکره یطاق نها ده گربه بیاید - و
آن سکره بر زمین انداخت سکره بشکست چون این سخن گفت از اهل مجلس همه طرف
نعره ها برخاست چون از منبر فرود آمد پرسیدم که چیست فرود آمدی فرزند تو بسفر
خود مینازی هیچ سفر از اینجا تا آنجا کرده اشارت بدست مبارک بسوئے آسمان کرد
بعد ازان فرمود چون بالائے منبر برمی آیم حق تعالی بر دل من تجلی میکند و مرا بسط
مخصوص میکند و خلق را ازان ذوق و وجد پیدا میشود چنانکه دیدی - در آوی میگوید
وقتے دیگر بالائے منبر برآمدم و در حضور والد فنون علوم اصول فقه و مواعظ بیان کردم
با انکلام من در مجلس اثر نه کرد از منبر فرود آمدم و والد بالا رسید برآمد و گفت ای ابنه شجاعت
صبر یک ساعت در حال از اهل مجلس شور و فریاد برخاست و من نیز ازین معنی از والد
می پرسیدم فرمود تو متکلم هستی بخود و من متکلم هستم بغیره تقلست از ابو حفص عمر بن
حسین بن خلیل طیبی رحمة الله علیه که گفت وقتے شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه
مرا میفرمود ای عمر از مجلس دور مشو که در خلفها میشود و اسئے بر کسی که ازوا این دولت
فوت میشود و میر ود بیت هر که این عشرت نخواهد سر حقی روے تباه ده وانکه

ابن مجلس تجدید زندگی بر وے حرام × راوی میگوید بعد از مدتے ناگاہ در مجلس شیخ خواب بر من غلبہ کرد دیدم کہ خلعتہائے سرخ و سبز از آسمان نازل شد بر اہل مجلس و من چشم بکشادم و خواستم تا خلق را ازیں حال خبر کنم در حال حضرت شیخ ندا کرد کہ فرزند خاموش باش شعر فلیس الخبر کالمعاینۃ۔ نقلست از شیخ عدی ابن مسافر کہ روزے در مجلس وعظ میگفت و باراں می بارید و بعضی مردمان متفرق شدند شیخ سر بالا کرد و گفت من جمع میکنم و تو تفرقہ میکنی فی الحال باراں از مجلس در استاد و در بیروں مے بارید × نقلست از شیخ ابابکر بن احمد محمد طنجان کہ شیخ عماد میگفت روزے شیخ عبد القادر رضی اللہ عنہ وعظ میفرمود کہ باراں رسید شیخ سر برآورد و گفت کہ من جمع میکنم و تو تفرقہ میکنی۔ باراں بایستاد از مجلس باذن اللہ تعالی۔ راوی میگوید کہ یک روز من از شہر بیروں آمدہ بودم ناگاہ باراں در رسید گفت من از ثقہ شنیدم کہ روزے شیخ وعظ میفرمود و باراں در رسید سر برآورد و گفت من جمع میکنم و تو پراگندہ میکنی پس باراں از مجلس ایستاد تا آنکہ من بجا نہ رسیدم بعد ازاں باریدن گرفت ×

الباب الثامن عشر فی تدریسہ وفتواہ رضی اللہ عنہ

... نقلست از شیخ عبد الوہاب رحمۃ اللہ علیہ کہ مدت والد رضی اللہ عنہ بتدریس و فتوی بمدرسہ خود سی سال بود اول سنہ ثمان و عشرین و خمسمائۃ و آخر آں سنہ احدی و ستین و خمسمائۃ۔ نقلست

از شیخ عبد الله ابو محمد بن خضر حسینی موصلی گفت شنیدم از پدر خود که شیخ محی الدین
عبد القادر رضی الله عنه در سیزده علم تکلم میکرد - میگفت در مدرسه خود درس تفسیر وحدیث
ومذهب ودرس خلاف در اول و در آخر روز پیش از تفسیر و علوم حدیث و مذهب و درس خلاف
و اصول و نحو میخواندند و خود بعد از ظهر قرآن میخواندند در مصحف رضی الله عنه ......

نقلست از سه شیخ - شیخ ابو الحسن محمد بن احمد علی محمد هاشم بغدادی - و شیخ
محی الدین و شیخ سیف الدین محمد تیر کرده از والد خود قاضی القضات ابی صالح و از پدر
خود عبد الرزاق و از عم خود عبد الوهاب و ابو الحسن از عم بزاز که چون فتاوی می آمد بحضرت
شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه از بلاد عراق یا غیر آن ما ندیدیم که شبی مانده
باشد نزد او یا مطالعه کند یا فکر نماید در و بلکه عقیب خواندن بر وی می نوشت فتوی خود را
و آنحضرت فتوی بقول شافعی و احمد میکرد چون علماء عراق فتوی او میدیدند تعجب
می آمد ایشان را از عین صواب و سرعت جواب او و هر که پیش او مشغول میشد
یعنی از فنون شرعیه در اندک روزگار از همه اقران خود غلبه مینمود باو همچنان
محتاج می بود - **نقلست** از شیخ عبد الرزاق که آمد فتوی از عجم ببغداد بعد از
دیدن علماء عراقین و هیچ یکی را جواب شده آن واضح نشد چه میفرمایند علماء عظام
و فقهاء کرام در حق مردے که سوگند خورده بسه طلاق که بپرستد او را که عبادت کند حق
سبحانه و تعالی را بعبادتی که منفرد باشد بآن عبادت در وقت تلبس آن بیه همه مردم یکیه
بهفته پس چکار کند - راوی مذکور میگوید که آوردم فتوی را پیش والد خود شیخ محی الدین

عبدالقادر رضی اللہ عنہ بہ فور نوشت باید کہ آنمرد کہ بمکہ آید و خالی کند مطاف را
از برائے خود تا تنہا طواف کند یک ہفتہ و سوگند خود را بگشاید ۔ **نقلست**
از شیخ ابو الحسن و علی بن ہیتی رضی اللہ عنہ کہ رفتم بہ شیخ محی الدین عبدالقادر رضی اللہ
عنہ و شیخ بقا بطا بزیارت قبر احمد حنبل پس دیدم او را کہ بیروں آمد از قبر خود و در کنار گرفت
گفت یا عبدالقادر محتاجم من بسوئے تو در علم شریعت و علم حقیقت و علم حال و فعل
رضی اللہ عنہ ۔

الباب التاسع عشر فی وفاتہ رضی اللہ عنہ

نقلست از شیخ عبدالوہاب قدس اللہ سرہ العزیز کہ ہیچ ماہے از ماہہا نبودے
مگر آنکہ پیش از آغاز پیش والد من آمدی اگر در وے بدی و سختی مقدر شدہ بودے
بصورت ناخوش آمدی و اگر در وے خیر مقدر بودے بصورت خوب آمدی ۔ آخر روز
جمعہ سلخ جمادی الآخر سنہ ستین و خمسمائۃ جمعے از مشایخ در صحبت نشستہ بودند ۔ جوانی خوب
درآمد و گفت السلام علیک یا ولی اللہ من آمدہ ام کہ ترا تہنیت کنم و بگویم
آنچہ مقدر است در من از خیر و شر ۔ راوی میگوید ہیچ ندیدیم و بودم در آں رجب
مگر نیکوئی چوں روز یک شنبہ آمد سلخ رجب شخصے کریہ المنظر آمد و گفت السلام علیک
یا ولی اللہ من ماہ شعبان ام آمدہ ام تا ترا تہنیت کنم و گویم آنچہ مقدر است در من
از موت و فساد خلق در بغداد و گرانی در حجاز و قتل و کشتن در خراسان ماہ شعبان آمد
ہر چہ ہرجا گفتہ بود واقع شد و شیخ در ماہ رمضان چند روز بیمار شدہ بود و روز دوشنبہ

بیست و ششم ماه رمضان جمعی از مشایخ پیش او حاضر شده بودند چون شیخ علی بن هیتی و شیخ
نجیب الدین سهروردی وغیرهما شخصی با بهاء و وقار تمام در آمده گفت السلام علیک
یا ولی الله من ماه رمضانم آمده ام تا ترا اعتذار کنم از آنچه بر تو مقدر شده است
در من و وداع کنم ترا که آخر اجتماع منست با تو پس بازگشت آنحضرت در ربیع الآخر
سال دوم از دنیا برفت و رمضان دیگر نیافت * نقلست از شیخ عبد الوهاب
در مرض موت آنحضرت طلب وصیت کرد فرمود علیک بتقوی الله وطاعته
یعنی لازم گیر تقوی که خالص از برای حق تعالی باشد و لازم گیر طاعت او و لا
تخف احدا و لا ترجه و مترس از هیچ یکی و رجا هم مدار از هیچ یکی وکل الحوائج
الی الله اکلها واطلب و بسپار همه حاجتها بحق عز وجل واطلب حاجتها از و ولا تثق
باحد سوی الله عز وجل ولا تعتمد الا علیه التوحید التوحید وجماع
الکل و بعد ازان میفرمود مر اولاد خود را که گرد او نشسته بودند حاضر شده اند غیر شما نزد من
خبر دهید و جا دهید ایشان را و ادب ایشان بجا آرید اینجا رحمت عظیم در نثار هستند و جای
تنگ ندارید بر ایشان و میفرمود علیک السلام ورحمة الله وغفر الله لی و
لکم وتاب علی وعلیکم * منقولست یک شبانروز این کلمات مذکور میفرمود انا
لا ابالی بشیء ولا بملک الموت من از هیچ چیز باک ندارم و از ملک موت هم باک
ندارم و نقلست که صیحهٔ عظیم زد و این در روزی بود که عشیهٔ آن نقل کردند و منقولست
از شیخ عبد الرزاق و شیخ ابی نصر موسی که چون آنحضرت را سکرات الموت در امد گفت

استغیث بلا اله الا الله الحي الذی لا یموت ولا یخشی من ان یفوت

سبحان من ان تعزز بالقدرت وقهر العباد بالموت لا اله الا الله

محمد الرسول الله تا آنکه ابداً مفارقت ز مود رضی الله عنه وارضاه عنا را وی میگوید- بارها شنیدم از شیخ که بالای منبر میفرمود مر خدای تعالی را بندگانند که ماه رمضان می آید و بر ایشان عذر میخواهد از آنچه رسد ایشان را از مرض در ایام آن بد ال ای وبدولیش که در مفتاح الاخلاص آورده است وفات حضرت شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه در سنه احدی وستین وخمسمائة هفدهم از شهر ربیع الثانی بود ولی قول اولی صحیح است زیرا آنکه بعضی افاضل که از بغداد آمده اند نیز چنین نقل کردند که عرس آنحضرت آنجا در هفدهم ماه مذکور کنند ۞ شعر فی وفاته.... تاریخ نظم سلطان عصر شاه زمان قطب اولیا ۞ کامد وفات روز قیامت علامتی ۞ تاریخ سال وقت وفاتش چو خواستم ۞ از راه نبی حدیث بگفتا قیامتی ۞ قطعه غوث اعظم کریم محی الدین ۞ همه لطف وکرامتے دیدم ۞ پانصد وشصت ویک ز هجرت بود ۞ کز وفاتش علامتی دیدم ۞ سال تاریخ فوت آنحضرت ۞ اے معانی قیامتے دارم...

الباب العشرون فی نسبه رضی الله عنه وارضاه عنه

- شیخ محی الدین ابو محمد عبد القادر رضی الله عنه ابن ابی صالح موسی- بن عبد الله- بن یحیی زاهد- بن محمد- بن داؤد- بن موسی- بن عبد الله- بن موسی الجون- بن عبد الله محض ۞ بن حسن مثنی- بن حسن- بن علی کرم الله

وجہ رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین * بدان اے درویش چون
اسمے است از اسماء اضداد ہم برابیض اطلاق کنند وہم براسود و کثیر الاستعمال بمعنی
ثانی است چون موسی گندم گون بود از نجہت اوراخوانند ۔ وعبداللہ محض یعنی
خالص ہست وملقب بود آنحضرت بایں کلمہ از جہت خالص بودن او از ہردو جانب
ہم از جانب پدر وہم از جانب مادر زیرآنکہ پدر او حسن مثنی ومادر او فاطمہ است
بنت حسین بن علی کرم اللہ وجہہ واورا مجل نیز گویند بضم میم وتشدید لام مشتق
از اجلال دوالدہ حضرت شیخ رضی اللہ عنہ ام الخیر امۃ الجبار فاطمہ بنت ابوعبداللہ
صومعی از اجلہ مشایخ جیلان ورؤساء زہاد ایشان بودہ رضی اللہ عنہ *

الباب الاحدی عشرون فی ذکر اولاده

ونفعنا علیہ رضی اللہ عنہ شیخ سیف الدین عبدالوہاب جمال اسلام

قدوۂ علماء فخر متکلمین تفقہ وسماع کرد بحضرت والد خود شیخ محی الدین عبدالقادر
رضی اللہ عنہ دلبسفر عجم رفتہ در طلب علم واز انجا فنون علم حاصل کرد ۔ درس بنیابت
نہاد وبعد از والدہ خود رضی اللہ عنہ درمدرسۂ او محدث وواعظ ومفتی بود دلبسیار عالم
وعارف از فیض صحبت او برآمدند وفات کرد در بغداد شب بیست وپنجم از شوال
سنہ ثلث وتسعین وستمائیۃ مولد او در شعبان بود در سنہ اثنی عشر وخمسمائیۃ
رضی اللہ عنہ * شیخ شرف الدین عیسیٰ جمال علما سراج عراق ومصر بود
بسان متکلمین جامع بود در علم ظاہری وباطنی تفقہ وسماع علوم کرد بر والد خود

رضی الله عنه ۔ ودرس حدیث و وعظ وفتوی میفرمود از مصنفات او ست ۔ کتاب

جواهر الاسلام در علوم صوفیه که آنجا بسیار از حقایق چنان بیان فرموده که بسا کسی از و منتفع

گشته او را به بغداد بود در علوم رضی الله عنه * شیخ تاج الدین ۔ ابی بکر ۔

عبد الرزاق سراج عراق آئمه فخر حفاظ شرف الاسلام تو بود و اِنا هم تفقه وسماع کرد بحضرت

والد خود رضی الله عنه حدیث و درس و فتوی میفرمود و بسیار کس از فیض صحبت او

عالم و فاضل برآمدند ۔ دایم الفکر وکثیر الصمت صحیح الزهد بود رضی الله عنه و بیستی سال بالا

نمیداشت حیا از من ربه عز وجل و وفات در بغداد ششم ماه شوال سنه ثلث وعشرین

وخمسمائه بود رضی الله عنه * شیخ ابو اسحاق ابراهیم سم تفقه وسماع کرد

بحضرت والد و محدث بود وفات کرد در بغداد بیست و پنجم ذوی القعده سنه ستمائه

شیخ ابو عبد الرحمن عبد الله ۔ تفقه علوم کرد از والد خود رضی الله عنه وحدیث

میگفت وفات کرد در بغداد بیست و هفتم از صفر سنه سبع وثمانین وخمسمائه رضی الله

عنه ۔ ابو ذکریا یحیی عالم تفقه کرد از والد خود و شنید او و محدث بود وفات یافت

ببغداد شب برات سنه ستمائه و مولد او در ششم از ربیع الاول سنه خمسین وخمسمائه

رضی الله عنه * ابو نصر سراج الدین زین المحدثین تفقه کرد بر والد خود

و برفت و متوطن شد در دمشق و همانجا وفات یافت شب غره جمادی الآخر سنه تسع

وثلاثین وخمسمائه واین آخر اولاد آن حضرت بود * ابناء شیخ عبد الوهاب

رضی الله عنه ابو منصور رضی الله عنه و شیخ ابو الفتح سلیمان شیخ ابو منصور تفقه

کرده بود بحضرت جد خود و والد خود رضی الله عنه وفات یافت در بغداد و درس میگفت
در مدرسه جد خود و والد خود سوم از ماه رجب سنه ثلث و ستمائیه و مولد او شب آخر
ذی الحجه سنه ثمان و اربعین و خمسمائیه × ابناء شیخ عبد الرحمن قاضی القضات
ابو صالح نصر قدوه مشایخ و مفتی عراق بود تفقه کرد بحضرت والد شیخ عبد الرزاق رضی الله عنه
و سماع علوم کرد از والد خود و از عم خود شیخ قطب الدین در بغداد وفات یافت سیزدهم
شوال سنه ثلث و ثلثین و ستمائه و شیخ ابو القاسم عبد الرزاق فخر فضلا جلال اصحاب
جلیل و جمیل بود در بغداد وفات یافت هفتم از ربیع الاول سنه ست و ستمائه - و شیخ
ابو محمد اسمعیل فخر فضلا فقیه و محدث و کثیر الصمت رضی الله عنه بود وفات یافت در بغداد
در سیزدهم از محرم سنه ستمائیه مدفون شد نزد مقبره امام احمد حنبل رحمة الله علیه ×
شیخ ابو المحاسن فضل الله تفقه کرد بر والد خود و سماع کرد از والد و از عم خود عبد الوهاب
رضی الله عنه و شهید شد در بغداد سنه ست و خمسین و ستمائیه و مولد او در سنه اربع
و سبعین و خمسمائیه و ستمائیه و مولد او در سنه اربع و سبعین و خمسمائیه در بغداد و این
فقیر از بعضی فضلا شنیده که یکی از فرزندان شیخ عبد الرزاق درین زمانه حاضر است شیخ
جمال الله نام شبیه الخلق است بجد خود شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه و اکثر
اوقات در سرای سلطان هم می آیند و آن عزیز که شرف صحبت ایشان دریافت نقل
میکرد که من یک وقت بحضرت ایشان عرض کردم که شک نیست که انسان کامل را در حیات
و وفات تغیر نبود اما معلوم نیست که عمر شما تا چند خواهد کشید گفتند نمیدانم اما وقتی که بابا

یعنی جدم شیخ عبد القادر رضی الله عنه در سماع گرم شد و مرا در کنار گرفت - و فرمود
ای جمال الله از من اخی مهتر عیسی علیه السلام را سلام رسانی از اینجا معلوم میشود
که عیسی علیه السلام را بهبینم و آن سلام که برمن امانت است با و رسانم - او صافی
صافی بتقبل آنحضرت اقتضا بعیسی میکند از انجهة قلم از آن مصروف شد × ابناے
شیخ ابی عبد الرحمن عبد الله - اول ابو محمد عبد الرحمن جمال مشائخ و زهاد
بود و حدیث نقل میکرد از جد خود شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه وفات یافته
بود در بغداد بیست و پنجم از محرم سنه اربع وعشر وستمائة و شیخ ابو محمد عبد القادر تفقه
کرد بعم خود ابی بکر عبد الرزاق و وفات یافته در حظیره از سواد بغداد در شهر ربیع الآخر
سنه اربع و ثلثین وستمائة و در همان جا مدفون شد - شیخ ابو محمد عبد الله بن شیخ
ابو محمد عبد العزیز جمال اولیاء و شرف مشائخ و از اجلهٔ اهل زمان خود بود و از کرامات او
دفترها نوشته اند اکثر در جبال و برار می میگذرانده رضی الله عنه × نقلست
از شیخ ابو سلیمان داود بن ابو الفتح سلیمان بن شیخ عبد الوهاب محدث و شیخ
مریدان بوده وفات یافته در بغداد در شهر ربیع الاول شب دوهم سنه ثمان و اربعین و
ستمائة مدفون شده بمقبرة الحلبه نزد پدر و جد خود × ابناء قاضی القضات
ابی صالح نصر اول شیخ محی الدین سراج علما و مفتی عراق تفقه کرد بوالد خود و شنید
از و جلیل القدر عزیز العلم و کثیر الحلم و شبیه بود بجد و پدر خود یعنی شیخ محی الدین عبد القادر
رضی الله عنه وفات یافته در بغداد سنه ست و خمسین وستمائة و شیخ ابو بکر زکریا

یحیی جمال عراق و فخر متکلمین بود تفقہ کرد بر والد خود داود اکلا میست بزبان اہل حقیقت
وشریعت بدیع و بدیہہ رضی اللہ عنہ شہید شد از دست تتار در شہر صفر سنہ ست
وخمسین وستمایتہ املیت ہذا الکتاب من اولہ واٰخرہ ہذا و یہ الروضۃ
المقدس بخطہ قطب الاقطاب فرد الاحباب مطلع الانوار منبع الاسرار
دلیل الطریقۃ ترجمان الحقیقۃ مصباح مصلوۃ الوجود الداعی الی اللہ
الودود سیدی و مولائی الشیخ داؤد الذی قیل فی مناقبہ
لو کان فی اللہ ادھیۃ صورت لا اکنی ولا انزو لکان ھو۔ نظم
تعالی اللہ زہے شاہے کہ حضرت شیخ داؤد است × کہ اندر صورت و سیرت نہ بندہ
بہ ازیں صورت × جمالش کعبہ ملک و ملک باشد چنیں باشد × کہ روح شیخ
محی الدین مجسم شد بدیں صورت × رباعی یارب زہے جمال عبد القادر ×
یارب بکمال حال عبد القادر × بر حال ابو المعالی ضار و ضعیف۔ رحمی کہ شود
وصال عبد القادر ×

تمت تمام شد ہذا النسخۃ الشریفۃ المبارکۃ المسمی تحفۃ القادریہ
من تصنیف حضرت شاہ ابو المعالی سلمہ اللہ تعالی و غوصہ فی بحر محبتہ آمین۔ آمین
یارب العالمین ×

شرح رسالہ غوثیہ

بسم الله الرحمن الرحيم

وبه نستعین

حمد بے حد و ثنائے بے عد حضرت محی الدین را کہ حقیقت الشان آیت مظہر ذات و صفات جلال و جمال و لیست کہ الانسان سری و صفتی مشعر بدوست و درود بے قیاس مر حضرت محبوبی را کہ مقصود از ظہور خدائی ظہور و لیست لولاک لما اظہرت الربوبیۃ اشارت باوست و علی آلہ و اصحابہ و عترتہ اجمعین ہ اما بعد میگوید بندہ بے مقدار شرمسار امیدوار بدرگاہ حضرت غفار القوی فقیر ولی بن ملوک شاہ الصدیقی القادری البحری تہاوری کہ یکے از بندگان درگاہ حضرت غوث ربانی و قطب صمدانی مسرت رحمانی موصوف بصفات سبحانی و مظہر ذات سلطانی قطب الاقطاب غوث الاعظم حضرت محی الملۃ والدین شیخ عبد القادر الحسنی الحسینی قدس اللہ سرہ و نور اللہ مرقدہ است آں مشرف بہ تشریف قدمی ھذہ علی رقبۃ کل ولی اللہ فلا فخر لی × ای عزیز سعادت آں سراست کہ قدم مبارک ایشاں بر آں سر بود و شرف آں ولی راست کہ زیر سایۂ چتر

لوائے محمدی بود * ای عزیز الولد جزء لابیه وهذا ولد شمایف

عین الاب فی اتباع الاقوال والافعال والاحوال * ای عزیز

که هر ولد که هست جزء است مر پدر را و این ولد بزرگ عین پدر هست در مرتبه و شرف

یعنی همه پیغمبران را رتبه محبی بود و حضرت سلطان الانبیاء را رتبه محبوبی بود و اکثر اولیا

مرتبه غوثی و قطبی و محبی داشتند و حضرت ایشان را محبوبی بلا شک و شبه و در اکثر جای

درین رساله که فرمان حضرت سبحانی است کنایت این مرتبه محبوبی است - اکنون به

تصریح شرح خواهد پیوست انشاء الله تعالی * بیت از زبان قاصر چه بر آید *

کز عهده وصفش بدر آید * چه حد سن بود مدحت برا بگویم * که عاجز گشت پیران ثنائی *

چون دیدم که رساله حضرت ایشان بعبارت عربی است و کلام حضرت قدسی مشتمل

بناز و نیاز محبی و محبوبی و ترجمه او بپارسی ساختم تا عام و خاص و اخص الخاص ازو

نصیب برند - چند نکته بدیع که بفیض سبحانی و مدد غوث ربانی قطب صمدانی بخاطرم

رسید درین رساله درج کرده و حسن عقیده که باین درگاه علیا بود اظهار نموده ام امید دارم

که بروح پاک حضرت ایشان و معتقدان و تابعان ایشان بخشند - الهی اگرچه نیکم بد ایشان

نگیرند و رید باشم بدیشان بخشند و التجای نمایم که در دنیا و آخرت در سلک سگان ایشان منسلک

سازند بیت شنیده ام که سگان را قلاده می بندند * چرا بگردن حافظ نمی نهی

رسنی * اگرچه معانی این رساله از افهام و فکر رکیک ما بعید است اما از جهت با عقد بندگی

و محبت که زبان ملوث را بنام پاک ایشان پاک سازم و دل تاریک را بیاد محبت ایشان

صفا دہم وباللہ التوفیق والعون وتوقع از کمال کرم ولطف بزرگاں دارم کہ جملہ خطا و
سہو پوشند و در صفت عبارت نکوشند بلیت کا روپی صفت عبارت نیست
بجز خرابی در اشارت نیست × غرض این معلی طائفہ حصول معانیست نہ حسن عبارت
حضرت غوث الاعظم کلام قدسی۔ قال اللہ یا غوث الاعظم قلت لبیک کل
طور بین الناسوت والملکوت فھی شریعۃ وکل طور بین الملکوت والجبروت
فھی طریقۃ وکل طور بین الجبروت واللاھوت فھی حقیقۃ یعنی ہر طورے
کہ درمیان ناسوت وملکوت است آں شریعت است وہر طورے کہ درمیان ملکوت
وجبروت است آں طریقت است وہر طورے کہ درمیان جبروت ولاہوت است
آں حقیقت است ۔ اے عزیز عالم ظاہر را ناسوت گویند وعالم فرشتہ را عالم
ملکوت گویند وعالم معقولات را عالم ارواح وجبروت خوانند وآنچہ ورائے این عالم
است لاہوت نام نہند یعنی لاہوت ذات وجبروت صفات وملکوت فعل وناسوت
اثر فعل ۔ اے عزیز از ناسوت تا جبروت اقوال وافعال است کہ الشریعۃ
اقوالی والطریقۃ افعالی والحقیقۃ احوالی والمعرفۃ راس مالی چوں
از شریعت درگذشتی جملہ خاست کہ الحقیقۃ احوالی یعنی شریعت گفتار وطریقت
کردار وحقیقت احوال ہست یعنی درمیان ناسوت وملکوت شریعت است ۔
یعنی عمل بر گفتار ہست ودرمیان ملکوت وجبروت طریقت است یعنی عمل بر کردار است
چنانچہ وجود فرشتہ نیز پاکست کہ لا یعصون اللہ ما امرھم صفت ایشانست

یعنی درمیان جبروت و لاہوت حقیقت است یعنی حال من است که لا یعبر
بالمقال یعنی اینجا نه گفتار است ونه کردار ای عزیز من وتو درین مرتبه ناسوت
است ودل تو در مرتبه ملکوت است وروح تو در مرتبه جبروت وسر تو در مرتبه لاهوت است
چون از ناسوت درگذشتی بملکوت رسیدی وچون از ملکوت درگذشتی بجبروت رسیدی
وچون خودرا از جبروت رهاندی بلاهوت رساندی ای عزیز ذکر زبان وذکر
دل وذکر روح وذکر سر وذکر زبان ناسوتی وذکر دل ملکوتی وذکر روح جبروتی وذکر
زبان لا اله الا الله وذکر دل الله وذکر روح هو وذکر سر اما درین مرتبه نه عبارت
است ونه اشارت ای عزیز لاهوت محیط بر جبروت وجبروت بر ملکوت وملکوت
بر ناسوت والله بکل شیء محیط یعنی لاهوت معنی است جبروت صورت وجبروت
معنی است ملکوت صورت وملکوت معنی است وناسوت صورت یعنی هر اراده که در لاهوت
پیدا آید در جبروت رو نماید ودر ملکوت وناسوت ظاهر گردد وباهر لا تتحرک شیء الا
باذن الله اشارت بدوست ای عزیز لاهوت مثال تخم وجبروت وملکوت مثال
شاخ است وبرگ وگل است ای عزیز پیش از ظهور تمام درخت در تخم بود
اما نه اسم بود ونه رسم بعد از ظهور تخم در درخت است نه نام تخم ونشان ای عزیز
پیش از ظهور خلق باطن حق بود وبعد از ظهور حق باطن خلق فهم من فهم ای عزیز
این خطاب محب با محبوب است که جمله اطوار در تست یعنی شریعت قول تست وطریقت
تست وحقیقت حال تست چنانچه در انبیا تحمل حضرت سلطان انبیا در اولیا ذات پاک

حضرت ایشان است وله المثل الاعلیٰ فی السموات والارض - یعنی ہمین معنی
است ۔ قال لی یا غوث الاعظم ما ظہرت کظہوری فی الانسان
بیت ظہور من در چیزے چنانچہ ظہور من در انسان نام ظہور ما ست کہ موصوف بجمیع
صفات ما ست ۔ چنانچہ در خبر است از حضرت سلطان الانبیاء والاولیاء صلی اللہ تعالیٰ
علیہ وعلیٰ آلہ واصحابہ وسلم کہ ہر کہ موصوف بیکی از صفات حق بود البتہ او بہشتی بود
حضرت صدیق اکبر عرض نمود ہل فی یا رسول اللہ فرمان شد کلہا فیک
پس ازیں معلوم شد کہ ایشان بجملہ صفات موصوف اند بزرگے خوش فرمود
بیت آن بادشاہ اعظم در بستہ بود محکم ۔ پوشید دلق آدم ناگاہ بر در آمد ۔ حضرت
خواجہ ابوالحسن خرقانی میفرماید حق سبحانہ تعالیٰ چون خواست کہ صفت خود ظاہر کند
آدم را در ظہور آورد ۔ بیت آدمی معنی جمال دوست دان ۔ ہر چہ غیر آدم است
آن پوست دان ۔ ای عزیز بدانی کہ انسان ناقص اند کہ صفت حیوانی
دارند و بعضی کامل اند کہ صفت ملک دارند ۔ و بعضی اکمل اند کہ صفت رحمانی دارند
کہ الناس علی ثلثۃ اقسام قسم یشبہون البہائم اولئک کالانعام
بل ہم اضل سبیلا ۔ کہ ہمت ایشان جز بر اکل و شرب نبود وقسم یشبہون
الملئکۃ کہ ہمت ایشان جز بر طاعت و عبادت نبود وقسم الانبیاء کہ ہمیشہ ایشان را
جز ذوق و شوق محبت و فکر و ذکر حضرت حق نباشد و دائم در بحر مراقبہ و مکاشفہ و شہود
مستغرق بودند و از صفات خود فانی و بصفات حضرت باقی ۔ ای عزیز دریاب کہ

چه رازیا محبوب میره دکه تو ظهوراسے الشان اکمل در تو بذات وصفات ظاهرم تو بمعنی و
من تو ام درین حالت اگر خود را جوئی مرا یابی و اگر مرا جوئی خود را یابی ـ **نظم** تو من شدی
من تو شدم × تو جان شدی من تن شدم × تا کس نگوید بعد ازین × تو دیگری
من دیگرم × **ثم سألت یا رب هل لك مكان قال لي یا غوث
الاعظم انا مكون المكان فليس لي مكان** پس سوال کردم اے
پروردگار من هست ترا مکان پس گفت حضرت پروردگار من مکون مکانم
و نیست مرا مکان × ای عزیز اکنون دریاب اگر حضرت عزت را مکان بودے
چه لازم آمدے و ذات حضرت نامحدود و نامنتهاهست و دیگر معلوم شدے که مکان
قدیم است پس هر دو کلمه کفر است **ثم سألت یا رب هل لك اكل و
شراب قال لي یا غوث الاعظم اكل الفقير اكلي و شرابه شرابي**
پس سوال کردم اے حضرت پروردگار من هست مر ترا هست خوردن و آشامیدن
گفت ای غوث بزرگ خوردن فقیر و شرب فقیر خوراک و شرب منست × ای عزیز
این اضافت شرف فقیر است چنانچه ناقة الله و بیت الله یعنی فرمود شتر صالح و خانه کعبه
ازان خداست و خانه حضرت خداست اذا تم الفقير فهو الله و اذا تم الفقير
یكون عيشه كعيش الله یعنی فقیر حقیقی آنرا گویند که موصوف بصفات الله بود
و از صفات خود پاک بود برا او این خطاب روا بود و اضافت اكل الفقير اكلي سرا
بود × ای عزیز این آن اكل و شرب است که حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم

اشارت بدو کرده است ابیت عند ربی وهو یطعمنی و یسقینی ای عزیز
عام خلق شرب واکل انبیا علیهم الصلوٰة والسلام واولیا علیهم الرحمة راهچو اکل وشرب خود
میدانند وقال لی حال بر زبان می رانند که مالهذا الرسول یاکل الطعام
ویمشی فی الاسواق ٭ ای عزیز این نمیدانستند که ایشان نور بودند از اوصاف
بشری دور بودند هرچه در دست ایشان و تن ایشان میرسید نور میگشت ٭ ای عزیز
دریاب که در عالم محبت خوردن وآشامیدن محبوب عین خوردن وآشامیدن خود ٭
ای عزیز این خطاب حضرت محب با حضرت محبوب خود است ای غوث بزرگ خوردن
وآشامیدن من است فهم من فهم ثم سألت یارب من ای شیئ
خلقت الملائک قال خلقت الملائکة من نور الانسان وخلقت الانسان
من نور ذاتی پس سوال کردم که اے حضرت پروردگار من از کدام چیز آفریدی
تو فرشتگان فرمان آمد که آفریدم فرشتگان از نور انسان وانسان را از نور ذات خویش ٭
ای عزیز فرمان حضرت سلطان الانبیاء صلی الله علیه وسلم نزول برایں معنی است
که اول ما خلق الله نوری وروحی وعقلی وخلقی انا من نور الله
والمومنون من نوری ٭ در بعضی جا والخلق منّی نیز وارد است ٭ ای عزیز
اول که بحر محیط سر بر زد نور محمد صلی الله علیه وسلم بود این نور روح از مصدر که لولاک
لما خلقت الافلاک کنایت ازوست که خلقت موجودات از نور نست - اگر تو نمی بودی
هیچ وجود موجود نگشتی لولاک لما خلقت الکونین - یعنی هرچه موجود است از

نور وجود نیست بلکہ ظہور خدائی من از ظہور نور تست کہ لولاک لما اظہرت الربوبیۃ
اشارت بدوست یعنی ہمہ موجودات از وجود تو پیدا آمدند تا تو لظہور نیامدی تا ہیچ چیز ظاہر
نمیشد پس خدا تعالی کہ میگفتی و ہر کہ خدائے من ظاہر گشتی × ای عزیز چون تنزل
فرمود احمد شد بالمیم ہمین معنی دارد و درینجا اشارت بمرتبہ حقیقت است خود نمودہ پس
انسان اکمل حضرت احمد است صلی اللہ علیہ وسلم کہ جملہ موجودات از فرشتہ وغیر از وی
پیدا و ظاہر و باہر گشت چنانکہ بزرگان تفسیر نور محمدی صلی اللہ علیہ وسلم کردہ اند و جملہ
موجودات از نور وے بیان فرمودہ اند اشارت بمحبوب است کہ ظاہر و باہر نور محمد است
صلی اللہ علیہ وسلم و انسان کامل است یعنی فرشتہ را از نور تو آفریدم و ترا از نور خود
فافہم ولا تسأل قال اللہ لی جعلت الانسان مطیتی وجعلت سائر
الاکوان مطیۃ الانسان یعنی اے غوث بزرگ گردانیدم انسان را فرمانبردار
خویش و گردانیدم باقی اشیا را فرمانبردار آن انسان یعنی انسان مامور و محکوم منست
و جملہ جہان محکوم و مامور انسان و انسان امیر است و باقی اکوان مامور و انسان حاکم
است و باقی محکوم کہ لسان الامیر لسان اللہ والانسان ظل اللہ فی
الارض است و خلیفہ حضرت حق است کہ انی جاعل فی الارض خلیفۃ ×
قطعہ × مسجود ملائک آمد آدم × کہ نور پاک در وے بود مدغم × اگر این نکتہ دانستی
عزازیل × ہزاران سجدہ آوردے و با دم × ای عزیز در عالم کبری حضرت حق ہمچو
شخصے است و انسان ہمچو سایہ چنانچہ سایہ را جنبش و سکون و قیام و قعود بخود نیست

جز بنتے ہمچناں ایشاں نیز حرکت وسکون و قیام و قعود بجز حضرت حق نیستند هو الحی
القیوم لا تتحرک شئی الا باذن اللہ ہمیں معنی وارد بیت چو تو وا نستی
کہ ظل کیستی × فارغی گر مردی و گر زیستی × ای عزیز فرمانبرداراں راگویند کہ
ہیچ چیز مخالف نبود چنانچہ سایہ کہ بہمہ وجوہ مطیع و فرمانبردار است ہیچ وجوہ مخالف
نیست ہمچنانست کہ بہمہ وجوہ مطیع و فرمانبردار حضرت × ای عزیز اکنوں دریاب
کہ ایں راز و خطاب حضرت محب است یا حضرت محبوب است کہ تو انسان اکمل ہستی
کہ قیام و قعود و حرکت وسکون تو بمن است کہ ہیچ وجوہ مخالف نہ نہ در گفتار و نہ در
کردار و نہ در احوال یعنی فرمودہ تو عین فرمودہ من است و کردہ تو کردہ من است
وجملہ جہان واکوان فرمانبردار تو بیت چنانچہ بندہ از بندگان حضرت نست ×
ازاں فدائے من آمد کہ من فدائے توام × یا غوث الاعظم نعم الطالب
انا و نعم المطلوب الانسان ونعم الراکب الانسان ونعم المرکوب
لہ سائر الاکوان اے غوث بزرگ محبوب من نیکو طالب ہستم من و نیکو مطلوب
انسان و نیکو سوار انسان ہست و نیکو مرکب مر ایشاں را جمیع اکوان است × ای عزیز
چہ تازہ چہ تازیاں ہیرود و چہ فرمان درمیان می نہد کہ نیکو طالب ہستم و نیکو مطلوب
انسان × ای عزیز دریاب چوں حق سبحانہ وتعالی بر صورت محمدی و بر نور احمدی
عاشق و والہ گشت ایں فرمان درمیان نہاد کہ یحبہم ویحبونہ و بر زبان نیز فرمود
قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ × ای عزیز ایں خطاب با محبوبیا

است کہ ہیکو طالب ہستم وہیکو مطلوب تو ئی اے انسان کامل آمد وہیکو مطلوب تا بعان
تو اند بطفیل تو کہ خیل محبوب محبوب تر اند ۔ بلیت عاشقان ہر چند مشتاق جمال
دلبر اند ۔ دلبران بر عاشقان از عاشقان عاشق تر اند ۔ عشق میساز دبحسن و حسن
ہے ناز دبعشق ۔ آرے آرے زیں دو معنی عاشق یک دیگر اند ۔ اما سبقت از اصل
است اگر تحقیق نظر کنی خود طالب خود مطلوب و خود عاشق است و خود معشوق ۔

ای عزیز عاشق حسن خود است آں بے نظیر حسن خود را خود تماشا میکند قال

لی یا غوث الاعظم الانسان سرّی و انا سرّہ لو عرف الانسان

منزلتہ عندی یقول فی کل نفسٍ من الانفاس انا الملک لا ملک

الا لی ۔ گفت یا غوث بزرگ انسان سر من است و من سر ویم ۔ اگر شناختے انسان
منزلت خویش را کہ نزد من است ہر آئینہ میگوید در ہر دم کہ من مالکم و مراست پادشاہی
و نیست ملک جز مرا یعنی انسان نیز سر من است و ہم از من و ہمدم من و ہمنامن

ای عزیز چہ نکتہ بدیع است اکنوں دریاب کہ با محبوب چہ راز درمیان می نہد ۔ کہ
اے محبوب پیش از ظہور من سر تو ام یعنی در ازل تو باطن بودی اکنوں و باید من
باطن تو ام سخن بلند است یعنی تو منی و من تو ام ایں منی و تو ئی جز اعتبار پیش نیست
ہمہ توئی دوئی و خودی ہیچ نیست یعنی عارف کہ دریں مقام رسد و ایں معرفت
حاصل کند پس در ہر دمی بگوید کہ مراست ملک و ایں مقام حاصل نشود و ایں مراتبہ
رو ننماید مگر با تباع محبوب کہ ایں محبوبانست و ایں خطاب مطلوبانست فہم من فہم ۔

قال لی یا غوث الاعظم ما اکل الانسان شیئ وما شرب وما
نعس وما قام وما نطق وما صمت وما فعل وما سکن وما توجہ
بشئ وما غاب عن شئی الا انا فیہ ساکن ومتحرک فیہ اے غوث بزرگ
نخورد انسان چیزے ونہ نوشد ونہ نشیند ونہ استد ونہ گوید ونہ خاموش ماند ونہ سکون
کند ونہ رو بہ آرد بچیزے ونہ غائب شود از چیزے مگر من ساکنم ومن متحرکم در آں
انسان * ای عزیز ہمہ افعال انسان بقدرت منست و در ہمہ امور انسان من
حاضرم ومن ناظرم ومن قادرم ومن ظاہرم یعنی انسان خلیفہ من است ومن خلیفہ
دیگم ہر حکمی کہ مرمخلف را باشد مرخلیفہ را بود اے محبوب تو کہ انسان اکملی در تو بذات و
صفات ظاہرم خوردن ونوشیدن وگفتن وشنیدن وایستادن ونشستن تو بمن است
زیرا کہ در عالم محبت محب ومحبوب نفس واحد است چنانچہ کلام قدسی ناطق بدو ست
فاذا احببت عبدی احببت کنت لہ سمعا ولسانا وبصرا و
بی یسمع بی وینطق بی فھم من فھم * چوں مجنوں در محبت لیلی
محو شد خود را جملہ لیلی یافت وگفت انا لیلی ولیلی انا چوں محبت مجازی ایں
کیمیا گری پیدا میکند محبت حقیقی چہ تاثیرہا دارد * قال لی یا غوث الاعظم ضمیر
الانسان ونفسہ وروحہ وسمعہ وبصرہ ولسانہ ویدہ ورجلہ کل
ذالک اظھرت النفس بنفسی لا ھو الا انا ولا انا غیرہ اے غوث بزرگ
تن انسان ونفس آں وروح آں وشنیدن آں ودیدن آں وزبان آں ودست

آن و پاے آن انسان ہمہ ظاہر کردم آن انسان را از روئے ذات نہ آن منم و نہ
من غیر انسانم یعنی انسان نا ہست و من ذات و صفات و اسمار و افعال در روے
ظاہرم من مظہرم و انسان مظہر است یعنی انسان نہ عین منست و نہ غیر من وانی
چہ نکتہ است یعنی اسمار کونی مرابر اسمار الٰہی نتوان نہاد و نہ اسمار الٰہی را بر کونی
یعنی مطلق را مقید نتوان گفت و نہ مقید را مطلق اگرچہ مقید از روئے حقیقت مطلق
بیت گر حفظ مراتب نکنی زندیقی ۔ در مشرب ارباب کمال حفظ مراتب شرط است۔
ای عزیز این رمز با محبوب است کہ انسان اکمل است و ہمہ مراتب طی کردہ مقید
مطلق و مطلق مقید شدہ و قطرہ بدریا پیوستہ و نور مطلق گشتہ اگر محب را جوید
محبوب را یابند و اگر محبوب را جوید محب را یابند ۔ قال لی یا غوث الاعظم
اذا رأیت المحترق بنار الفقر والمنکسر بکسر الفاقۃ فتقرب الیہ فانہ
لا حجاب بینی و بینہ گفت ای غوث بزرگ چون بینی کسی را کہ سوختہ شدہ است
باتش فقر و شکستہ و گداختہ شدہ است بہ بسیاری فاقہ پس تقرب نمائی سوے او کہ
نیست حجاب میان من و میان او ۔ ای عزیز در عبارت این طائفہ فقر و فاقہ
اشارت بہ نیستی است کہ از خودی و ہستی نیست شدہ باشد اذا تم الفقر فہو
اللہ کنایت از وست ۔ ای عزیز نیستی صفات عبودیت و ہستی صفات ربوبیت
است واللہ الغنی وانتم الفقراء منطق بر وست چون از صفات ربوبیت
پیوستی یعنی نیست مطلق شدی لیست ہست مطلق گشتی ۔ ای عزیز چون

چون درویش خود را بنار فاقه سوخته تو گشته یعنی آلایش خودی و دوئی بآتش فقر
سوخته خالص او زمانده پس لاحجاب بینی و بینه یعنی حجاب همین آلایش خودی و هم
دوئی بود و بیگانگی و بعد چون این حجاب از میان برداشته شد یگانگی و قرب حقیقی
روی نمود فهم من فهم ٭ ای عزیز دریاب که این راز با محبوب است یعنی تقرب
تو عین تقرب منست و خدمت و عبودیت تو خدمت و عبودیت منست و عصیان
و بعد تو عصیان و بعد منست یعنی تو منی و من تو لاحجاب بینی و بینه یعنی چون این را
در آتش اندازند این رنگ و صورت و صفت آتش گیرد و لافرق بینی و بینه حاصل
آید چون محبت با آتش محبت سوخته و گداخته گردد و لافرق بینی و بینه حاصل آید
چون محبت آتش محبت سوخته و گداخته گردد و لافرق بینی و بینه رو نماید فهم من فهم ٭
ای عزیز این فقر است که بدان حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم فخر کردی و فرمودی
که الفقر فخری و این فقر خاصه حضرت سلطان الانبیا است صلی الله علیه وسلم
که بر همه انبیا ازین حرفت فخر یافته و فرموده لکل نبی حرفة ولی حرفتان الفقر
والجهاد ٭ ای عزیز مراتب فقر بس اعلی است و از نشان بی نشان است
که اذا تم الفقر فهو الله من لم یذق لم یدر قال لی یا غوث الاعظم
لا تاکل طعاما ولا تشرب شرابا ولا تنم نوما الا بقلب حاضر و عین
ناظرة عندی گفت ای غوث بزرگ مخور تو طعام را و منوش تو شراب
و مخسپ تو خواب را مگر نزدیک من پس نخوردم طعام را و نه نوشیدم آب را و نه کردم

خواب را نگر بدل حاضر و چشم ناظر به نزدیک پروردگار خویش ٭ ای عزیز خوردن و
خفتن حضرت انبیا و اولیا دال برایں است و نیست ایشان خالص و مخلص مقرب
حضرت حق است جل جلاله خوردن حضرت انبیا و اولیا مثل دیگران نیست ـ که
ابیت عند ربی وهو یطعمنی و یسقینی ناطق بدوست و خفتن خوردن
ایشان با ذوق و شوق حضرت حق است ببیت سحر کرشمہ وصلش بخواب میدیدم
زہے مراتب خوابی کہ بہ ز بیداری ہست ٭ ای عزیز ایں طعام دیگر است و ایں
شراب دیگر و ایں خواب دیگر است اگر یک ذرہ ازیں طعام یا قطرہ ازیں شراب
ترا روزی شود در یک ملک زدن ازیں خواب چشم ترا حاصل شود آید کہ نظر بر کونین
نیندازی و چشم ہمت تا ابد الآباد بر حور و قصور نکشائی تا ما زاغ البصر و ما طغی
نقد وقت تو گردد و لذت طعام و شراب ہر دو جہان ترا زہر قاتل نماید کہ ان للہ
جنۃ لیس فیہا حور و قصور و لا لبن و لا عسل و لکن یتجلی ربنا ضاحکا
ترا جلوہ دہد ٭ ای عزیز ایں طعام و شراب و خواب خاصہ انبیا و اولیاء اعظم را
باشد بعضی را در سال و بعضی را در ماہ و بعضی را در ہفتہ و از ہزاران یکی را در روزے
و حضرت غوث الثقلین را ہمیشہ بود و زندگی ایشان بایں طعام و حیات بایں شراب و
راحت ایشان بایں خواب ٭ قال لی یا غوث الاعظم من حرم عن
سفر الباطن ابتلی بالسفر الظاہر ولم یزد منی الا بعدا منی فی السفر الظاہر
اے غوث بزرگ کسی کہ محروم کردہ شد از سفر باطن او مبتلی کردہ شد بسفر ظاہر و

او را ظاہر نشد از ما گرچہ بعد از من یعنی دوری از من و مہجوری و غفلت و نسیان بعضی از حظ حضوری و از شوق باطن و قرب معنوی محروم ماند و از مکاشفہ و مشاہدہ و معاینہ محروم و بی نصیب بود و سفر ظاہری سیر کردن و رفتن در جہان است و سفر باطن قصد و توجہ بسوئے جانان است انی ذاھبٌ الی ربی اشارت بدو ست‌ا ای عزیز این را دو معنی است معنی ظاہر این است کہ در سفر ظاہری فراغت عبادت نیست ہم از این معنی روزہ خوردن مباح است و چہارگانی نماز دوگانی است و نماز نفل عفو است پس کسی کہ مبتلا کردہ شد بسفر ظاہری او محروم کردہ شد از سفر اخروی یعنی از ثواب عقبیٰ یعنی مسافر ظاہری بہمہ چیز محتاج است و مطیع بود بہمہ حال پس کسی کہ خود محتاج و مطیع بود دیگرے را نفع رسانیدن نتواند پس محروم باشد از ثواب اخروی و معنی دوم آنست کہ یعنی درویش مبتلا کردہ پیے ارشاد مرشد مجذوب سالک شد بعبادت ظاہری بصوم و صلوٰۃ زیادتی و بر عمل ریائی و خودنمائی است و خود بینی و خود پرستی کہ در اصطلاح عشاق و عرفاء این را سفر ظاہری گویند پس او محروم کردہ شد از سفر باطنی یعنی از حضوری و سروری و جمعیت و مشاہدہ و مکاشفہ و معاینہ این را در اصطلاح صوفیہ سفر باطن گویند زیرا آنکہ اعمال ظاہر منظور خلق است و اعمال باطن منظور حق است کہ ان اللہ لا ینظر الی صورکم ولا الی اعمالکم ولکن ینظر الی قلوبکم ونیاتکم ۔ پس سفر ظاہری آراستن تن است و سفر باطنی آراستن دل است کہ نظر حق است ۔ ای عزیز

هم ازینجا است که بزرگان فرموده‌اند که راه حق نه در زمین است و نه در آسمان و راه
حق در تست اشارت براه دل است هر که براه رفت حضرت حق را یافت و هر که این راه
گم کرد گمراه گشت ٭ ای عزیز القلب بیت الله الاعظم باید که این بیت را
صفا دهی و از خار و خاشاک یا غیر آن پاک گردانی که القلب حرم الله وحرام
علی حرم الله ان یلج فیه غیر الله ببیت تا بجاروب لا نفی پاک راه
انرسی و در سرای الا الله ٭ ای عزیز سفر ظاهر کار عباد و زهاد است و سفر باطن
کار عشاق است اهل شکار سفر ظاهر عبارت از تزکیهٔ نفس داشته‌اند و سفر باطن از
تصفیهٔ دل و تخلیهٔ سر است هر که سفر ظاهر کرد صنعت را دید و هر که سفر باطن کرد
صانع را دید سفر ظاهر عبارت از سیر الی الله تعالی و سفر باطن عبارت از سیر فی الله
چنانچه منقول است از رابعه بصری رحمة الله علیها که یاران در وقت نوبهار آمدند و گفتند
که ای رابعه بیرون بیا تا صنعت را ببینی رابعه آه آه میزد و میفرمود که ای کوتاه بینان
درون بیائید تا صانع را ببینید پس ازین معلوم شد که سفر ظاهر صنعت دیدن است
و سفر باطن دیدن صانع پس کسی که مبتلا کرده شد بعبادت ظاهر محروم کرده شد از
حضوری باطن ٭ هر که مشغول کرده شد به تزکیهٔ نفس او باز ماند از تخلیه و تصفیهٔ دل و صحو
و سر ٭ ای عزیز سفر ظاهر عبارت است از سلوک و سفر باطن عبارت است از جذبه
باید که سعی و کوشش در سفر باطن کنی بارشاد مرشد کامل عنقریب الایام بمقصود برسی
بسیار مردمان در سفر ظاهر عمر ضایع کردند و بخیال فاسد بی ارشاد کامل قدم بعبادت

ظاہرداری وخودنمائی نہادہ مشغول شدند وپنداشتند کہ بامقصود رسیدیم اما بجائے نرسیدند نسخہ دوازدہ مثال این تقریر چنانست کہ مردے بادشاہے راہمانی کرد وبلیغ بیرون محل راجاروب دادہ ومصفا ساخت وانواع انواع طریق آراستہ اما جائے جلوس بادشاہ ہمچنان گذاشت چون حضرت سلطان نظر برجاہگاہ انداخت منظور رحمت نساخت وجملہ خدمت او مکروہ شد × قال لی یا غوث الاعظم الاتحاد حال لایعبر بلسان المقال فمن آمن بہ قبل ومن رد الاتحاد ورد الحال ومن رد الحال فقد کفر ومن اراد العبادۃ بعد الوصول فقد اشرک باللہ العظیم یعنی اتحاد حالست کہ تعبیر کردہ نشود آنحال رابلسان مقال پس کسی کہ ایمان آورد بدان حال واتحاد پس او مقبول است وکسی کہ رد کرد اتحاد را ورد کرد حال را پس کافر شد وکسی کہ حق است عبادت را بعد از وصول پس تحقیق شرک کرد بحضرت خدائے بزرگ × ای عزیز شرح این سخن نازکتر است ۔ جز بحال راست نیاید حلول واتحاد در مذہب سنت وجماعت ممنوع است زیرا کہ حلول فرود آمدن راگویند واتحاد یوستگی راگویند پس ذات حق سبحانہ تعالی از دو منزہ است ومقدس ومذہب حلول واتحاد باطل است ہم ازین معنی × ای عزیز این سخن بیان میکند کہ الاتحاد حال یعنی اتحاد حال است وبیان آن بطور عقل وبصاحب عقل راست نیاید ۔ زیرا کہ شریعت گفتار است کہ الشریعۃ اقوالی وحجت شریعت مرصاحب عشق وحال رانیست کہ ان اللہ لا یواخذ العشاق بما صدر منھم زیرا کہ

صاحب حال دیوانه است × ای عزیز **بیت** هرچه از دیوانه آید در وجود ×
عفو فرمایند زان دیوانه زود × ای عزیز زبان مملوک شرع و دل و سر مملوک حق پس
باید که زبان را با خلق داری و دل را با حق سپاری تا یابی برخورداری × ای عزیز
این آن اتحاد است و حلول است که سرمایه اهل قبول است این پیوستگی باطنی و معنوی
است نه حلول را اتحاد صوری ظاهر است و تعالی عن ذلک علواً کبیراً اگر این
اتحاد در تو یک ذره پدید آید ترا از تو برباید و اتحاد و یگانگی معنوی پیدا آید - یک
همنشینی رو نماید ای عزیز حضرت عین القضاة همدانی میفرماید که علماء دانان این را
حلول و اتحاد پندارند جانم فدای این حلول و اتحاد باد - این حلول حلولی دیگر و این
اتحاد اتحادی دیگر و این حلول و اتحاد در امثال بیان کنم سامع باش چنانچه صورت در
آئینه و آفتاب و ماهتاب در می آید آفتاب و شاهد بجای خود است اما یک نسبت
پیدا آید که صورت شاهد و آفتاب در آئینه پدید آید چون عارف و عاشق دل خود را صفا
و هد پس جمال معنوی در وی ظاهر و باهر گردد × و تعالی الله عن ذالک علواً کبیراً
بیت سعدی حجاب نیست تو آئینه صاف دار × نه زنگ خورده نماید جمال دوست ×
ای عزیز پس کسی که اتحاد و حال را منکر شود کافر گردد . زیرا آنکه این حال و اتحاد در جمله
انبیاء و اولیاء خاص باشد پس انکار از حال انبیا و اولیا کفر است و من اراد العبادة
بعد الوصول فقد اشرک بالله العظیم × ای عزیز عبادت در دوگانگی
است و وصول در یگانگی رو آوردن است و محض شرکت دیگر . ای عزیز در وصول

محو یہ است اذا تجلی خضع لہ مصرع سلطان چو بیرون خیمہ زد غوغا نماند عام را
وبخود آمدن شرکت زیرا کہ خود بینی خدا بینی بود - بیت سعدی بخود نشستن نتوان رفت
سوئے دوست - کہ اینجا طریق نیست کہ اغیار بگذرد - و شیخ فرید عطار میفرماید -
ای عزیز تو درین گم شو کمال این است - و بس - از گم شدن کمال است - واز
خود گذشتن وصال است چون از خود و شعور خود گذشت پس عبادت کہ خواہد و برائے
چہ خواہد و اگر خواہد مشرک شود - زیرا کہ وصول اجداست و دین خود عبادت در پیشہ
و پیرایہ انبیا و اولیا ہست بعکس ترک نکردند بگو سوچہ آید این را دو جواب ست
اول آنست کہ حضرت سلطان الانبیا فرمود کہ لی مع اللہ وقت لا یسعنی
فیہ ملک مقرب ولا نبی مرسل پس بدو وقت وصال حضرت حق سبحانہ
روئے بعبادت آوردن است و عبادت خواستن محض شرک است در الوقت و در آن
حال کہ جبرائیل یار بود و انبیا برگشت و از خودی خود بیزار گشت چون جبرائیل حاضر آمد
و ام المومنین حضرت بی بی عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا خود را نمود سے حضرت فرمود
من انت من انت پس عبادت کہ خواہیم فہم من انا ہم - جواب دویم بعد از وصول
عبادت ایشان مثل عبادت دیگر است در آن مقام عابد از خود و از شعور خود غائب
اگر عبادت از خود داند و یا طلب اجرت بود و یا نجات از عبادت جوید بلکہ خود را در میان
بیند مشرک بود چنانچہ خواجہ شبلی در وقت سفر مودے ان صلیت فاشرکت
وان لم اصل فقد کفرت او را ہمیں رو نے نمودے اگر این تحقیق حال

ای عزیز این آن رازاست که حضرت چون بمقام قاب قوسین رسیدند فرمان آمد
که گفت فان الله یصلی زیاده ازین تصریح نتوان نمود * قال لی یا غوث
الاعظم من سعد بسعادت الازلی فطوبی له ولم یکن مخذولا ابدا
بعد ذالک حدیث ومن شقی بالشقاوت الازلی فویل له
ولم یکن مقبولا بعد ذالک فقط گفت ای عزیز بزرگ کسی که نیکبخت است
به نیکبختی ازل پس خوشی مرویرا که نباشد قبولیت بعد آن پس ای عزیز دانی
که درین چه نکته است یعنی هیچکس بر طاعت وعبادت خود ننازد و نبیند جز حضرت حق
را نه بیند وایمان جز بر قلم ازلی نیارد که اگر قلم ارادت بر سعادت رفته است پس او
سعید و نیک بخت است واگر قلم ارادت بر شقاوت رفته است او شقی و بدبخت
است و هلاک جز حق را نه بیند یعنی موحد مومن آنست که نجات و هلاکت جز از حضرت
حق نداند و اعتماد سعادت و شقاوت بر گناه ننهد زیرا که شقاوت و سعادت ازل
وقت است که این بود و نه گناه و نه طاعت بود و نه مذهب و سنت و جماعت نظم
زهدت بچه کار آید چون راندهٔ درگاهی * کفرت چه زیان دارد چون نیک سرانجامی
ای عزیز کارهای خدا تعالی معلول بعلت نیست هرکه را خواند بی علت خواند و
هرکه را راند بی علت راند هرچه داند کند و محتاج هیچ چیز نبود و از هیچ چیز نیندیشد و بی نیاز
مطلق است و ماضی و مستقبل و حال و استقبال و ازل و ابد نزد او یک است * هرچه
خواست کرد و هرچه خواهد کند یفعل الله ما یشاء و یحکم ما یرید ما شاء الله

کان وما لم یشاء لم یکن اورا جلوہ دہد ۔ نظم آنرا کشتی از صومعہ در دیر گبران
افگنی ۔ دین را کشتی از بتکدہ و سر حلقۂ رندان کنی ۔ چون و چرا در کار تو عقل زبون
راہ رسد ۔ فرمان دہ ۔ حضرت توئی حکم کہ خواہی آن کنی ۔ یعنی عزازیل عابد ہفتاد
لاک سال را یعنی بلعم باعور و برصیصا زاہد از صومعہ قدس و از سجادہ قرب بیرون
آری و در دیر گبران اندازی و حضرت ابابکر و عمر و عثمان را از بتکدہ لات و عزا
بیرون کشی سر حلقہ اولیا و اصفیا گردانی یعنی زنجیر شقاوت ازل کہ در گردن آن
لعین بود عبادت حالی و ظاہری ہیچ کار نکرد و رشتہ سعادت ازلی کہ در گردن این
مسعود بود بت پرستی ایشان ہیچ زیان نمود قال لی یا غوث الاعظم جعلت
الفقر والفاقۃ مطیتین الانسان من رکبہا فقد بلغ المنزل قبل
ان یقطع المفازات والبوادی گفت اے غوث بزرگ گردانیدم من فقر و فاقہ
را مطیب مر انسان را کسی کہ سوار شود بر آن ہر دو پس تحقیق رسید بمنزل طو پیش از قطع
کردن مفازات و مغار و بوادی ۔ ای عزیز اگر خواہی کہ ازین دریائے عمیق و از
بادیہ مہلک سلامت در گذری و بکنار مراد در رسی پس باید کہ بر کشتی و مرکب فقر و
فاقہ سوار شوی برائے قطع منازل جز این مرکب مرکب دیگر نیست یقین دان زیرا آنکہ
حجاب این راہ و بند این گذرگاہ تعلق است چنانچہ شیخ سعدی میفرماید ۔ بیت
تعلق حجاب است و بیحاصلی ۔ چو پیوندہا بگسلی واصلی ۔ تعلق دور نشود و پیوند شکستہ
نگردد مگر بفقر و فاقہ زیرا آنکہ فقر عبارت گذشتن از ہستی است و فاقہ عبارت از شکستن

شہوات تا شہوات نفسانی دور نکنی بدوست نرسی ۔ چنانچہ حضرت موسیٰ را فرمان
شد تجوع ترانی و شیخ بایزید را حکم شد دع نفسك و تعال حضرت سلطان الانبیاؐ
کہ فرمودہ اند اجیعوا بطونکم و عروا اجسادکم و اکلوا اکبادکم لعلکم
ترون اللہ جھرۃ ای عزیز برائے حصول مقصود و برائے وصول محبوب زاد
و راحلہ از فقر و فاقہ سازی تا زود بمنزل برسی و ہر کہ رسید بدین زاد و راحلہ رسید زیرانکہ
در ابتدا تجرید و در انتہا تفرید حاصل نشود مگر بفقر و فاقہ ۔ ای عزیز فقر عبارت
از نیستی و فنا و محو است و فاقہ عبارت از امساک خودی و پندار ۔ دوئی است تا
سالک بنیستی و فنا و محو است از خود حاصل نیاید و بقا و ہستی رو نہ نماید تا امساک
خودی و پندار دوئی دور نکند افطار عید است حاصل ابیت عند ربی ھو
یطعمنی و یسقینی کنایت ازوست ۔ روزہ عبارت امساک از غرا است و از
شہوات و لذات نفسانی و جسمانی بنیت و افطار عبارت از وصول مشاہدہ عین است
و بذوق شوق سرے در درون جان است کہ الصوم لی و انا اجزی بہ یعنی
کسی کہ امساک کرد از برائے من از غیر من و از لذات نفسانی پرہیز از برائے من
پس من وے باشم یعنی جمال مشاہدہ من وے بود پس روزہ عبارت از اتصال
فہم من فہم ۔ قال لی یا غوث الاعظم لو علم الانسان ما کان لہ
بعد الموت ما تمنی الحیوۃ فی الدنیا و یقول بین یدی اللہ کل لحظۃ یا
رب امتنی امتنی اے غوث بزرگ اگر دانستی انسان کہ چیزی است مر انسان را

بعد الموت پس آرزو نکرد حیات را ور دنیا پس شگفتی و بیخواستے از درگاه حق سبحانه
عز و علی هر لحه اے پروردگار من بمیران مرا شتاب چون دنیا بندیخانه مومن باشد
بحکم الدنیا سجن المومن وجنة الکافر پس در بندیخانه هیچ آسایش و راحت
نباید بعضی جا گفته اند که الدنیا واهته لیس فیها راحة و بعضی فرموده اند ای عزیز
اینجا چه جائے راحت است و چه حظ باشد مرد مکروه را در جاے مکروه قرار بود زیرا که
کرم پلید خوش نبود و قرار نگیرد مگر در پلیدی ه ای عزیز مومن ظریف است جز در جای
ظریف قرار نگیرد و در جاے مکروه آرام نکند اینهمه نعمت عقبی است اگر در دنیا رحمت و
راحت بودے هیچ انبیا و اولیا از اینجا رحلت نفرمودے و عده دیدار حضرت پروردگار
در اینجا نبودے الموت جسر یوصل الحبیب الی الحبیب نفرمودے یعنی
موت پل است که میرساند دوست را بدوست تا بر این پل سوار نشود بمحبوب نرسد
اکنون بدانکه ای عزیز موت بر دو نوع است یکی صوری دویم معنوی - موت معنوی
آنرا گویند که باختیار بود و بجهت حاصل آید پیش از مرگ که بدان امر حضرت نبوی
صلی الله تعالی علیه وعلی آله واصحابه وسلم فرموده که موتوا قبل ان تموتوا
هر که بدین مرگ میرد بمراد مقصود و محبوب خود رسید و موعود دیگران مقصود کرد - هر که
در عشق بمیرد همه تن جان باشد مصرع هر که او جان بدهد زنده بجانان باشد
ای عزیز باختیار مردن آن بود که از جمیع حظوظ نفسانی و شیطانی مباح و غیر
مباح پاک شوی و از صفات ذمیمه و حمیده برای این معنی بر هیچ چیز قائم مشو و عازم

و جازم نباشی چنانچہ مردہ خود را و تصرف خود را در دست غیرے می نہد ہیچ حرکت و
سکون از خود نمیکند این را موت معنوی خوانند و این جز انبیا و اولیا نباشد۔ لو علم
الانسان اگر بدانید مردم کہ بعد موت معنوی این حصول است مر انبیا و اولیا را در
ہر لحظہ و لمحہ بگو یند پیران مرا اے حضرت پروردگار بدین موت معنوی ٭ ای عزیز
بدین موت مردن کار مردان است ہر کہ بدین موت مُرد بہ مقصود رسید ٭ ای عزیز
جان بجانان دہ و گرنہ از تو بستاند اجل خود تو منصف باش حافظا این نکو یا آن نکو ٭
بیت چو روزے بہ بیچارگی جاں دہی ٭ ہماں بہ کہ در پائے جاناں دہی ٭
ای عزیز این موت است کہ بداں امر حضرت بیحانست فتمنوا الموت ان کنتم
صدقین و از روئے موت ظاہری منع و از روئے موت معنوی فرض است
اے محبوب من ترا بدرگاہ من این منزلت و رفعت است در پردۂ غیب پس کسانیکہ
بیرون پردہ اند ندانند مراتب درون پردہ را ٭ قال لی یا غوث الاعظم
حجۃ الخلایق یوم القیامۃ الصم والبکم والعمی فھم تحزوا فی القبر
کذالک حجۃ خلایق این اضافت مصدر بسوئے مفعول است و ذکر فاعل ترک
مراد یعنی حجت حضرت عشق مر خلایق را روز قیامت بکری و گنگی و کوری بود۔ پس
ہیچ کر و ند و گریہ و زاری در گور ہمچنیں باشند ٭ ای عزیز فردا بگور سوال کردہ شود
از ہر نعمت کہ عطا کردہ شدہ است چرا شکر این نعمت بجا نیاوردید کہ از ہمہ نعمتہا بزرگ
نعمت بینائی و شنوائی و گویائی است ٭ ای عزیز آدمی کہ شرف و نعمت بر ہمہ یافتہ

ازیں نعمت اگر سائلی سوال کند که جمله حیوانات این نعمت دارند نیک موجه آید جواب
ای عزیز این گویائی گویائی دیگر واین شنوائی شنوائی دیگر واین بینائی بینائی
دیگر زیرآنکه این شنوائی وبینائی وگویائی تعلق بروح اضافی دارد ونفخت فیه
من روحی که این روح پرتو روح رب است اگر شنوائی وگویائی وبینائی انسان
وحیوان برابر بودے پس حیوان نیز رسیده شدے ازین نعمت پس تحقیق شد که
این گویائی وشنوائی وبینائی دیگر است ای عزیز سامع آن سمیع است که سامع
کلام حق است واین آن بصر است که ناظر جمال حق است اکنون بمقصود باز گردیم
که روز قیامت بسیار افسوس خورند بکری وگنگی وکوری یعنی چون ایشان کلام حق
نشنیدند وبران ذکر حق نکردند وبدان مشغول نشدند ومشاهده آیات حق ندیدند
وبدان محظوظ ومستغرق نشدند وچون نعمتهاء ایشان سلب آنگاه شناختند بر
حکم النعم اذا فقدت عرفت پس چندان افسوس وندامت خورند وگریه
وزاری نمایند ومتحیر ومبهوش شوند که چرا این نعمتهاے بزرگ راحق بجا نیاوردیم وبشکر این
مشغول نگشتیم قال لی یا غوث الاعظم المحبة حجاب بین المحب والمحبوب
فاذا فنی المحب عن المحبة فقد وصل الی المحبوب یعنی محبت حجاب است میان
محب ومحبوب چون فانی گشت محب از محبت پس تحقیق رسید بسوے محبوب یعنی
ای عزیز محب ومحبوب را یک دائره فرض کن ومحبت خط وسطی آن میان محب
ومحبوب چون خط وسطی طرح افتاد چنانچه بصورت دایره بود بیجان رد نماید یعنی ظهور

اسم محب و محبوب از محبت است چون محبت برخیزد محب محبوب گردد یعنی چنانچه
یک دایره بخط اوسط دو قوس شد یک قوس را نام محب نهادند و قوس دویم را نام محبوب
نهادند چون خط اوسط از میان برخیزد محب محبوب گردد فهم من فهم ۔ ای عزیز یعنی
ای محبوب من نظر بردار شعور خود و میان سیار محب محبوب را از عین حقیقت یک
وجود انگار که کون المحب کون المحبوب یعنی چون خود را فانی ساخت این حقیر
برآورد که انا لیلی ولیلی انا زیاده تصریح نتوان نمود قال لی یا غوث الاعظم
رایت الارواح کلها یرقصون فی قوالبهم بعد الست بربکم یوم القیمة
گفت ای غوث بزرگ دیدم ارواح عاشقانرا که آن همه ارواح رقص میکنند در قالب
خویش بعد فرمان الست بربکم ۔ ای عزیز ارواح عاشقان همیشه در رقص اند و سکون
و قرار بر ارواح عاشقان حرام است که السکون علی قلب الاولیاء حرام یعنی
تحرک اولیا را روا ح از استماع الست بربکم ۔ اگر سائلی سوال کند که فرمان الست بربکم
در ازل بکرت واحد بود حالا رقص ارواح در آمد بکدام معنی جواب ای عزیز کلام حضرت
محبوب چندان لطیف و ظریف است و شیرین چون آن کلام بسمع جان ایشان رسید
چندان لذت ذوق و محظوظ شدند که تا ابد الآباد در رقص اند و تحرک بدان حظ و لذت
مستغرق اند و محو گشته همیشه آن استماع در سمع جان ایشان هر لحظه و لمحه حاضر و موجود است
جواب دویم چنانچه ذات حضرت محبوب را حد و نهایت نیست همچنان کلام حضرت محبوب را
صورت و انقطاع نیست پس تحرک در رقص ارواح عاشقان را سکون و قرار نیست

فہم من فہم ای عزیز عاشقانرا کہ رقص و جنبش کہ در حال سماع پیدا آید رقص و جنبش
ارواح کہ از ندائے الست بربکم روئے نمودہ حالا چوں کلام حضرت لطیف و ظریف میشنوند
آں جنبش روح بر ایشاں غالب میگردد و در تن اثر میکند جملہ اعضا در حرکت و رقص
می آیند پس ارواح آں کسانیکہ از ندائے الست بربکم مست گشتہ بودند و در رقص
در آمدہ بودند تا ابد الآباد در رقص اند و ارواح کسانیکہ بداں فرمان حضرت سبحانہ
محظوظ نگشتہ بودند در ایشاں جنبش ہیچ اثر نمیکند و ازیں حظ و ذوق بے نصیب و محروم
اند ای عزیز حرکت ظاہری نتیجہ حرکت معنوی است یعنی حرکت بدن علامت حرکت
روح است و حرکت روح علامت حظ و ذوق و شوق کہ از ندائے الست بربکم روئے نموده
بودند۔ ای عزیز حظ روح در قلب اثر میکند و از قلب بقالب میرسد اعضا در حرکت
می آید و مرغ روح پرواز میکند میخواہد کہ قفس بیروں رود و بوطن اصلی میرسد قفس
و امن کہ میکرد قفس را نیز در حرکت و گردش می آرد رزقنا اللہ و ایاکم کرماً و
لطفاً ھذہ النعمۃ قال لی یا غوث الاعظم من سألنی عن الرؤیۃ
بعد العلم فھو محجوب بعد الرؤیۃ و من ظن ان الرؤیۃ غیر العلم
فھو مغرور برؤیۃ الرب گفت اے غوث بزرگ کسی کہ پرسد از من رؤیۃ بعد
علم رؤیۃ پس اوست محجوب بعلم رؤیۃ و کسی کہ گمان برد آنکس بدرستی کہ رؤیۃ بغیر علم
است پس اوست مغرور برؤیۃ رب × ای عزیز دیدن دانستن ست چوں تحقیق
دانستی ببیں کہ جہاں صورت است معنی دوست × در معنی نظر کنی ہمہ اوست

ای عزیز پس هر که سوال کند از که سوال کند سوال در دوئی و شعور خودی است
دیدن عبارت از ارتفاع دوئی و خودی است پس اگر سوال کند محجوب بود ای عزیز
در باب اچه فرمان عالیشان است که دیدن حضرت حق غیر علم نیست که لا تدرکه
الابصار و هو یدرک الابصار ای عزیز این درگه شے محدود باید و او لاحد است
پس درگه برائے دیدن رنگ و صورت و چشم باید حضرت حق سبحانه و تعالی از این منزه
پس دیدن حضرت حق غیر علم نیست ای عزیز حضرت حق را بحق توان یافت و شناخت
که عرفت ربی بربی ای عزیز ذات حضرت حق معنیست و صورت آن صفات
است و صفات معنیست که صورت آن اسما است و اسما معنیست و صورت آن
افعال است یعنی لاهوت معنیست و صورت آن جبروت است و جبروت معنیست
که صورت آن ملکوت است و ملکوت معنیست که صورت آن ناسوت است یعنی این
طریق دیدن و دانستن است ای عزیز بگوش هوش بشنو که چه مینویسد برائے
دیدن معنی دیده معنوی باید بایست دیدن روئے ترا دیده جان بین باید و این
کجا مرتبه چشم جهان بین من است ای عزیز ذات بدیده صفات توان دید
پس علم صفات است صفات را بدیده اسما و اسما بدیده افعال ای عزیز هر چه در
عالم خود دیده بینائی که بدان خدا تعالی را ببیند و بداند و شناسد پس بدیده روح ظاهر
ملک توان دید و بدیده دل ملکوت و بدیده روح جبروت و بدیده سر لاهوت پس
با بدیده ظاهر افعال و بدیده باطن اسما و بدیده روح صفات و بدیده سر ذات پس برا ...

دیدن ذات دیده صفات باید که آں علم است فهم من فهم قال لی یا غوث

الاعظم من رانی استغنی من السوال فی کل حال ومن لم یرانی

فلا ینفعه السوال فهو محجوب عنه بالمقال گفت اے غوث بزرگ کسی که دید

آنکس مرا او بی نیاز است آنکس از سوال در همه حال وکسی که ندید مرا پس نفع نکند آنکس را

سوال زیرا آنکه او محجوب است ازاں دیدن بگفتگوی ٭ ای عزیز ایں فرمان را معانی

بسیار است اما بر قدر فهم خود چیزے مینویسم یعنی کسی که مرا دید مرا یافت او سوال از چه

چیز کند ازیں کدام نعمت بهتر است وفاضلتر است که او خواهد در نیصورت ترقی اعلی

بسوئے او ہی لازم آید ایں محال است - دویم آنکس که مرا دید مرا یافت همه یافت وهمه

ازاں وے گشت که من له المولی فله الکل پس چه خواهد وبرائے چه خواهد بیت

دیوانه کنی هر دو جهانش بخشی ٭ دیوانه تو هر دو جهاں را چه کند ٭ سیوم کسی که خدا تعم

را دید وشناخت از خود رفت ومحو مطلق گشت پس او چه خواهد وبرائے چه خواهد یعنی

خواستن طمع وخودی بود واز طمع خودی پاک گشت ٭ چهارم کس که حضرت حق را

دید وشناخت در مقام بین الجمع رسید پس بخود آمدن وروئے بسوال آوردن تفرقه

بود وتفرقه شرکست ونقصان کمال است فهم من فهم وکسی که ندید مرا پس نفع نکند

او را سوال زیرا آنکه او محجوب است بسوال - ای عزیز چند معنی است یعنی کسی

که حضرت حق را ندید ونشناخت پس او را سوال چه نفع کند زیرا آنکه چوں از دیدن حضرت

حق محجوب گشت واز یافت حق محروم ماند او بے نصیب ازل واید گشت زیرا آنکه سر همه

سعادتها و اصل همه نعمتها دیدن و شناختن حضرت حق است چون حضرت حق را ندید
و نیافت پس او چه دید و چه یافت بیت گر هر دو جهان دهند ما را + چون وصل تو
نیست بی نوائیم + یعنی هیچ ندید و نیافت + بیت دیده را فایده آنست که دلبر
بیند + ورنه بیند چه بود فایده بینائی را + یعنی بینش نابینا گر دو جهان جهان جمع
دهند او را هیچ نفع نه کند یعنی سوال غیر حق نزدیک اهل معرفت بطالت و ضلالت
است یعنی غیر حق را جمال و کمال کجا است + بیت هر کس ز در تو حاجت خود میخواهد
من آمده ام از تو ترا میخواهم + دویم کسی را که بحق حضور و سبب حاجت نبود. پس او را
سوال چه نفع یعنی خواست او قبول نیفتد زیرا آنکه مستجاب الدعوات ولی الله بود.
سوال بی معرفت ولی حضور نفع نکند. سیوم کسی که مرا دید مرا شناخت او بی نیاز
گشت از همه فیوض و گنگ گشت از همه گفتگو فارغ شد از همه صحبت و جواب من
عرف الله کل لسانه نقد وقت او شد بیت چو بلبل روی گل بیند زبانش
در حدیث آید + مرا از دیدن رویت زبان بسته است گویائی + پس گفتگوی او هیچ
نفع نکند و نیست وجوی او هیچ سود ندارد زیرا آنکه او محجوب است بگفتگوی خویش

قال لی یا غوث الاعظم لیس الفقیر عندی من لیس له شیئ

بل الفقیر الذی له امر فی کل شیئ اذا قال لشیئ کن فیکون. گفت
ای غوث بزرگ نیست فقیر نزدیک من آنکس است که نیست مر ویرا چیزی بلکه فقیر
آنکس است که مر او را امر بود در هر چیزی وقتیکه گفت آن فقیر مر چیز را که شو. پس آن

شود یعنی اذا تم الفقیر فهو الله یکون علیشه کعیش الله - ای عزیز
فقیر حقیقی آنست که تخلقوا باخلاق الله بود - ای خلق گیرید بخلقها ئے من -
والتصفوا باوصاف الله باشد وازصفات بشریت گذشته وباوصاف الوہیت
موصوف گشته اے محبوب من ہمه فقیراں درمقام نیستی وفنا اند وازصفات بشریت
واز احتیاج غیریت گذشته اند تو آں فقیری که درمقام بقا وہستی رسیده و صفات ربوبیت
وعینیتی حاصل کرده چنانچه بحکم من موجود معدوم ومعدوم موجود شود وپنہاں ازامر
تو نیز ناپدید آید وپیدا ناپیدا گردد وشرح ایں سخن بالا گذشته قال لی یا غوث الاعظم
لا الفة ولا نعمة فی الجنان بعد ظہوری بها ولا وحشة ولا حرقة فی النار
بعد خطابی لاهلها گفت اے غوث بزرگ نه الفت بود مرہیچ یکی را باہیچگی و نه
انس بود مرمحبی را با محبوب نه ذوق نعمت بود مراہل نعمت را دربہشت بعد از ظہور
من دراں بہشت ونه وحشت ونه سوزش بود بعد خطاب من مراہل آں دوزخ را

نظم

ہرجا که سلطان خیمه زد غوغا نماید عام را × چو آفتاب برآید ستاره را چه وجود

اذا تجلی بخداع له نزدیک ایں فقیر بہشت محو میشود ومکان لامکان گردد -
پس مرذات حق راحد ومکان لازم آید تعالی الله عن ذالك علوا کبیرا
اگر سائلی سوال کند که بہشت جائے باقی است محو اوچگونه درست آید جواب نعمتہا بہشت
نیز باقیست محو او نیز جایز نبود اکنوں لقدر فہم جواب ہردو مینویسیم انشاء الله تعالی
ای عزیز در تجلی ذات نه اسم بود ونه رسم ونه نقل ونه اثر چنانچه درجمال شاہد مجازی

عاشق همه چیز محو گردد و مبتلا بلی میداند و از شعور خود بے شعور گردد خاصا که در جمال و کمال شاهد حقیقی و از انوار تجلی ذاتی چگونه همه چیز محو و مبتلاشی نگردد و از شعور خود بے شعور نگردد ای عزیز دریای مطلق که لاحد است اگر بر حوض مقید غالب آید آب او را وحد او را دریا بد مکان آب مقید لامکان نشت و آن آب مقید مطلق گردد وحد او لاحد شود پس ای عزیز ذات حضرت حق نامحدود است و نامتناهی بر هر حد که غالب آید آن حد را نامحدود گرداند و مکان را لامکان سازد فهم من فهم من لم یذق لم یدر قال لی یا غوث الاعظم انا اکرم من کل کریم و انا ارحم من کل رحیم وقال انی انا الکریم الرحیم گفت ای غوث بزرگ من کریم ترم از همه کریمان و من رحیم ترم از همه رحیمان و گفت برابر رستی و راستی که من کریم و رحیم هستم ای عزیز کریم دانی که کیست اگر کسی هزار گناه کند همه را بخشد و بجای آن هزار نیکی دیگر ثبت کند سبحان الله خاصا که اگر آن باشد اگر کسے لک گناه کند همه را بخشد و بجائے او لک نیکی کند و رحیم بسیار بخشش را گویند که هرگز بر انتقام نرود و همه عذرها به پذیرد و چند ان کند که او را حساب نکنند و در عدد و شمار نیاید و اگر کافرے بدکردار تمام ملک دنیا دهد بدرگاه او مقدارے نباشد و اگر مومن گنهگار را تمام نعمت عقبیٰ بخشد بدرگاه او قیمتی نباشد و بسیار بخشش آنرا گویند که از ازل تا ابد بدرگاه جز بخشش نبود و هر چند که بخشش کند قیمت نبود ای عزیز بتاکید فرمود که بدرستی و راستی بتحقیق و بالیقین و بلاشک و لاشبه و لاریب که من کریم

هاشتم و رحیم یعنی اے طالبان و اے عارفان و اے عاشقان و ای صالحان
و ای جمیع بندگان من کریم رحیم هاشتم مومنان و کافران را و صالحان و فاجران را در
عقبیٰ قال لی یا غوث الاعظم نم عندی لا کنوم العوام ترانی
ترانی قطب یا رب الاعظم کیف انام عندک قال بخمود الجسم
عن اللذات وخمود النفس عن الشهوات وخمود القلب عن
الخطرات وفناء ذاتک فی الذات گفت اے غوث بزرگ بخسپ نزدیک
من نه بچو خسپیدن عوام به بلبینی مرا پس عرض کردم که اے پروردگار من چگونه
بخسپم نزدیک تو گفت بخمود تن از لذات وخمود نفس از شهوات وخمود قلب از خطرات
وخمود روح از خطیات وفناء ذات ای عزیز خسپیدن عوام بالذات و شهوات و
با آسایش تن و به آرزوے نفس و دل پر از کبر و کینه و حسد و حرص و روح از خطیات
و الهام پریشان یعنی تخسپ با تزکیه نفس و با تصفیه دل و با تجلیه روح و تخلیه سر تو مرا
ای عزیز هر کسی که اینچنین خواب کند پس او جز حق را نه بیند ای عزیز خواب عام
عبارت از بے شعوری و غفلت است و برادر مردن است که النوم اخ الموت
که با لذات و شهوات و کبر و کینه و حسد و حرص و خطره خسپد آواز مرده هم نبرد - هر چه در
بیداری خیال و خطره و شهوات و لذات داشت همان در خواب رو نماید - و خواب
خاص عبارت از بے شعوری و خودی و وهم دوئی و با تزکیه و با تصفیه دل و با تجلیه
سر و بالذات مشاهده و با آرزوے وصال و با آتش جمال خسپند پس او را فناء ذات

فی الذات حاصل آید زیرا آنکه هرچند خیال در بیداری همان در خوابست این فرمان در معراج حضرت غوث الاعظم است معراج همه اولیا در خوابست یعنی در باطن خودست چون ایشان را عروج باطن حاصل آمده از شعور ظاهری بے شعور میشدے - پس آن حالت را خواب بنامدے ای عزیز اگر انصاف دهی نکته بدیع نویسیم که از عالم بخاطر رسید و بزرگان سنت و جماعت رضوان الله تعالی عنهم اجمعین که حضرت خداوند کریم را در خواب دیدن درست داشتند و همین سرست که در طور عقل و شعور خودی این دعوی شرک است درست نباید و جایز نه پندارند اما اگر در طور عشق و بیخودی و بے شعوری این حالت و این وقت رو نماید محال نه پندارند. از راوی مروی است که چون حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم را وحی آمدے روئے مبارک سرخ میشدے و همه اعضا در جنبش آمدے و از شعور بے شعور میشدے و بوئے عنبر و عود و مشک و کافور پیدا و ظاهر شدے آنگاه حضرت حق سبحانه با ایشان بے ایشان سخن گفتے و اصحاب از جهت ادب چشم بر بستے این حالت را حضرت علمائے ظاهر خواب و جنون و بے شعوری خوانند و حضرت باطن بے شعوری و بیخودی و معراج جمع الجمع نام نهند درین حالت دیده و شنیده و گفت حضرت انبیا و اولیا رضوان الله تعالی علیهم اجمعین است محال نه پندارند و هر دو طایفه جایز پندارند و ایمان و تصدیق از دل و جان بیارند قال لی یا غوث الاعظم قل لاصحابک

واحبابک من اراد منکم صحبتی فعلیه اختیار الفقر ثم الفقر من الفقر

فاذا تم فلا هم الا انا گفت اے غوث بزرگ بفرمائی مر اصحاب و دوستان خود را
اگر کسی بخواہد آنکس از شمار صحبت من پس بر آنکس لازم است کہ اختیار کند فقر بسیر نہایت
فقر از فقر و فتی کہ تمام شود فقر پس نباشند ایشان مگر موصوف بصفات من ای عزیز
فقر پیرایہ انبیا و زینت اولیا و تاج و دواج انبیا و اولیا ہست ہر کس را کہ بدین دواج
برگزیدند و بمقام قاب قوسین رسیدند و ندا اذا تم الفقر فھو اللہ و یکون
عیشہ کعیش اللہ در دادند و فقیران را گویند کہ چشم ہمت بر حور و قصور نبندازد و
فقیران را کہ از حظوظ دنیاوی و نفسانی دست بردارد و ہستی خود را در نظر نیارد و چون
از خود نیست شود بجمع ہست گردد یعنی میان بندہ و حضرت خدا چہار حجاب است اول
اشد حجاب دنیا و حظوظ وے دوئم حجاب دین و لذات سیوم حجاب اخروی و کرامات
وے چہارم حجاب شعور و شعاروی چون نار فقر این ہر چہار حجاب بسوزد پس نور گردد
فاذا تم الفقر فھو اللہ حاصل آید شیخ این درچند جا بالا تحریر یافتہ قال
لی یا غوث الاعظم جعلت فی النفس طریق الزاھدین وجعلت
فی القلب طریق العارفین وجعلت فی الارواح طریق العاشقین
وجعلت فی السر محل الاسرار گفت مرا اے غوث بزرگ گردانیدم در نفس راہ
زاہدان و گردانیدم در دل راہ عارفان و گردانیدم در روح راہ عاشقان و گردانیدم
در سر محل اسرار خود یعنی زاہدان در تزکیہ نفس کوشند یعنی تن خود را از حدث و نجاست
نگاہدارند و زبان را از غیبت و فحش و دروغ پاک سازند و دست نیے جا نجنبانند و پای

بجا آرند یعنی زاہدان در طہارت ظاہر سعی و کوشش بلیغ فرمایند و عارفان در تصفیہ

دل کوشند یعنی باطن خود را از صفات مذمومہ چنانچہ حسد و حرص و کبر و کینہ و غل و غش

و بغض پاک دارند جملہ حرکات و سکنات خلق از خالق دانند واللہ خلقکم وما

تعملون برخوانند و عاشقان در تجلیہ روح سعی بلیغ نمایند یعنی روح خود را از محبت غیر

خالی دارند و باطن را از مودت اغیار پاک و مصفا سازند و روح ایشان ہمیشہ مشتاق

و بیدار بود و در ذوق و شوق یار بود و از غیر بیزار بود و از خطاب یحبہم و یحبونہ

مخمور و ار بود و گر دانید م در محل اسرار یعنی در سر ایشان سر لیست کہ لایجوز کشفہ

سر لیست در عہد حقیقہ گرشود آن کشف بے شبہ بے نمونہ صورت معبود ہمی بر آید ای عزیز

ہرچہ اسرار عیان تو اند نمود و بیان تواند کرد قال لی یا غوث الاعظم طوبی لک

ان کنت عفواً و رحیما علی بریائی گفت اے غوث بزرگ خوشی مر ترا اگر

باشی تو مہربان بر خلق من قال لی یا غوث الاعظم کل شیئ مسکنہ

و مظہرہ انا و الی المصیر گفت اے غوث بزرگ من مسکن ہر چیز و مظہر آن

چیز ہستم و بسوے من بازگشت ہر چیز ہست ای عزیز اکنون دریاب اگر واجب الوجود

نبودی ممکن الوجود رو نمودے یعنی بوجود حضرت حق ہمہ وجود موجود شد اگر عرش مجید

و اگر ذرہ حقیر ای عزیز خواجہ حسین منصور حلاج بشنو کہ چہ نیکو بیان فرمایند کہ اللہ

مصدر الموجودات ای مظہر الموجودات و الیہ المصیر یعنی منہ

بدا و الیہ یعود شاہد حال است کل شیئ یرجع الی اصلہ نیز و الیہ المنتہی

است ای عزیز این ما و اے و ساکن و مظہر را ظرف و مظروف نداری و حلول و اتحاد

نه پنداری بلکه هر چیزے ببقا حضرت حق باقی بود و به امر حضرت حق سکون و قرار دارند

و بظہور حضرت حق ظاهر کل شیئ هالك الا وجهه له الملك وله الحمد واليه

ترجعون یعنی هر چیز بخود هلاک و معدوم مطلق است الا وجهه که بحق قایم و ساکن و

ظاهر است فهم من فهم - قال لی یا غوث الاعظم اعتصموا فی دعوة

الفقراء فانهم عندی وانا عندهم گفت اے غوث بزرگ بگو مر اصحاب

خود را که تکیه گیرند و پناه جویند در دعاء فقرا پس بدرستی و راستی که ایشان نزدیک من

اند و من نزدیک ایشان هستم - ای عزیز حاصل سخن اینست که فقرا و مقبولان درگاه

محبوبان بارگاه حضرت الٰه اند هر که به پناه محبوبان رود از خوف و قهر ایمن گردد - و هر که

تکیه محبوبان جوید از همه عالم بے نیاز بود هر که رجوع بدعوت محبوبان کند همه مراد در کنار

وے نهند - قال لی یا غوث الاعظم لا تنظر الی الجنة وما فیها ولا

تنظر الی النار وما فیها حتی ترانی بلا واسطة گفت که اے غوث بزرگ که

نظر مکن سوئے بهشت و چیزے که دران جنت است و نظر مکن سوئے دوزخ و چیزے

که دران دوزخ است تا به بینی مرا بغیر واسطه یعنی عبادت از جهة بهشت و حور و قصور

مکن و از خوف دوزخ و عذاب و عقاب نیز یعنی محض لوجه الله و رضاء الله

بکن تا مرا به بینی بے واسطه یعنی فردا ء قیامت فرمان رسد مر آنکسان را که پرستش برائے

بهشت کردند و یا از خوف دوزخ که اے کم همتان و اے ناشاکران اگر بهشت و دوزخ

نیا فزیدے پس شمایان عبادت وپرستش من نمیکردید یعنی منعم را ترک داده سوے نعمت
نگریستید پس نعمت ازان بهشت بے وصال حاصل نیاید وسیسر نگردد ای عزیز نزدیک
عارفان کامل هرکه نجات از عبادت داند وہلاک از گناه او مشرک است نه موحد زیراکه
منجی ومہلک غیر حق دانسته وموحد آنست که منجی ومہلک جز حق را نداند ونافع وضار
جز صانع را تصور نکند تا ازین هردو حجاب بیرون نیاید وصول بحضرت حق میسر نگردد
یعنی اے محبوب من همه عالم بایں دو حجاب محجوب اند به بهشت ودوزخ ودین ودنیا
ونیکی وبدی وقهر ولطف وقرب وبعد وخوف ورجا ونور وظلمت وطاعت وگناه نظر
خود را ازین هردو حجاب بردار تا باشی از جمال وکمال من برخوردار والله اعلم ٭ قال
لی یا غوث الاعظم من شغل بسوائی کان مصاحبه نار یوم القیمة
واهل الجنة یتعوّذون عن النعیم کاهل النار یتعوّذون عن الجحیم
گفت اے غوث بزرگ کسیکه مشغول است آنکس بغیر از من پس باشد مصاحب آنکس
در روز قیامت آتش واہل بهشت وقتے که مشغول ومشوف شوند با جمال وکمال من
پناه خواهند از بهشت یعنی رجوع نکنند باز به بهشت وفریاد بر دارند همچو اہل دوزخ که مشغول
بعذاب وعقاب وپناه جویند از دوزخ وفریاد بر دارند از عذاب ای عزیز نزدیک
عاشقان صادق غیر دوست را جمال کجاست وراحت کجا است بغیر لقاء دوست که لا
راحة للمؤمنین بدون لقاء الله اگرچه بهشت پر نعمت بود با حور وقصور آماده
ببیت صحبت حور نخواهم که بود عین قصور ٭ با خیال تو چرا با دگرے پردازم ای عزیز

چه راز میرود میان محب و محبوب که هر که با غیر من مشغول است صاحب دو نار است

یعنی هر چه غیر من است همه آتش است اگر بهشت پر نعمت است ٭ ای عزیز

جنت شروط تاریخ زیبا تو نه بینم ٭ فردوس چه کار آید اگر یار نباشد ٭ آورده اند که

لیلی را فردای روز قیامت امّا وصلٌ فنا در دوزخ نمایند و مجنون از شوق تنها در

دوزخ افتند بیت گر سلسلهٔ زلف تو بر دوزخیان بندند ٭ و بیچ نماز خود دوزخ

به جا خواهند ٭ یاد دوست کنج قفر بهشت است و بوستان ٭ بی دوست لعنت است

بجاه تونگری - نزدیک اهل معرفت ما شغلك عن الحق فهو صنمك

وطاغوتك پس پرستنده صنم مشرک بود ٭ مشرک صاحب نار باشد رحمه الله

المعفت ای عزیز این نیز عطف کلام بر سابق که اهل قرب فریاد کنند از بعد یعنی

چون بقرب معنوی حقیقی ذاتی رسند از قرب صفاتی و افعالی فریاد بر آرند یعنی این

قرب ایشان بعد نمایند یعنی سوم چون بدریا بر ذات غوطه خورد و از شعور هستی بی شعور

شود چون اندک بسوز باز آید قرب روحی نماید فریاد ازین بر آید یعنی آسایش در مرتبه

ذات است که آن مقام تمکین است و قرب و بعد مقام تکوین است ای عزیز قرب

و بعد هر دو حجاب اند چون ازین گذشتی با حق پیوستی فهم من فهم فریاد هر کس در مرتبه

خود است حسنات الابرار سیئات المقربین وسیئات المخلصون

علی خطر عظیم نیز شاهد این حالست بیت حوران بهشتی را دوزخ بود اعراف ٭

از دوزخیان پرس که اعراف بهشت است ٭ چون آن مرا فهم حظی کند از فریاد

خلاص شوند ای عزیز فهم من فهم این سخن کار هر کس نیست بیت هنوز از کاف

کفرت هم خبر نیست بحقایق هائے ایمان را چه دانی ٭ ای عزیز کثافت و لطافت هر

دو مرتبه خود دارد نیشکر و شکر تری و نبات و مصری مقدار مرتبه خود دارد یعنی چون

شعور خوردی و بهشتی خبر دنیا ذیر رود رحمه الله المصنف قال لی یا غوث الاعظم

ان لی عباداً سوی الانبیاء والمرسلین لا یطلع علی احوالهم احدٌ من

اهل الدنیا ولا احد من اهل الاخرة ولا احد من اهل الجنّة

ولا احد من اهل النار وما خلقتهم للجنة ولا للثواب ولا للعقاب

ولا للحور ولا للقصور فطوبی لمن آمن بهم وان لم یعرفهم یا غوث

انت منهم ومن علامتهم فی الدنیا ان اجسامهم محرقة من

قلة الطعام ونفوسهم محرقة من الشهوات وقلوبهم محرقة

عن الخطرات وارواحهم محرقة عن الخطیات وهم اصحاب

البقاء المحترقون بنور اللقاء گفت اے غوث بزرگ بدرستی مرا بندگانند

غیر انبیا و رسل که مطلع نیست کسی بر احوال ایشان از اهل دوزخ و آفریده نشده اند

ایشان از برائے بهشت و نه از برائے حور و نه قصور خوشی مر آنکسان را که ایمان آوردند

به ایشان اگرچه نشناختند ایشان را اے غوث بزرگ انت منهم تو از ایشان هستی

و بعضی علامات ایشان در دنیا که جسمهائے ایشان سوخته شده است از خطیات و هم

ایشان از اصحاب لقا اند ای عزیز اکنون دریاب که از جهت محبت غیرت هیچ یکی را

با ایشان معرفت نیست زیرا آنکه ایشان محبوبان حق اند که اولیائی تحت قبائی
لا یعرفهم غیری که ایشان همیشه در قید نور عظمت باشند و در پردهٔ سرادقات باشند
ای عزیز هر یک از محبوب خود رشک می برد چنانچه در خبر است که چون حضرت رسالت
پناه صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بمقام قاب قوسین او ادنی و
فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر رسیدند و دیدند که مردی سر از بهر تا پا
گلیم کشیده غلطید حضرت ایشان را غیرت در کار شد که در چنین جائے با ادب این بی ادب
کیست در مکان نیاز این بناز چیست فرمان حضرت سبحان در رسید که اویس است
حضرت التماس نمودند که مرا شوق تمام است که او را دریابم فرمان رسید که بعد از هفتاد
سال اندکی استراحت کرده و بدرگاه من عهد کرده که مرا در هر دو جهان پوشیده نگه
داری هیچ یکی را آشنا و شناسا نگردانی ما نیز عهد کردیم که ترا و مثل ترا با هیچکس آشنا
و شناسا نگردانم این چه اضافت خاص است بلکه اخص الخاص است که ان
لی عباد سوی الانبیاء والمرسلین اگر این اضافت عیان سازم همه زیر و زبر
گردد اما حضرت محبوب رب العالمین نشنو که الولایة افضل من النبوة و بزرگے
نیز فرموده بیت در خلوت گدایان مرسل کجا بگنجد * در تنگنای معنی صورت چه کار
آید می خواهم که معنی این حدیث و این خبر نویسیم تا از دل رخصت نیافتیم و گوشهای
غیران را متحمل این اسرار ندیدیم سخن را بصراحت گوئی افشاء سر الربوبیة کفر
زبان درکشیدیم که لا یطلع علی سرائرهم احد یعنی نه خاص و نه عام زیرا آنکه ایشان

محبوبان درگاه و معشوقان حضرت اله اند ظهور ذات ایشان محض برای ظهور ذات حق
است که با بهشت نسازند و با حور نه پرواز ند و بر عسل و لبن نظر نمیدازند ایشان در بهشت
باشند که ان لله جنة لیس فیها حور و قصور و لا لبن و لا عسل و لکن
تجلی ربنا ضاحکاً در بهشت مومنان حور و قصور نباشد که کسی بر جمال ایشان
مطلع نگردد زیرا آنکه خلقت وجود ایشان برای بهشت و حور و قصور نیست محض برای
شناخت و محبت ذات است و خلقت بصر برای جمال و کمال خود و خلقت زبان برای
کلام خود و خلقت قلب برای محبت یعنی نظر ایشان جز بر جمال نیفتد و سمع ایشان
جز بر سلام نکشاید ای عزیز دعا حضرت سلطان المحبوبین نشنیده اللهم اجعل
فی بصری نوراً و فی سمعی نوراً و فی قلبی نوراً و فی لسانی نوراً و اجعلنی
نوراً - ای عزیز این محبوبان به اتباع آن سلطان محبوب جمله نور گشتند که هم اصحاب
البقاء المحترقون بنور اللقاء کنایت از دست یعنی ایشانرا از خود فنا و بقاء حق
باقی که چون خود را فدا هم باقی ساخته اند باقی ابد گشتند و ایشان سوخته شدند بلقای نور
چنانچه عاشق شمع میسوزند و نور میگردد و اللهم اجعلنی نوراً عبارت ازان نور است
ای عزیز چون نار ظاهری هر چیز را همرنگ و هم صفت خود میگرداند و هم اورا در خور رو-
پس نور خدا بر هر که و بر هر که غالب آید او را نیز هم صفت خود گرداند ظاهر و باطن نور گردد
ای عزیز کلام قدسی چه فهم کردی که نه ایشان از برای بهشت اند نه از برای حور
و قصور نه از برای ثواب و عقاب اند یعنی ذات حضرت حق سبحانه چنانچه پاکست منزه

هم ازین چیزها ایشان بی پرواهی اند و پاک زیرآنکه ایشان هم صفت و هم تصرف
حضرت حق دارند و متصف باوصاف الٰهی بر حکم اتصفوا باوصاف الله و
تخلقوا باخلاق الله زیاده تصریح نتوان نمود هم من فهم انت منهم یعنی تو
یکی از ایشان هستی یعنی هیچ یکی از ایشان ترا و کمال ترا نشناختند و ندانند جز من فطوبی
لمن امن بهم وان لم یعرفهم پس راحت و خوشی هر کسی را که ایمان آورد
اگرچه نشناسد اگر سائلی سوال کند اگر نشناسد چگونه ایمان آرد ای عزیز شناخت به
سه نوع است یکی تقلیدی دویم استدلالی سویم تشهیدی یکی شریعتی دویم طریقتی سویم
حقیقتی یکی ظاهری دویم باطنی سویم سری و روحی یعنی بر کمال ظاهر ایشان ایمان
آرد و حقیقت حال ایشان بی معرفت بود چنانچه فرمان صاحب شریعت است که
لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل پس تحقیق
پیوسته که در رتبه ایشان و حال ایشان هیچ یکی را خبر نیست ای عزیز یعنی اے
محبوب من هیچ یکی را از عالمیان در رتبه حقیقتی تو خبر نیست و معرفت نیست - چنانچه
آورده اند که مریدے از حضرت ایشان در شهرے رسید و بهم ملاقات بزرگے که او را نسبت
بقبطی میکردند رفت آن بزرگ فرمود که با خود همیشه بدرگاه حضرت حق حاضرم اما پیر
شما را گاهے ندیدم او چون بدرگاه ایشان حاضر آمد حضرت ایشان فرمودند که احوال
درونی را بیرونی ندانند که محبوبان اندرون در پردهٔ عصمت و سراچه عزت باشند که
اولیائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری و مردان بیرون در باشند - قال

لی یا غوث الاعظم اذا جاءک العطشان فی یوم شدید الحر

وانت صاحب الماء البارد ولیس لک حاجة بالماء فلو کنت تمنعه

فکنت ابخل الابخلین فکیف امنعهم رحمتی وانا شاهد علی نفسی

بانی ارحم الراحمین اے غوث بزرگ چوں بیاید نزد تشنه در روز سخت که ما و توحسا

آب سردی یعنی نزد تو آب سرد است و ترا بآں آب حاجت نیست پس اگر دریغ

داری و منع کنی تو یعنی ندہی تو آں آب را بداں تشنه پس باشی بخیل تر از بخیلاں

پس چگونه کنم من رحمت خویش را از ایشاں و من گواه ہستم بر ذات خود باین که بدرستی

من رحیم ترم از ہمه رحیماں ایں فرمان دال است براینمعنی یعنی من ہیچ محتاج نیم و ہمه

چیز نزد من است و از اں منست و از ہیچکس دریغ ندارم و از ہیچکس ملاحظه نکنم و از طاعت

و نیکی زیاده و افزوں نسازم و از گناه و بدی تنگ و نقصان نکنم نه در دنیا و نه در آخرت

ہرچه پیدا کردم برائے بندگان کردم یعنی بعضے در دنیا امیر ند و در عقبیٰ ہست فقیر۔ و بعضی

در دنیا فقیر اند و در آخرت امیر و بعضی در ہر دو سرائے امیر و بعضی در ہر دو سرائے فقیر۔ و

یعنی را بر مقدار ہر یکی که عطا من ہست آنچه محتاجست بداں مقدار بدو رسانم یعنی ای محبوب

من تو دریاء رحمتی و ہیچ چیز محتاج نه ہر تشنه محبت و سوخته فراق که نزدیک تو بیاید و بتو

رجوع بصدق نماید تو او را سیراب از شراب محبت مست گرداں و بجمال کمال من رساں

یعنی ذات تو موصوف بصفات من است چنانچه ارحم الراحمین ہستم بر بندگاں و بندگان

خود و طالبان و معتقدان و صادقان خود ارحم الراحمین باشش فهم من فهم ×

قال لی یا غوث الاعظم ما بعد منی احد من المعاصی وما قرب
احد من الطاعات الا بعد الانکار یعنی اے غوث بزرگ نیست بعید ہیچ یکی را
از من بارتکاب معاصی ونیست قریب ہیچ یکی را بمن بطاعت مگر بعد انکار این ہردو
یعنی قرب از فضل است وبعد از قہر یعنی طاعت ومعصیت شرط قرب وبعد ونجات
وہلاکت نیست یعنی این ہردو سبب است پس سبب غیر مسبب صورت نہ بندد وظاہر
وباہر نگردد وطاعت بے قبول موجب شکر نگردد ومعصیت بے قہر موجب بعد نشود
وسائر بزرگان بارتکاب معصیت قرب یافتند چنانچہ حبیب عجمی کہ رباخوار بودند وبشر
حافی کہ شراب خور بودہ وفضیل قطاع طریق بود وبسا مردمان از طاعت بہ بعد رسید
چنانچہ بلعم وبرصیصا وابلیس ہذا ای عزیز کارہائے حضرت خداوند معلول بعلت نیست
من قبل قبل بلا علۃ ومن رد رد بلا علۃ برا این سخن اجماع سنت وجماعت
است وہمچنان دولت مخالف این نسخہ اند جواب دویم مگر بعد انکار یعنی ہردو
مجانبت دل ازین ہردو بردارد ونظر بر قہر وفضل بگمارد قال لی یا غوث
الاعظم لو قرب منی احد لکان من اہل المعاصی لانہم من اصحاب
الندم والعجز اے غوث بزرگ اگر قریب بودی از من ہیچ یکی ہر آئینہ بودے
قریب از اہل عصیان زیرا آنکہ بدرستی ایشان از اہل ندم اند وعجز ای عزیز ازین فرمان
حضرت سبحان این مفہوم پیوستہ کہ پشیمانان وعاجزان قریب اند از رحمت من زیرا آنکہ
خواہان مغفرت اہل عصیان اند وتشنگان آب رحمت اہل ندم اند ومنتظران قدرت

اهل عجز اند ای عزیز پشیمان تر و عاجز تر هیچ یکی از عاشق نیست نه روی بودن
و نه پای رفتن و نه طاقت گسستن و نه بخت پیوستن بیت نه بخت دولت آنم
که با تو بنشینم * نه صبر قوت آنم که از تو در گذرم * پس از عاشق عاصی تر و عاجز تر و
پشیمان تر هیچکس نبود غریب تر اگر سائلی سوال کند که بکدام وجه عاشق عاصی باشد
جواب از جهت کار در خود نه اند فهم من فهم قال لی یا غوث الاعظم اهل
المعاصی محجوبون بالعصیان واهل الطاعة محجوبون بالطاعة ولی ورائهم
قوم اخرون لیس لهم غم المعصیة ولا لهم غم الطاعات وهم العارفون
گفت ای غوث بزرگ اهل معاصی محجوب اند بعصیان و اهل طاعت محجوب اند بطاعت
و مراست بندگان اخص الخاص هستند ورای ایشان که نیست مر ایشان را غم معصیت
و نه غم طاعت و ایشان عارفانند ای عزیز اهل محجوب اند بعصیان ازین که از مغفرت
حق ناامید گشته خود را اهل دوزخ پنداشتند و خود را بعید از رحمت دانستند و خود را از جهت
عصیان موجب عذاب و عقاب یافتند از حق محجوب گشتند و اهل طاعت نیز محجوب شدند
که رستگاری از جحیم بطاعت دیدند و رسیدن بنعیم از عمل پنداشتند و خود را بواسطه طاعت
موجب ثواب یافتند و از خوف حضرت حق بیغم شدند و محجوب گشتند ای عزیز هر دو
طایفه بعید اند و محجوب اند قومی محجوب بحجاب ظلمانی و قومی محجوب بحجاب نورانی و جماعتی
محجوب دنیا و جماعتی محجوب بعقبی و ورای ایشان بزرگانند که ایشان را عارفان خوانند که این
هر دو جهان بر داشتند و مهلک و منجی حضرت حق را پنداشتند و ثواب و عذاب از

حضرت حق بند اشتند و نظر ہمت بر کونین نبند اختند و ما زاغ البصر و ما طغی
و ما توفیقی الا باللہ ولا تتحرک شیئ الا باذن اللہ برخواندند و ہمت ایشاں
بر طاعت فزود نیاید و خطرہ ایشاں نزد معصیت نگردد و میل دل ایشاں بر حور و قصور
نباشد و پریشانی خاطر ایشاں از عذاب و عقاب نبود ایشاں ہمہ از حضرت حق دیدند
بود انستہ اند و بفراغ خاطر نشستند قال لی یا غوث الاعظم بشر المذنبین
بالفضل والکرم و لبشر المعجبین بالعدل والنقم گفت اے غوث بزرگ
بشارت دہ مر گناہ گاراں را بعدل و انتقام ای عزیز نیکو کاراں تکیہ بر عبادت و اعتماد
بر طاعت دارند و بدکرداراں نظر بر فضل و کرم حضرت حق دارند ای عزیز عادت
بادشاہاں است کہ عجیب و تکبر و تفاخر را خوش نکنند کہ ایں ہمہ چیز ہا در خزانہ ایشاں مہیا
است مگر گناہ و عجز و پشیمانی در گنہ گاراں پیدا است ای عزیز حضرت خدائی را خدائی
باید و تصرف کما حقہٗ جز بر بندۂ عاصی نام و عاجز نباشد و اظہار رحمت و مغفرت جز بر عاجز
و فاسق نبود و کمال رحم جز بر مذنب زیبائی نہد زیرا نکہ روشنی فضل و کرم را تاریکی
عصیاں باید و ظلمت را نور ہدایت شاید **بیت** چوں بدیدم عفو تو عاصی طلب ٭
عرشہ عصیاں گرفتم زیں سبب ٭ چوں بشارتہا دیدم کارساز ٭ ہم بدست خود دریدم
پردہ باز ٭ ایں راز با محبوب بپرورد کہ تو موصوفی بصفات من باید کہ بر عصیاں کنندگاں
و عاجزاں ونادماں شفقت کنی و فضل و کرم زیادہ نمائی و بر متکبراں و عابداں خود بیناں
و زاہداں متکبر و متفاخر بے نیازی کنی کہ التکبر مع المتکبرین عبادۃ ای عزیز

اکنون در باب که عبادت پادشاهان بی نیاز نیست که بر رعیت دلریش بیند شکسته و عاجز
رحم و فضل و کرم کند و امرا رسلوک خود بین و تنگیران خراب و نگوساران سازند و بسوے
ایشان نظر شفقت نبینند از زیرآنکه امرا متکبر و متفاخر بر مال و جمال خود کنند و از قهر هیچ
بینند لیکن عاجزان و شکستگان به کرم و رحم او دارند و هیچ خبر خود در میان نیارند زیرآنکه ایشان
هیچ خبر ندارند رحمه الله المصنف قال لی یا غوث الاعظم اهل الطاعة یذکرون
النعیم واهل العصیان یذکرون الرحیم گفت ای غوث بزرگ اهل طاعت یاد
میکنند بهشت را و اهل عصیان یاد میکنند حضرت پروردگار را یعنی اهل طاعت نظر بر عمل خود
دارد و فکر خود به جنت نعیم گمارد و اهل معصیت نظر بر لطف و کرم دارند و همت و فکر بر غفور الرحیم
گمارند زیرآنکه بهشت جائے نکوکاران است چون ذکر نعمت نعیم رود اهل طاعت خوش شوند
و خود را مستحق نعیم دانند و اهل معصیت شرمنده و خجل گردند و ذکر فضل رحیم کنند ای عزیز
چه نویسم که گوشهاے عزیزان تحمل نیارند حضرت ابو البشر آدم صلوات الله گناه کرد و عاجز
و نادم گشت مقر با قرار ربنا ظلمنا شد بآن کمال رسید که او را نهایت نیست و ابلیس که معلم
ملکوت بود و عابد بهشتاد لکه سال مقر با قرار انا خیر منه خلقتنی من نار وخلقته
من طین بود بآن زوال پیوسته که او را نهایت نه ای عزیز درین نکته نا نهایت اکنون
در باب یعنی نزدیک عارفان کامل که حسنات عام و خاص چون گناه کبیره است و گناه عام
و خاص طاعت بزرگ است زیرآنکه در طاعت که مغروری پیدا میشود و در عبادت که
عجب پیدا شود آن عبادت از گناه هم بدتر بود و در گناهے که عجز و نیستی رونماید از عبادت

انفصل بود ای عزیز عارفان کامل هستی وخودی کبیره است بلکہ شرک است و شرک منافی کمال ایمان است از ینمعنی بزرگان محقق برائے دفعہ این هستی وخودی وبرائے حصول این نیستی کارها کردند و رنجها دیدند و بلا مها کشیدند بعضی زنارها بستند و بعضی در بتخانہ نشستند کہ ان فی الخمر معنیً لیس فی العنیب سخن دراز گشتہ فہم من فہم ۔ نظم

چون یار با جوانان خواهد نشست رندان × ما نیز توبہ کردیم از زاهدان زندان × در بتکدہ گر خیال معشوقہ ماست × رفتن بطواف کعبہ از عقل خطا است × گر کعبہ از و بوئی ندارد کنش است × با بوئے وصال او کنش کعبہ ماست × قال لی یا غوث الاعظم انا قریب من المعاصی انا بعید من المطیع اذا فرغ من المطیع اذا فرغ من الطاعت یعنی اے غوث بزرگ من نزدیک ترم از گناهگاران وقتیکہ فارغ شود از گناہ و من دور هستم از مطیع وقتیکہ فارغ شود از طاعت ای عزیز چون مومن گناہ میکند بعد ازان پشیمان میشود و شرمندہ و شرمسار میگردد و تائب و عاجز و خائف میشود بہ هزار عجز و الحاح دست بر میدارد و میگوید کہ ای بادشاہ بادشاهان وای پناہ شکستگان وای دستگیر درماندگان وای بخشندہ گناہ عاصیان وای پذیرندہ توبہ گناهگاران هرچہ کردم بد کردم از کردۂ خود پشیمانم از من خطا و لغزیدن و از تو عطا و خطا بخشیدن × بیت

باز می آیم سر در قدمت می افگنم × شاہ بخشندہ توئی بندہ شرمندہ منم × دیگر درے ندارم کز در گہت گریزم × بر در تو باز گشتم لیکن بروسیاهی ۔ پس نزدیک برائے قبول توبہ و برائے بخشیدن گناہ و برائے پذیرفتن عذر کہ من اذنب ذنبا و یعلم ان ربنا غفور غفر اللہ

له قبل مماته لیستغفر الله تعالی ۔ ای عزیز چوں مومن طاعت بیکند بعد طاعت
خوشحال میگردد وخواہاں آخرت میشود طالب حور وقصور باشد وی پندارد که من کاری
کردم که ہیچکس نکرده وہرچه خواہم بیابم که مزد طاعت من برحق واجب است مرا بہشت
دہد وہمه مراد من حاصل کند پس تکبر وتفاخر میورزد پس آں مطیع از رحمت دور میشود
واز خوشنودی من بعید گردد وقال لی یا غوث الاعظم خلقت العوام فلم
یطیقوا نور بہائی فجعلت بینی وبینهم حجاب من النور گفت ای غوث
بزرگ آفریدم من عوام را پس طاقت نیاوردند ایشاں نور بہائے مرا پس گردانیدم من
میان خویش ومیان ایشاں حجاب از ظلمت وآفریدم من خواص را پس طاقت نیاوردند
قرب مرا پس گردانیدم میان خویش ومیان ایشاں از حجاب نور ای عزیز چوں
دلہائے عام را لایق طلب ومحبت ندیدم پس مبتلا گردانیدم من ایشاں را حجاب ظلمانی
یعنی محبت دنیاوی ورفعت وجاہت ایں جہانی وآلوده کردم ایشاں را بحب وحرص
دنیا وتفاخر وتکبر وجمعیت مال ومنال وفرزنداں زین للناس حب الشهوات
من النساء والبنین والقناطیر المقنطرة من الذهب والفضة والخیل
المسومة والانعام والحرث ذلک متاع الحیوٰة الدنیا والله عنده حسن
المآب ایں برخورداری دنیا ولیست وحجاب ظلمانی است چوں دلہائے خاص لایق
جوار قدس ندیدم وطالب وصل کما حقه نیافتم پس مبتلا گردانیدم ایشاں را بحجاب نورانی
یعنی محبت نماز وروزه وجاہت ورفعت آنجہانی وآلوده کردم دلہائے ایشاں را بحب

حور و قصور و ثواب و عقاب معتقدان و خادمان ذالك متاع العقبی این هم برخورداری
دنیاوی و عقبی و حجاب نورانیست ای عزیز طایفهٔ سوئمی که ایشانرا اخص الخاص باشد
چون بیافریدم ایشانرا و نظر کردم در دلهاے ایشان نه الفت اخروی یافتم و نه دنیاوی
و نه حب و نه حرص زن و فرزند و نه حور و نه قصور و نه جاهت در نعمت آنجهانی و نه این
جهانی چز درد و سوز عشق و محبت و طلب و اشتیاق و فراق دیگر هیچ نیافتم هم حجاب را
از پیش ایشان برداشتم و مبتلا بوصل و کرم کمال خود گردانیدم قال لی یا غوث
الاعظم قل لاصحابك من اراد منكم ان یصل الی فعلیه الخروج من
کل شیئ سوائی گفت اے غوث بزرگ بگو مر اصحاب خویش را کسی که خواهد این که
وصل شود بمن پس برآن لازم است که بیرون آید از همه چیزها غیر من - ای عزیز
چه فرمان عالیشان پر معانیست که جامع پر علوم حقیقت است قل الله ثم ذرهم
نیز همین معنی دارد یعنی بگو الله و ترک کن جملهٔ عالم را ببیت چو داری مونسش چون قل الله
خطے برکش بگرد ماسوی الله ای عزیز من انس بالله استوحش عن غیر الله
یعنی کسی را که باشد انس با حضرت خدای او را وحشت کلی از غیر خدا بود ای عزیز
من طلب الکل فات الکل کسیکه طلب کند کل را فوت کند کل معنی ظاهر حدیث خود
ظاهر است عیان را چه بیان اما معنی حقیقی اینست یعنی مقصود و مراد کلی حضرت حق است
تا از کل مرادات دینی و دنیاوی دست بر ندارد و کل مرادات و مقصودات در دامن وی
نهند تا از کل مقصودات و مرادات در نگذرد به مقصود و مطلوب کلی واصل نشود و حق

لله المولی فلله الکل نیز همین معنی دارد نظم آنان ترا بدیدهٔ تحقیق دیده اند ٭ ترک
همه گرفته ترا برگزیده اند ٭ آنانکه بجز روی تو جای نگر اند مند ٭ کوته نظرانند چه روشن نظر اند
ای عزیز از همه حظوظ نفسانی و جسمانی و مرادات و مقصودات انجهانی و این جهانی
و از تصورات نورانی و ظلمانی بیرون بباید و اگر دم وصال زند شاید بیت تجلی غیر یار را
هیچ گاهی ٭ اگر شایسته درگاه باقی ٭ ای محبوب هر چه غیر معنی است همه حجاب راه طالب
است طالب بمطلوب و قاصد بمقصود هرگز نرسند تا از همه چیز بیرون نیاید و مستمر بمژ
ما زاغ البصر و ما طغی در چشم نکشد که لا راحة للمؤمنین الا متقین
بدون لقاء الله نظم گر هر دو جهان دهند ما را ٭ چون وصل تو نیست بی نوائیم ٭
دنیاست بلا خانه و عقبی هوس آباد ٭ من حاصل این هر دو نگه چون بنمائیم ٭ مفلسانیم
که از دولت سودای غمت ٭ حاصل هر دو جهان هیچ نیرزد بر ما ٭ قال لی یا غوث
الاعظم من خرج عن غنیمة الدنیا یصل بالآخرة و من خرج عن غنیمة الآخرة
یصل الیّ ٭ گفت ای غوث بزرگ کسیکه بیرون آید آنکس از غنا و آخرت رسید بمن ای عزیز
تا از حظوظ دنیا من کل الوجوه دست برندارد و بعقبی دست او نرسد و تا از حظوظ عقبی دست
کوتاه نکند دست درازی بدامن دوست میسر نشود که الدنیا حرام علی اهل العقبی
والعقبی حرام علی اهل الدنیا وهما حرامان علی اهل الله تعالی ای نظر کیمیا
بر رحمت عقبی افتاد و نعمت دنیا در نظر او هیچ نیاید و چشمی که بر جمال کمال دوست روشن گشت
جمال خود در دیده تاریک دید ای عزیز چون آفتاب جمال الله تابد ستاره عقبی بعدم

آرد و تا ریک نماید چنانچه خواجه عبدالله میفرمایند الهی جمال تراست باقی همه زشت‌اند
زاهدان مزدور بهشت اند و طالبان دنیا رنجور و طالبان عقبیٰ مزدور و طالبان مولیٰ

قال لی یا غوث الاعظم من خرج عن الاجسام والنفوس ثم خرج
عن القلب والارواح عن الحکم یصل الیّ گفت اے غوث بزرگ کسی بیرون
آید آنکس از اجسام و نفوس پس بیرون شد از قلب و روح پس تا بیرون شد از حکم پس
پیوست و رسید بمن ای عزیز اول قدم درویشی تزکیه جسم و نفس دویم قدم تصفیه دل
است سیوم قدم در تجلیه روح است چهارم قدم تجلیه سر است یعنی تا از جسم و نفس
بیرون نیاید بتصفیه دل نرسد و تا از تصفیه دل بیرون نیاید بتصفیه روح نرسد و تا
از تجلیه روح آزاد نگردد تجلیه سر نشود و تا ازین همه انفصال نکند اتصال بالله حاصل
نشود و تا از آسایش تن و حظ نفس درنگذری بصفای دل نرسی و تا از صفای دل بیرون
نیاید شوق و ذوق روح بر تر نزود و با انوار تجلی نشوی و تا از نمایش و حکم سر محو نگردی
باتصال حقیقی و ذاتی نه پیوندی ای عزیز سخن بس دقیق است بلکه ادق یعنی
مرتبه ذات از همه نشان بے نشان است و از همه تعینات و اعتبارات درنگذرد۔ مرتبه
بلا یقین حاصل نیاید و از همه نشان بے نشان نگردد این نشان پیدا نشود۔ فهم من
فهم رحمه الله المصنف ثم قلت یارب ای صلوٰة اقرب عندک
قال الصلوٰة التی لیس فیها سوائی والمصلی غائب عنه پس گفت اے
پروردگار من کدام نماز نزدیک است بدرگاه حضرت تو گفت نمازے که نیست دران

نماز غیر من وگذارنده نماز غایب بود از آن نماز ای عزیز المصلی یناجی
ربه والصلوات معراج المومنین نماز شریعت آنست که مصلی بعجز نیاز بدرگاه
حق بے نیاز پیش آید و مناجات شکستگی و درماندگی خود درمیان نهد و نماز طریقت آنست
که در و غیر خدا نبود و مصلی از خود غایب بود چنانکه در جنگ حضرت ولایت را رسید و پیکان
در نماز کشیدند حضرت ایشان را خبر نبود زیرا که از خود غایب و بحق قایم بود فهم من فهم

ثم قلت یارب ای صوم افضل عندک قال الصوم الذی لیس
فیه سوائی والصائم غائب پس ترا گفتم اے پروردگار من کدام روزه افضل است
نزدیک تو گفت آنکه نیست دران روزه غیر ای عزیز هر روزه بزرگ فرمود که در و غیر
من نبود یعنی روزه شریعت آنست که امساک از گفتنی و از خوردنی و از ناشنیدنی و از
نارفتنی کند و روزه حقیقت آنست که در دل و در روح و سر غیر حضرت حق نبود بلکه
خود را از شعور خود بے شعور گرداند فانی از خود و باقی بحق بود که الصوم لی وانا اجزی
به کنایت از وست فهم من فهم ای عزیز یارب ای عمل افضل عندک
قال العمل الذی لیس فیه سوائی من الجنة والنار وصاحبه غائب
عنه گفتم ای حضرت پروردگار کدام عمل بهتر است نزدیک تو فرمان شد آن عمل که نیست
دران عمل غیر من از بهشت و دوزخ و صاحب آن عمل غائب باشد از ان عمل
ای عزیز افضل آنکه بوجه الله بود و رضائے الله باشد و نه از برائے یافت بهشت بود
و نه از برائے نجات دوزخ باشد و صاحب عمل نیز غائب باشد یعنی همان عمل

بقدرت و توفیق و ارادت حضرت حق دارند و خود را درمیان نه بینند و آخرت نه طلبند و منت
بر درگاه حق جل و علی نه نهند وما توفیقی الا بالله ولا تتحرک شیٔ الا باذن الله -
بر خوانند ای عزیز فمن کان یرجوا لقاء ربه فلیعمل عملا صالحا و لا
یشرک بعبادة ربه احدا آنچه ہمیں معنی دارد یعنی کسیکه خواہان دیدار حضرت حق
بود پس عمل کند عمل کردن خالص نه از برائے بہشت و نه از برائے نجات دوزخ
و نه از برائے نفع و نه از برائے دفع مضرت و نه از برائے علو مراتب دنیا وی ولا یشرک
یعنی غیر حق را در دل و در سر جائے نه دہد یعنی ہیچی و مہلک و نافع و ضار جز حضرت حق را
تصور نکند بلکه شعور و ہستی و خودی نیز در ضمیر منیر خود نیارد و در ظاہر و باطن عامل و مالک
و متصرف حضرت حق را شمارد ثم سألت یارب ای بکاء افضل عندک
قال بکاء الضاحکین ثم قلت یارب ای ضحک افضل عندک
قال ضحک الباکین پس گفتم اے حضرت پروردگار من کدامی گریه بہتر است
نزدیک تو فرمان شد که گریه از آن خنده روئی پس گفتم اے پروردگار من کدام
ضحک فاضل است نزدیک تو گفت ضحک از آن گریه کنندگان ای عزیز - گریه
عاشقان و مشتاقان که از شوق و اشتیاق بجمال و کمال حضرت حق بود در وقت مشاہده
و گریه واصلان و عارفان در عین وصال و معرفت ای عزیز این سخن و فہم ہر
کس نیاید کار افتاده اندا کنون دریاب که چون آدمی بسیار خوش میشود و خنده و از
دیده او آب روان میشود از جہت کمال ضحک ای عزیز این سنت خنده حضرت

سلطان انبیا و اولیا که محب و محبوب بود همیشه خنده رو نبود اما متواصل الحزن بود۔
چه نویسم که این سخن از تحریر بیرون است که خنده اثر ناز و حزن اثر نیاز و ضحک اثر جمال
ای عزیز کامل محقق را در عین فراق وصال بود و در عین ضحک بکاء بود و در عین
بکاء ضحک باشد کسی را که فراق بود هم او را وصال بود تا شدت فراق نکشی ذوق وصال
نچشی و تا ذوق وصال نچشی شدت فراق نبینی ای عزیز گاهی این تجربه در مجاز
کرده و ذوق جمال نچشیده و شدت فراق ندیده که در عین وصال چه فراق پیدا میشود
و در عین فراق چه وصال پدید می آید ای عزیز بسیار بزرگان را دیده ام که در عین
سماع ایشان را هم بکا بود و هم ضحک و هما لا یجتمعان الا فی سماع اگر خواهی که دریابی
خاک میدان ایشان را سرمه سازی رزقنا الله و ایاکم هذا الشفا ای عزیز
فرمان حضرت سبحانه دال بر این معنی است یعنی چون خایفان بخندند ما را خوش آید و چون
راجیان بگریند بکا را ایشان ما را محبوب نماید چنانچه در خبر است که چون مومنان عارف
بخندند گناه ایشان چنان ریخته شود چنانکه برگ درختان در خزان ای عزیز مومن
خایف نخندد مگر بر کرم و لطف من راجی ضاحک بود و مومن خایف باکی بود و در عین
ضحک از قهاری و جباری باکی گردند و در عین بکا از کرم و لطف ضاحک بود که
الایمان بین الخوف والرجاء او را حاصل شده و تحقق پیوسته فهم من فهم
ای عزیز یا رب ای توبة افضل عندک قال توبة المعصومین۔
پیغمبر گفتم ای حضرت پروردگار من که ای توبه بهتر و افضل تر است نزدیک تو گفت توبه

ازان معصومان یعنی پاکان و بے گناهان ای عزیز توبه بر سه نوع است توبه خاص
و توبه عام و توبه اخص الخاص - توبه عام از گناه و شرک و کفر بود و توبه خاص از طلب
ثواب و خوف عقاب و طلب سعادت و دفع شقاوت و اتیان او امر و اجتناب عن النواهی
و اطمینان بر عادت و تکیه بر صلاحیت ای عزیز بندهٔ مومن آنست که او امر بجا آرد
اما ناجی حضرت حق را داند و از نجات عبادت تایب بود و اجتناب از نواهی کند و اگر
واقع بود و خایف از حضرت حق بود و مهلک حضرت حق را داند نه گناه و عصیان را یعنی هلاک
از گناه نداند ای عزیز مذهب اهل سنت و جماعت آنست که هلاک و نجات از مشیت
و ارادت حضرت حق که من قبل بلا علة و من رد رد بلا علة یعنی کارهای
حضرت خداوند معلول بعلت نیست پس خاص را باید که از پندار عبادت تایب بود و از
هلاکت گناه نیز که السعید من سعد فی بطن امه والشقی من شقی
فی بطن امه ای عزیز تکیه و اعتماد و صدق بر علم الله و مشیت الله و ارادت الله
کند باقی از همه تایب بود تا مومن موحد بود از خودی و هستی و پندار با شد اگر و قتی نعوذ بالله
خطره و ر سر ازین خبرها کند تایب گردد و این توبه خاص انبیا صلوات الله وسلم و اولیا
خاص الخاص را باشد فهم من فهم ثم قلت یا رب ای عصمة افضل
عندك قال عصمة التائبین پس گفتم اے پروردگار من کدامی پناه بهتر است
نزدیک تو فرموده پناه تائبان ای عزیز نزدیک این فقیر توبه اینست التوبة الرجوع
عن کل شئ سوی الله تعالی یعنی توبه باز آمدن بود و از جمیع اشیا که غیر خدا ست

جل جلاله وعمّ نواله یعنی از همه اسباب و آلات و از حسنات و سیئات رجوع بحضرت حق
نماید یعنی توجه کما حقه کند و دل و سر خود را از جمیع سبب و واسطه بر دارد و هیچ چیز را در هر دو
جهان شریک بحضرت حق نیارد پس پناه اینچنین باید تا افضل عند الله بود و دوم معنی
اینست که افضل پناه نزدیک حضرت حق پناه تائبان یعنی پناه پشیمانان و عاجزان و
متحیران است از پناه اعمال خود گذشته و پشیمان گشته در درگاه من پیوسته از همه حیلها
شکسته و از همه درها گریخته بدرگاه حضرت من رسیده این چنین پناه نزدیک من بهتر
و این چنین پناه خواهنده مارا خوشتر است رزقنا الله وایاکم هذه النعمة بمنه
وکرمه قال لی یا غوث الاعظم لیس لصاحب العلم عندی
سبیل مع العلم الا بعد الانکار لانه لو ترک العلم صار شیطانا گفت
ای غوث بزرگ نیست مر صاحب علم را نزدیک من راه مگر بعد از انکار از آن علم و
ای عزیز قول حضرت شاه ولایت است کرم الله وجهه که العلم حجاب الله الاکبر
این را چند معنی است اول صاحب علم مغرور بود بعلم خویش پس مغرور را بحضرت جل
جلاله راه نبود اما هر کسی از این سخن آگاه نه که معلم الملکوت کار او تا بکجا رسید که ان علیک
لعنتی الی یوم الدین و شنیدیا که چهار صد صندوق یادداشت بغرور علم همه را بباد
داده دوم صاحب علم همیشه در قیل و قال و تعلق زبان او در اعمال بود و راه حضرت حق
یک وجود ثابت داشتن است چهارم علم مرتبه صفات است تا از مرتبه صفات در نگذرد ٩١-
بمرتبه ذات نرسد ای عزیز العلم حجاب الله الاکبر اینست که صفت علم

ظاهری نشدے ہیچ مخلوقات ہمہ معلومات پیدا آید و ہویدا گردد اگر صفت علم ظاہری
نشدے ہیچ مخلوقات باہر نگشتے پس حجاب اکبر باشد فہم من فہم لانه لو ترك العلم
صار شیطانا زیرا آنکہ بدرستی اگر ترک گیرد علم را گشت شیطان ای عزیز اکنون دریا
با علم مر صاحب علم را بحضرت حق سبحانہ وتعالی راہ نیست اگر ترک دہد گردد شیطان در
کلام تناقض پیدا می آید بقدر الہام و فکر خویش بنماین و توجہ باید کرد اکنون بشنو چند
جواب بنویسم ان شاء اللہ تعالی - ای عزیز العلم حسن والجہل قبیح علم نیکو است
وجہل بد است اما پندار و غرور بر علم مر صاحب علم را ید است و مانع راہ حضرت راہ حق
است زیرا آنکہ مغرور محجوب است و اہل پندار مردود است از راہ حضرت حق بعید است
و اگر ترک کند یعنی نداند و عمل نکند پس جاہل کافر و شیطان اول عالم بود بعد از ان علم
را ترک داد بر علم عمل نکرد گشت شیطان اول فرمان اہل قبول و از تابع ایشان را
کہ بعلم مغرور نگروند و از مرتبہ صفات نگذرند بمرتبہ ذات نرسند - دویم فرمان بر ابلیس
و تابع وی است اگر علم را ترک دادند و عمل نکردند و شیوہ ابی واستکبر پیش آوردند
شیطان گشتند جواب دویم ای عزیز صاحب علم را با علم راہ نیست یعنی چون خود را
عالم دانند و نام مسمی بر زبان بر اندازد راہ بعید بود و از وصول بے نصیب ہست دوئی
را نیست راہ اینجا یکی شود دوئی بگذار آنجا آنگہی شو ای عزیز اگر ترک دہد بگردد
شیطان یعنی یک رنگ شود و از دوئی دور بود چنانچہ از متقدمان منقولست کہ با مرید
شیطان نشود پیر منافق نگردد و بحضرت حق وصول نیابد یعنی مرید عاشق صفت باید

که ملامت دو جهان قبول کند اما بغیر بپردازد و هیچ کس چنانچه شیطان که لعنت دو
جهان قبول کرد اما غیر محبوب را سجود ننمود و بیت می نفروشم کلیم می نفروشم دگر
نفروشم برهنه مانده‌ام ای عزیز چه نویسم از قاضی القضات همدانی بشنو که درین جا
دو جوان با همت آمده یکی حضرت احمد مصطفی صلعم دویم ابلیس علیه اللعنه اضافت در کار
دارد بیت یارب دو زلف یارم در سر چه ناز دارد با که شوخی و درازی شیوه دراز دارد
ای عزیز حضرت عین القضاة میفرماید که تو او را ابلیس میخوانی اگر در عالم خدائی رتبه
و ناز او ببینی دانی که چه میگوید فبعزتک لاغوینهم اجمعین ای عزیز حضرت
سلطان العارفین بایزید بسطامی میفرماید که در راندن ابلیس مصلحت است که از نار بود
در نار قرار گیرد و کمال پذیرد ای عزیز عاشقی خود بر ابلیس مسلم است باقی همه طفیل اند
و معشوق محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم ثابت شده است دیگران خود بهانه حضرت
امام المسلمین خواجه حسن بصری میفرماید که ابلیس محک راه است که کاذب را از صادق
جدا سازد والا نه داعی راهست مرصاد وفانه فهم من فهم این چند سطور تحریر افتاد معذور
دارند که محل اسرار بود قال لی یا غوث الاعظم رأیت الرب تعالی ثم لسألت
یارب ما معنی العشق قال عش لی دق قلبک عن سوائی ⁂ گفت
دیدم پروردگار را پس پرسیدم از آن حضرت که اے حضرت پروردگار من چه چیز است
معنی عشق گفت عیش بکن با من و نگاهدار دل خود را از غیر من ای عزیز محب
صادق واثق بود که فرحت و راحت ده بود بحضرت یار و از غیر او بیزار بود که العشق

نار تقع فی القلب وتحرق ما سوی المحبوب یعنی عشق آتش است که
می باشد در دل وبسوزد غیر آں محب را یعنی غذاے محب بذکر محبوب بود وعیش او
بفکر او باشد و قرار بجمال دوست و قرار او از غیر دوست بود قال لی یا غوث
الاعظم اذا عرفت ظاهر العشق فعلیک بالفناء من العشق فانه حجاب
بین العاشق والمعشوق گفت اے غوث بزرگ چوں شناختی تو ظاهر عشق را پس بر تو
واجب است و لازم فنا از آں عشق زیرا که عشق حجاب است میان عاشق ومعشوق
ای عزیز ذکر ایں بالا گذشت اما اندکے باید نوشت که عشق عبارت است از ذات
و عاشق ومعشوق صفت وی است و اشتیاق عاشق ومعشوق از عشق است۔
چوں ذات فنا پذیرد وصفا نیز خیزد یعنی عشق واسطه است میان عاشق ومعشوق
یکی گردد ای عزیز ظهور احدیت از وحدت است چوں نام وحدت از میان برخیزد
واحد است واحد میشود واحدیت احدیت گردد فهم من فهم قال لی یا غوث
الاعظم اذا اردت التوبة فعلیک باخراج الذی عن النفس ثم
باخراج الخطرات عن القلب تصل الی ربک واصبر فلا انت من
المستهزئین گفت اے غوث بزرگ چوں بخواهی که توبه را کنی پس بر تو باد بیروں
آوردن غم گناهاں از نفس و بیروں کردن خطره از دل پس تو از اهل استهزا باشی یعنی
توبه نصوحه آں باشد که خطره ما لا یعنی نفسانی و شیطانی در دل نگذراند بلکه غیر حق را
در دل مدخل ندهد آنگاه اتصال بحضرت حق حاصل آید ای عزیز حجاب ایں راه

وسد این گذرگاه خطره است چون خطره از دل بیرون رود وصول بحق حاصل شود

ای عزیز توبه عاشقان از غیر معشوق بود اگر نعوذ بالله منها در دل عاشق خطره غیر
معشوق بگذرد خود را یکی از مجرمان شمرد - توبه عارفان از خود و هستی در دوئی و پندار بود
و از غیر حق بیزار بود همیشه لفع خاطر او را کار بود چون این توبه او را حاصل آید یگانگی
پیشکش او را رو نماید رزقنا الله هذه التوبة قال لی یا غوث الاعظم
اذا اردت ان تدخل فی حرمی فلا تلتفت بالملک والملکوت والجبروت
لانّ الملک شیطان العارفین والجبروت شیطان الواقفین فمن
رضی بواحد منها فهو عندی من المحرومین گفت ای غوث بزرگ
چون بخواهی تو اینکه در آئی در بساط حریم من پس التفات مکن بملک و ملکوت و نه جبروت
زیرآنکه بدرستی ملک شیطان عالم است و ملکوت شیطان عارف و جبروت شیطان
واقف پس کسیکه راضی شود یکی ازین مراتب پس او است نزدیک من از محرومان و
بی نصیبان ای عزیز فرمان عالیشان است این را چند وجه شرح کنم ان شاء الله
تعالی - یعنی بزرگان چار منزل در راه سلوک بیان فرموده یعنی عبارت از ظاهری
عالم ملائک و جبروت عبارت از عالم معقول و هرچه ورائے ازین عالم است لاهوت
نامند یعنی ملک و ملکوت را بدیده ظاهری توان دید و جبروت بدیده باطن توان یافت
اما آنچه ورائی اینست لاهوت است از بصیرت ظاهر و بصارت باطن بیرون است
و از افهام و ادراک ما افزون که لا تدرکه الابصار وهو یدرک الابصار صفت

دے است لیس کمثلہ شیئ وھو السمیع البصیر گفت ولیست ای عزیز
ملک وملکوت وجبروت ہر سہ حجاب است ازیں حجاب درنگذرد بلاہوت نرسد ......
ای عزیز ملک حجاب عالم وملکوت حجاب عارف وجبروت حجاب واقف ہرکہ بیکی
ازیں راضی شود پس محجوب است از محبوب خود ای عزیز ملک کہ شیطان عالم
است ازیں معنی کہ چوں عالم بہ نعمت ظاہری مغرور گشت وبہ تقاضائے ایں جہان فخر
کرد وبنمایش ارضی مدہوش گشت وبعیش ایں جہان معیشت نمود پس آنجہان را
فراموش کرد وقانع بہ نعمت فانی شد ونعمت باقی فراموش ساخت - پس
ہمیں ملک شیطان وے گشت وملکوت کہ شیطان عارفست ازیں معنی است - چوں
عارف بہ تماشائے ملکوتی محظوظ شد بنعمت آنجہان مغرور گشت وبنمایش ہمادمی
میل نمود از منعم محجوب گشت وملکوت شیطان وے شد وجبروت کہ شیطان واقف
است ازیں معنی کہ چوں واقف بہ تجلیات جبروتی وتماشائے روحانی مقید گشت
ومقصود خود پنداشت ومطلوب ومحبوب خود ساخت پس از جمال لایزال محجوب
گشت زیرا آنکہ پرتو را شخص دید وزیر را بادشاہ پنداشت پس مقید بنمایش جبروت
شد وجبروت شیطان وے گشت ای عزیز ملک مثال زمین است وملکوت
مثال صفت است وجبروت مثال تخت یا ملک مثال شقدار وملکوت مثال امرا
وجبروت مثال وزیر چنانچہ مردے شقداری پرگنہ یافت وبدان راضی گشت
یا مردے امرزادہ بیست پرگنہ یافت وبدان خوش شد یا مردے وزیر شد تا بیبا

حضرت بادشاه شد و عالم گشت بدان افتخر نمود و بدو ملتفت گشت و مقصود کلی
همین مراتب دانست و مطلوب همین حکومت پنداشت و از نعم به نعمت فرود آید چون
مطلع بر احوال او گشت و او را در حساب بیگانگان شمرد عالمان مرتبه عوام دارند
و عارفان مرتبه امرائی و واقفان مرتبه وزیری و موحدان محبوب مرتبه یگانگی و شافی
دارند فهم من فهم المقصود نزدیک ارباب بصارت هر که بر مراتب فرود آید و از ترقی
اعلی بسوی ادنی نماید او را در شمار قاصران و خاسران انگارند قال لی یا غوث
الاعظم المجاهدة بحر من بحار المشاهدة وحیطان الواقفین فمن
اراد الله دخول فی بحر المشاهدة فلا سبیل له الا بالمجاهدة گفت ای غوث
بزرگ مجاهده دریا مشاهده است و حیطان واقفان پس کسی که بخواهد که در آید در دریا
مشاهده پس نیست او را راه مگر بمجاهده قال الله تعالی الذین جاهدوا
فینا لنهدینهم سبلنا نیز عبارت ازین معنی است یعنی کسانیکه جهاد کردند از بهر
رضای ما پس تحقیق یافتند راه مشاهده ازین جهاد مراد جهاد اکبر است که رجعنا من الجهاد
الاصغر الی الجهاد الاکبر کنایت از وست جهاد اکبر جهاد بانفس و شیطان است
که اعدا عدوک نفسک التی بین جنبیک والنفس هی الصنم الاکبر
اشارت بدوست ای عزیز چون کافر لاجج آید قصد مال و جان کند و چون شیطان
غالب آید غارت ایمان و دین کند جهاد بانفس و شیطان کار عاشقان است و
عارفان و جهاد با کافران کار مومنان است و اجرت جویان شیخ علیه الرحمة گویند

بیت باشیر مردیست سگ ابلیس صید کرد × با نفس گربرائی دانم که شاطری ×
اما حیطان واقفانست زیرا آنکه مجاهده دوئی است و خودی واقف از خودی گذشته
و از مجاهده گذشته با حق پیوسته و حق گشته که الصوفی هو الله در نزهة الارواح
آورده است که صوفی نه آنست که مخلوق بود بلکه صوفی آنست که نامخلوق است بیت
میگفت در میان رندی دهل دریده × صوفی خدا ندارد او نیست آفریده × در وادیه
دیگر افتادیم اکنون با مقصود باز گشتیم ای عزیز اگر سائلی سوال کند که چون مجاهده در با
مشاهده بود پس حیطان واقف چون باشد بنیک موجه آید بر قدر فهم جواب بنویسیم و الله
اعلم بالصواب ای عزیز مجاهده بر سه نوع است و مشاهده نیز اکنون گوش دار و بهوش
باش بشنو که چه تو بیان کنیم یکی مجاهده زاهدانست که اجتناب از نواهی کند و زبان از ناگفتنی و دست
از ناکردن نگاه دارند و از قهاری و جباری حضرت حق سبحانه و تعالی ترسان و لرزان
بوند و ماموربامر حق باشند جل جلاله این ملاحظه مشاهده ایشان بود و در دنیا همیشه با تزکیه
نفس بودند. دوم مجاهده طالبان و عارفان است که همیشه در یاد حضرت حق باشند
استاده و غلطیده و نشسته و غفلت را بخود راه ندهند و حضرت حق سبحانه تعالی همیشه حاضر
و ناظر دانند و در ظاهر و باطن غفلت را کفر حقیقی پندارند بیت هر آنکو غافل از وی
یک زمان است × در آندم کافر است اما نهان است × همیاد اغافلی پیوسته باشد ×
در اسلام بر وی بسته باشد × درین ملاحظه حضوری مشاهده ایشان بود در دنیا
ایشان همیشه دل کوشند. سوم مجاهده عاشقان و والهان است که همیشه ایشان مستغرق

بوند و از غیر دوست بیزار بود **بیت** یارب تو مده قرار ما را * کز بی رخ تو قرار گیرم *
تن ایشان از لذات دنیا گذشته و دل ایشان از حظوظ عقبیٰ گشته و غذا ارواح ایشان
از ذکر مولیٰ گشته نه کسے را با ایشان کارے و نه ایشان را با کسی قرارے که العشق نار
یقع فی القلب فیحرق ماسوی المحبوب تند وقت ایشان گشته و در زبان
نام یار بوده و در دل جویان وید ار و روح وسر محل اسرار بوده و از غیر او بیزار بود حالت
ایشان را وقت مشاهده باشد در دنیا زیرا آنکه ایشان در تجلید روح بوند چارم مجاهده و اتفاق
است آں خود بزبان قلم نگنجد و به تحریر نسنجد زیرا آنکه ایشان از کونین رسیده و از خود
بریده و در بحر مشاهده آرمیده طرفة العین بخود دنیا شد و چشم بغیر دوست نکشایند و در تحیر
تمکد ان حقیقت افتاده نمک گشته اسم و رسم غیر ایشان محو گشته درین حال اگر ایشان
خود را جویند او را یابند فهم من فهم من لم یذق لم یدر پس هم مشاهده و هم مجاهده
دیگر حیلان باشد رحمه الله المصنف **قال لی یا غوث الاعظم من اختار**
المجاهدة لی لا لغیری فله مشاهدتی ان شاء او لا گفت اے غوث بزرگ
کسی که اختیار کند آنکس مجاهده را از برائے رضائے من نه از برائے غیر من یعنی
ریاضت و مشقت نه از برائے بهشت و نه از خوف دوزخ و نه از برائے علو مراتب
دینی و دنیاوی و نه از برائے حصول کرامات و کشف پس او راست مشاهده من
اگر خواهد و رنه خواهد یعنی حجاب مجاهده ملزوم مشاهده است که المجاهدة تورث
المشاهدة چه نکته مراد تر است مشاهده من اگر خواهد یعنی حجاب درمیان حضرت

مولی و بنده همین کثافت و تعلق لغیر است و دوری و مهجوری محب را از محبوب خودی
و پندار است بمجاهده چون این موانع مرتفع شود مقصود حاصل گردد۔ مثل که در آئینه
رد نمو دار نشود و از جهة کثافت و تیرگی آئینه تا توجه سوی او به صفائی تمام حاصل نیاید۔ و
توجه کمال او نماید مشاهده حاصل آید اگر خواهد و اگر نخواهد **قال لی یا غوث الاعظم**
لابد للطالبین من المجاهدة کما لابد لهم گفت اے غوث بزرگ نیست چاره
مر طالبان را از مجاهده چنانچه نیست چاره مر ایشان را از وصال من یعنی جز بمجاهده حاصل
نیاید و کمال لایزال جز در صفائی نماید **نظم** سعدی حجاب نیست تو آئینه صاف دار × زنگ
خورده کے بنماید جمال دوست × از دل برون کنم غم دنیا و آخرت × تا خانه جائے
رخت بود یا خیال دوست **ای عزیز** این کثافت و تیرگی را بمصقله مجاهده و
بمالش ذکر الله بردارد و تعلقات و مهمات دینی و دنیاوی را مرتفع سازد و غبار و
پندار دوئی و خودی را از چهره دل بردارد و صفا با کمال حاصل نیاید و جمال الله رو
نماید **ای عزیز** چون عاشق صادق را از مطلوب چاره نیست همچنان از جان باختن
و سر انداختن و خون خوردن چاره نیست **ای عزیز** اگر تو سرنه می بازی کجا پا
می نهی بالا × دلا این خانهٔ عشق است نباشد خانهٔ خالا × ایوان مراد بس بلند است
کانجا بهوس رسیده نتوان × این شراب عاشقی است خسرو × جز خون جگر چشیده
نتوان × **قال لی یا غوث الاعظم** ان احب العباد الی الله العبید
بهذه المنزلة فهو عبدی لم یلد و لم یکن له کفواً احد گفت ای غوث

بزرگ بدرستی وراستی که محبوب تر بنده آنست که باشد مر ویرا پسر و دختر و مادر و پدر در دل
این بنده فارغ باشد از ایشان و نه فکر و نه اندوه بود آنرا از قوت ایشان پس هرگاه
رسید بنده باین منزل پس اوست بنده من که نه زاده شده است از کسی و نه کسی
از وے و نیست کفو مر ویرا هیچ یکی ای عزیز دانی درین چه نکته بدیع است یعنی
آن بنده بصفات من متصف است و متخلق باخلاق من یعنی او خود را از همه تعلقات
بے تعلق ساخته و از همه تعینات بی تعین گشته و از همه پیوند ها گسسته و از همه تدنسات برآمده
موصوف صفات من شده این کنایه بحضرت محبوب است که تو محبوبی مرا از همه بندگان

قال لی یا غوث الاعظم من لم یذق فناء الوالدین لمحبتی ومودتی
لم یجد لذة الواحد ایته والفرد انیته گفت اے غوث بزرگ کسی که بچشد
آنکس ذوق فناء الوالدین را از برائے محبت و مودت من نیافت آنکس لذت
تنهائی و یکتائی را ای عزیز اشارت بر مرتبه ذات است که فرد حقیقی حضرت حق
است یعنی تا از همه تعینات و قیودات درنگذرد بمرتبه فردانیت نرسد ای عزیز
شاید از فناء والدین مراد آنست که از اسم و رسم ایشان درگذرد و با ایشان هیچ چیز شریک
نشود تا ذوق فردیت حاصل آید یا مراد دین و دنیا که جمله مرادات دنیا و دین را در بازد
تا فرد حقیقی روئے نماید ای عزیز جمله پریشانی در دوئیت و شعور که این مرتبه فنا است
چون ازین مرتبه برخواستی ویبقی وجه ربك ذو الجلال والاکرام همه ذوق
در ذوق والسلام ای عزیز معنی دوم آنست که در صلاح بزرگان از مرتبه غوثی

وقطبی مرتبه وحدانیت برتر است یعنی تا این مراتب را طی نکند بمرتبه فرد نرسد یعنی
قطا هر فنا را لوالدین بالا گذشته ابا اند کی دریجا تاویل کردم و الله اعلم بالصواب ....

قال لی یا غوث الاعظم اذا اردت ان تنظر الیّ فی محل فاختر قلباً
فارغاً عن سوائی گفت ای غوث بزرگ چون خواهی تو این که نظر کنی بسوی من
در محل پس اختیار مکن دل اندر نگهبین که فارغ از غیر حق بود ای عزیز فرمان حضرت
سبحانیست که طالب و محب واثق چون خواهد که جمال و کمال مطلوب و محبوب بیند پس
او را باید که اهل دل را طلب کند که دل از شادی هر دو جهان رسیده و از غیر او من کل الوجوه
بریده و با جمال دوست آرمیده چون در آن دل نظر کند جز حضرت حق را نه بیند —
صحبت و خدمت او گزیند و بنظر او منظور شود و ذات این در ذات او شود و صفات
این در صفات او فانی گردد پس دل این دل او گردد و سر او سر این گردد و در
اینچنین دل جمال دوست عیان بود فهم من فهم من لم یذق لم یدر قلت
یا رب علم العلم هو الجهل عن العلم پس گفتم ای پروردگار من چیست علم علم
فرمود ای غوث بزرگ آن جهل است از علم ای عزیز اکنون دریاب سر همه
دانائی خود را نادان ساختن است تا طالب خود را نادان نسازد از دست خلق
و از دست نفس خلاص نیابد که لا یکمل ایمان المرء حتی لا یقولون انه
مجنون بیت دلا مجنون صفت خود را خلاص از قید عالم کن × ره صحرا محبت گیر و
رد و در وادی غم کن × دویم باشتغال ذکر باستغراق فکر حضرت محبوب عالم را

فراموش ساز دہیچو جاہل گردد چنانچہ بزرگے فرمودہ بیت آنہا کہ خواندہ بودم از یاد
من برفت * الا حدیث دوست کہ تکرار میکنم * میشوم حضوری و صدوری بد دست
حاصل آید علم جہل گردد - چہارم العلم حجاب اللہ الاکبر یعنی علم اسم صفات سبعہ
است چار صفت در مرتبہ واحدیت پیدا آمدند علم و کشف و نور و شہود اگرچہ لفظ چار اند
اما مترادف المعنی اند در مرتبہ احدیت جہل مطلق بود کہ ملحوظ و مفہوم ازیں صفات
ہیچ نبود آنجا جہل بمعنی پوشش یعنی در مرتبہ احدیت ہیچ صفات ظاہر نبود چوں از
احدیت بواحدیت رسیدہ وتنزل این صفات ظہور فرمود ہمیں صفات حجاب چہرۂ
ذات گشتہ و اسم ذات مسمی بصفات شدہ صفات علم تقاضا معلول گردد و ظہور
وظرف در ہمہ جہان پیدا آید اسم معیشت بشریت بدل شد متعین کہ ذرہ ذرہ نمود
چوں گشت ظاہر ہمہ اشیا ربر آمد ازیں بزرگان فرمودہ اند کہ اللہ ات یحجب
بالصفات یحجب بالاسماء والاسماء یحجب بالافعال ثم من فہم
قال لی یا غوث الاعظم طوبی لعبد مائل قلبہ الی المجاہدۃ و ویل
لعبد الی الشہوات گفت اے غوث بزرگ خوش باد آن بندہ کہ مائل بود آن
بندہ بسوئے مجاہدہ و وای آن بندہ را کہ مائل بود دل آن بندہ بسوئے شہوات
ای عزیز مجاہدہ بر سہ نوع است اگرچہ تفسیر و شرح آن بالا گذشتہ اکنون شرح شہوت
کنم کہ شہوت بر سہ نوع است یک شہوت عام کہ بر خوردن و آشامیدن و اکثر مال و منال
وجاہت و تفاخر و تمتع دنیاوی بود - دوم شہوت خاص کہ بر صوم و صلوۃ و تفاخر

ولکانشر ثواب اخروی بود۔ سیوم شہود اخص الخاص کہ بر کشف وکرامات وخوارق بہ
نفوق وقطبی دولایت بود خیر العلام ماقل ودل والعارف یکفیہ الاشارہ

قال لی یا غوث الاعظم رایت الرب تعالی ثم سالت عن المعراج
من شیئ سوائی وکمال العروج ماذاغ البصر وما طغی۔ گفت

اے غوث بزرگ کہ دیدم پروردگار خود را وعرض کردم بحضرت او از معراج فرمان شد
کہ معراج عروج است از ہر چیزے غیر من وکمال عروج ماذاغ البصر وما طغی
است ای عزیز عروج عبارت از بالا رفتن است ونزول عبارت از فرود آمدنست
تا طالب صادق وعاشق کامل از ہمہ چیز عروج نکند بعلی الاعلی نرسد ائ
ذاھب الی ربی سیھدین عبارت از عروج است ای عزیز چہ نویسم کہ سخن
بس علو وغامض اما شنو تا چہ نویسانند ای عزیز عروج عام از ناسوت تا ملکوت
وعروج خاص از ملکوت تا جبروت وعروج اخص الخاص از جبروت تا لاہوت یعنی
عروج عام از صفات ذمیمہ بسوئے صفات حمیدہ بود وعروج خاص را از صفات
حمیدہ بسوئے صفات حمیدہ بود وعروج خاص از صفات حمیدہ بسوئے صفات
روحانی یعنی شوق وذوق ومحبت وعشق باشد وعروج اخص الخاص از صفات
روحانی بسوئے صفات رحمانی باشد رحمہ اللہ المصنف ای عزیز کمال عروج
ماذاغ البصر وما طغی ست کہ این صفت محبوب رب العالمین ہر چند کہ
او را عروج کردند ہمہ چیز بحضرت او نمودند وہیچ التفات نہ نمودند چنداں عروج نمود

که از شعور هم عروج فرمودان الی ربك المنتهی اشارت بدست چون قلم

اینجا رسید از تحریر باز ماند والله اعلم بالصواب قال لی یا غوث الاعظم

لا معراج لمن لا صلوٰة له والمحروم عن الصلوٰة هو المحروم عن المعراج

گفت اے غوث بزرگ نیست معراج مر کسی را که نباشد نماز مر ویرا کسی که محروم کرده

شد از معراج نزدیک من که الصلوٰة معراج المومنین فرمان صاحب شرع است

که نماز معراج مومن است ای عزیز معراج عام و خاص و اخص الخاص که عام را

عروج از کارہائے غیبت و لایعنی است و از حدث و نجاست ظاہری باشد۔ و خاص را

عروج از دوئی و خطرات نفسانی و شیطانی بود و از خبث و خباثت باطنی باشد و اخص

الخاص را از خودی و دوئی و ہستی و از شعور و پندار روحی او سری باشد۔ المقصود

نماز جامع عبادت که قرآن و تسبیح و درود و دعا و مراقبه و حضوریست ای عزیز آن

نماز است که المصلی یناجی ربه سبحان الله بزرگے نماز چه نویسم نماز نیز بر سه

نوع است نماز عام است و نماز خاص نماز عام آنست که پرستش کند خدا تعالی را چنان

باشند در حضرت خدا که حضرت خدا حاضر و ناظر ہست بر احوال او در ظاہر و باطن و نماز

خاص آنست که پرستش کند حضرت خدا را گویا که می بیند آنحضرت خدا را یعنی چنان

مستغرق گردد که مشاہده باطنی حاصل آید۔ سیوم اخص الخاص است چنانچه حضرت

شاه ولایت را بود که در وقت نماز شعور بخویش نبود که در نماز پیکان کشیدند چون از درد و الم

ندا شنفند قول ایشان است لم اعبد ربا حتی اراه نماز عام شریعتی آنست که بروے

بقبلهٔ ظاهری آرند و دل بحضور رکعت گذارند و از حضور باطن خبر ندارند - و نماز
خاص طریقتی آنست که روئے بقبلهٔ باطنی آرند و دل بحضور باطن گمارند و از جہا
ہیچ التفات ندارند اما از مشاہدہ حضرت حق خبر ندارند - و نماز اخص الخاص حقیقی
آں بود که چشم بجمال دوست دارند و خود را درمیان ندارند و بیارند - و شعور
خودی و ہستی ہیچ ندارند ساجد و مسجود غیر یکی نہ بینند و شہ پندارند ۞......

اللهم ارزقنا هذه الصلوة بحق محمد ن المحبوب وآله المسعود

وصلى الله تعالى على رسوله خير خلقه محمد وآله اجمعين

الطيبين الطاهرين برحمتك يا ارحم الراحمين..............

تمت ہذہ الکتاب شرح غوثیہ بمنہ وکرمہ آمین یارب العالمین

محمد اسمعیل تاجر کتب سیالکوٹ سے ہر ایک قسم کی
کتاب تاجران و شائقین کو بالکفایت مل سکتی ہے

رسالهٔ نوریه

بسم الله الرحمن الرحیم

دیدهٔ نستعین

قال قطب الاقطاب و نور الاحباب الشیخ عبد القادر رضی الله عنه فرموده است قطب قطبان بے ہمتا در محبان شیخ عبد القادر رضی الله عنه من رای محباً لله هر که دید دوستی از دوستان خدا را فقد رای الله پس بتحقیق دید خدا را اے درویش چون بر باطن او آفتاب احدیت تابنده و انوار یقین بر ظاهر او پرتو انداخته و اذا رأوا ذکر الله تعالی دلربائی وی گشته لاجرم صحبت وی صحبت حق و دیدن او دیدن نور مطلق باشد و این بیت گویا شاهد بر همین است

نظم خواهی که رخش بینی در چهرهٔ ما بنگر + من آئینه اویم او نیست جدا از من **رباعی**

صاحب نفسانی بزیر این چرخ کبود + دارند فراغتے زهر رنگ که بود – چون آئینه ذات صفات ایشانند + پس دیدن شان دیدن حق خواهد بود الولی ریحانة الله فی الارض ولی ریحان خدا است بر روے زمین یتشممه الصدیقون که بو میکنند او را طالبان صادق و صادقان طالب فضل را یجنه پس میرسد بوئ او الی قلوبهم بدلهاے ایشان فیشتاقون پس مشتاق میشوند الی دینهم بسوئ پرودگار

خویش علی تفاوۃ منازلھم بر تفاوت منازل خویش نظم در رہ آن کعبہ جان و
دلم * ہر یکی گریان و خندان میرود * وان یکی چون برق و باد اندر طلب *
دیں دگر لنگان و افتان میرود * من احب اللہ ہر کہ دوست دارد خدا ایرا صار
قلبہ گردد دل او شوقاً کلیاً شوق تمام بسوئے او و اعراضاً کلیاً و اعراض تمام
از غیر او و فناً کلیاً و فنا تمام در و لاجرم بصیر ھومہ ناچار میگردد جمیع اندیشہا
او ھما واحد یک اندیشہ کہ آن ارادہ وجد خداست نہ میل دنیا و عقبیٰ نظم
زیں پیش دلی بود و ہزار اندیشہ * اکنون ہمہ لا الہ الا اللہ است * یا غلام اے
پسر اجھد کوشش کن فی طاعت ربک در طاعت پروردگار خود بکل جھدک
بتمام طاقت خود یعنی تمام طاقت خود خرچ کن مصرعہ صرف کن در راہ او ہر قوت و
طاقت کہ ہست اجھد ان تعطی کوشش کن بانکہ بدہی من حرمک کسی کہ محروم
کند و ندہد چیزے ترا و تصل من قطعک و بکوش کہ پیوند کنی و در سازی بکسیکہ ببرد
از تو و تعفوا عمن ظلمک و بکوش کہ عفو کنی از کسیکہ بر تو ظلم کند و آزار رساند ...
نظم ہر کہ بخراشد ت جگر بجفا * ہمچو کان کریم زر بخشش و اجھد ان یکون و بکوش
بانکہ باشد بینک مع العباد ثانند تو با بندگاں و قلبک مع رب العباد و باشد
دل تو با پروردگار بندگان نظم از درون شو آشنا و از بروں بیگانہ وش * ایں
چنیں زیبا روش کم می بود اندر جہاں و بیلک لاتکن زا و حیین وائے بر تو مباش
دو رو دیدہ و ذ و السانین و مباش دو زبانی و ذ و تعلین بفلان و فلان و مباش

دو کاره یکی برای این و یکی برای آن نظم یک رنگ باش و یکدل و یکرو و یکزبان *
این خیر و این سعادت و این امن و این امان * فقو ابیت باشد در پیش ای علی
قوم الافلاس من عقولکم و علومکم بر قوم افلاس از عقلها و علمهای خویش لتنالوا
اعلمه در یابید علم او را نظم علم کان نبود ز سببی واسطه آن نباشد همچو رنگ باشطه * ور گذر
از علم و عقل خویشتن بر باش سالک پیش رب ذو المنن * تا بیابی علمهای انبیا * بی کتا
ب بی معید و اوستا * دل که دانشها بر بند این فریق * را بچه هر دانش نه دارد این طریق *
چون تجلی کرد او صافی قدیم * پس بسوزد وصفهای حادث کلیم لا یحبه الشرک شرک
دو نوعست یکی فی الظاهر در ظاهر و الباطن و دگر در باطن الظاهر عبادة
الاصنام پرستش بتان است والباطن و شرک باطن الاتکال علی الخلق تکیه
کردن بر خلق و غیره و رؤیتهم فی الضر والنفع و دیدن ایشان را در سود و زیان *
نظم گر بیخ بینت آید گر راحت ای حکیم * نسبت مکن بغیر که اینها خدا کند لا یحبه اجهد
ان یکون بکوش تا آنچه باشی مظلوما ستم رسیده و مقهوراً قهر کرده شده و لا تکن قاهراً
و نباشی قهر کننده نظم تا توانی بنده شو سلطان مباش * زخم کش چون گوی چون چوگان
مباش اجهد ان لا تاکل لقمة بکوش تا آنکه نخوری لقمه و لا تمشی خطوة و نروی گامی
و لا تعمل شیئا و نکنی چیزی و کاری فی الجملة اندک بیش الا بنیة صالح بنیة
نیک لیصلح للحق عز و جل که می شاید حق را و پسندیده او باشد نظم گر بهی گوش دل بجانب
ما * بر تو خوانم صحیفه اخلاص * نیت خاص جو به هر کاری * زانکه چون کیمیاست نیت خاص *

لا یحجبہ یا غلام محتاج ای پسر تو محتاجی فی خلوتك در خلوت خود الی ورع

یحجبك من المعاصی والزلات بسوی ورعی کہ باز دارد ترا از گناہان و زلات و مراقبۃ

دیگر محتاجی در خلوت بسوئے مراقبہ تذکرك نظر الحق الیك کہ یاد دہد ترا نظر حق بجانب تو

چوں حق را در ہمہ کارے و احوالی ناظر خود یابی ترك آنچہ ناپسندیدہ او ست و پسندیدی آنچہ پسندیدہ

اوست نظم پاسبان دل شو اندر کل حال تا نیاید ہیچ دزد ای جا مجال ہر چہ جائے غیر

حق را دزد خوان این ریاضت سالکان را فیض دان ای برادر ای درویش

آنچہ حضرت غوث الثقلین رضی اللہ عنہ درین دو لابد فرمودہ اند اصول این راہ و

ناچار ہمہ سالکان آگاہ ست کہ این مجلس این باشد بیداری و جوع و خاموشی و

خلوت و ورع کہ عبارت ست از ترك گناہ و مراقبہ کہ عبارت ست از حفظ جوارح از ناپسندیدہ

حق و ذکر را نیز بر خود لازم باید گرفت و طریق ذکر گفتن آنست کہ رو بقبلہ مربع بنشیند و دستہا

بر روئے ران نہد و دل حاضر کند و چشم برہم نہد و بتعظیم تمام شروع کند در ذکر لا الہ الا اللہ

گفتن و بقوت تمام کہ ادا یابد لا الہ از بن ناف از زبان بر آورد الا اللہ بدل فرو برد

چنانچہ اثر حرارت بدل رسد و لیکن آواز بلند نکند تا تواند در اخفا ضرورت کوشد مصرع

در نہانی لذتے باشد کہ در اظہار نیست بدین طریق ذکر گفتن دوام گوید و در دل معنی

این اندیشہ و نفی خواطر کند چنانکہ در معنی لا الہ ہر خطرہ کہ پیش دل آید نفی کند از نیک و بد

بدالمعنی کہ ہیچ چیز نمی خواہم و ہیچ نمی طلبم و ہیچ مقصود و مطلوب ندارم الا اللہ جز خدائے

و ہر چیز کہ دل را بداں پیوند بیند بلا الا اللہ ہیچ محبت آں از دل بر اندازد و مقصد بحق

الا الله محب حق را دایم مقام آن محبت گرداند و چون بکثرت ذکر بر زبان فتوری شود نفس را
حبس کند و بدل سه بار لا اله الا الله محمد رسول الله بیکدم بگوید و در پی هر ذکر
این را نیز اندیشد که خداوندا مقصود من توئی و رضای تو لا تحبه یا غلام دع النفس
والهوی ای پسر بگذار نفس و هوا را و کن ترا آگاه باش خاک تحت اقدام هو
ان القوم زیر قدمهای این قوم یعنی اهل الله و ترا آگاه باید ایدیهم و باش خاک
پیش ایشان **نظم** خاک شو مردان حق را زیر پا ۔ خاک کن بر سر هوا را همچو ما ۔ در بهاران
کی شود سرسبز سنگ ۔ خاک شو تا گل بروید رنگ رنگ یا غلام تناول الاقسام
ای پسر دریاب بگیر قسمتها، خود را ببین الزهد بدست ناخواهش و سرد دلی لا بیل
الرغبة نه بدست خواهش **نظم** بکن رغبت بچیزے ور نه حالت بے صفا گردد ۔ برغبت
آنچه خواهی عاقبت بر آن بلا گردد ۔ ای درویش آنچه قسمت تست خواهی نخواهی
چون عاشقان خود را بر تو خواهد انداخت دلی باید که تو از بندگی حق پا کشیده نداری و
روی خود را بدل و جان جانب غیر او نگردانی بلکه در حق چنان مستغرق باشی که هیچ
ارادۀ طلب در تو نماند **نظم** غافلان در کار خویش و عاقلان در کار دوست ۔
عاشقان زین هر دو فارغ خود در دیدار دوست ۔ عشق از دیدار جوید یا کند این بهشت
در طریق عشق یار خود بود نه یار دوست ۔ طوبی له خوش باد مرترا ان وقتست
الحق اگر موافقت میکنی خدا را در قضا را در زبان اعتراض نمیگشائی برادر واحبیله
در دوست بیداری او را **نظم** همچو اسمعیل پیشش سر بنه ۔ شاد و خندان پیش تیغش

جان بده تا بکاند حیاتت خنداں تا ابد * بجو بجان پاک احمد با احد * عاشقم بر قہر و
بر لطفش بجد * این عجب من عاشق این هر دو ضد * عاشقم بر رنج خویش و درد خویش
بهر خوشنودی شاه فرد خویش لا یجتمع من شرائط محبۃ الله موافقتہ از
شرطهای محبت خدا موافق بودن است او را و هر آنچه کند فیك و فی غیرك در تو و در
غیر تو **نظم** مذهب عشق خود پسندی نیست * جز غریبی و دردمندی نیست * بی پسند آنچه
بهر سد کانجا * تا پسندی چو ناپسندی نیست لا یجتمع من یجعل لنفسه وزنا
هر که گرداند و نهد نفس خود را مقداری و اعتباری فلا وزن له پس نیست او را هیچ
قدری و وقاری **نظم** پاکبازان که حق نگزیده اند * خویش را بتر ز هر بد دیده اند * تا دگر
تو خود را هیچ کس دانی چو خس * هیچ کس باشی نباشی هیچ کس لا یجتمع علیکم
بر شما باد بمذاهب السلف الصالحه راه و روش پیشینیان صالح **نظم** راه آنان که
مقبول حق اند * در ره حق رفته با حق ملحق اند * آن مردان راه بگیرید بر خسے *
ورسد در کوی کبرا فتی بسے * لا یجتمع فمن اراد الله به خیرا کسیکه خواهد نیکی
کند اغلق بر بند و ابواب الخلق درها در روی او و قطع عطاهم عنه و ببرد
عطاء از وحشتی پر وی تا باز گرداند او را بذالك بآن جفا و قطع عطا الیه بسوی
خود **نظم** اے جفائے خلق با تو هر زمان * گنجها آمد اگر دانی نهان * خلق را با تو چنین
بد خو کنند * تا ترا ناچار رو آن سو کنند لا یجتمع من استغنی بالله هر که بے نیاز
شود بخدا از خلق احتیاج الیه کل شئ محتاج شود بسوے او هر چیزے - **نظم**

اے دل خیال قدش در ہر سرے کہ باشد ٭ آید بپائے بوسش ہر سرورے کہ باشد

یعاقبک الحق عزوجل عذاب میکند ترا خدا عزوجل بالفقر بسبب اظہار فقر

والسوال عن الخلق وبسبب اظہار سوال بر مردم را ونزع الرحمۃ وبردارد مہربانی

من قلوبھم از دل ایشاں کہ مر تراست نظم از فقر و سوال در بلا خواہی ماند ٭ دایم

بسر رنج و عنا خواہی ماند ٭ واکر دازیں شیوہ کہ نزد حق خلق ٭ بر ہم زدہ بے آب صفا

خواہی ماند ٭ واحر قتاہ واے سوزش من کیف تموتون چگونہ میرید وما

عرفتم ربکم وحالانکہ نشناختید پروردگار خود را نظم وائے حسد وائے کہ نزد یک

بردن شدہ ٭ ہیچ از راحت جانہا خبرے نیست ترا ٭ الشجاعۃ صبر ساعۃ شجاعت

نیست مگر صبر یک ساعت نظم صبر یک ساعت اگر از تو در آید در وجود ٭ از شجاعان

میشوی بیند لذریں میداں مرا یا طالب الاشیاء من غیرہ اے جوئیندہ

اشیا از غیر او ما انت عاقل نیستی تو عاقل ھل شیئ آیا ہست چیزے کہ ھو لیس

فی خزائن اللہ کہ آں نیست در خزانہائے خدا نظم از کسی دیگر چہ میخواہی مگر ٭ حق

زروادن مفلس آمدہ اے پسر ٭ ہیں از و خواہید ای از غیر او ٭ آب ازیم جو جو از

خشک جو ٭ رزق از وی جو جو از زید و عمر ٭ مستی از وے جو مجو از بنگ و خمر ٭ ور بخواہی

از و گیہم او دہد ٭ ہر کفش سیل سخاہم او نہد ٭ ایاک والحسد بپرہیز کن از حسد فانہ بئس

القرین بد رستی کہ آں بد ہمنشینی است ھو الذی مخرب آں آنست کہ ویراں ساختہ

است بیت ابلیس خانہ شیطان را واھلکہ وہلاک کردہ است او را وجعلہ من

اهل النار وگردانده است او را از اہل دوزخ وجمله ملعون الحق عزوجل
وگردانده است او را رانده رحمت حق عزوجل وملئکته وانبیائه وخلقه وگردانده
است او را ملعون بفرشتگان وپیغمبران ومردمان **نظم** رو ترک حسد گیر که همراه بدست
آنرا که حسد نیست شفقی آمده است × در خانهٔ ابلیس حسد زد آتش × ملعون حق وخلق
بلی از حسد است × در ملتقط احیاء العلوم آورده است که حسد عبارتست از کراهت
نعمت غیر ودوست داشتن زوال او وغبطه آنست که ناخوش نباید وجود آن نعمت
ودوست نداری زوال او را ولیکن آرزو کنی مثل آن برائے خود قال علیه الصلوة
والسلام المومن یغبط والمنافق یحسد اول حرام مگر نعمتی که بفاجر یا کافر باشد
وبا وی می یابد بدان بر فتنه انگیزی وفساد وایذای خلق پس اگر کراهت کنی آنرا
ودوست داری زوال آن هیچ ضرر نباشد ترا وایں از اهل حسد نیست **نظم**
آنچه در وے نفس را باشد خلو × آن حسد باشد ترا اکبر دگلو × وآنچه از بهر خدا ئی پاک
باست × آن حسد نبود طریق اولیاست × فائده عجیبه از ترجمه فتوح الغیب قادریه
است **نظم** گر فتد در دل ترا بغض کسی × عرضه کن فعلش بشرع حق بسی × گر در یں
بینی که مستوجب خدا است × بغض با شرع رسول راست راست × مرحبا اهلا وسهلا
با قبول × متفق گشتی بحق با هم رسول × ور بود فعلش همه مقبول حق × نور فیضش
می نمائی حد شق × الحق ایں باطل هوائے بوده × سے زمردان خدا ستر بوده ×
باز کن ای بیحیا زیں مدعی × دشمن او عاصی حق میشوی × توبه کن از بغض او خواه از خدا ×

درستی او بجمیع باصفا ٭ تا موافق باخدا باشی مدام ٭ رحمت جاوید یابی والسلام ٭
ہمچنین گر حب کس یابی بدل ٭ شو خدا را از ہوای خود گسل ٭ فعل و قول و قیل و قال و
ہمتش ٭ زان بمعیار کتاب و سنتش ٭ گر بود محبوب او محبوب دار ٭ ور بود مبغوض مبغوضش
شمار ٭ تا نباشد حب و بغضت از ہوا ٭ باشد از بہر خدا و مصطفی ٭ شو موافق باخدا ای
باہوا ٭ شو مخالف باہوا ای باخدا ٭ زانکہ ماموری باین ای مرد راہ ٭ اینچنین رو
ورنہ می افتی بچاہ ٭ الہوائی لا تتبع باری مخوان ٭ قد یضلک عن سبیل اللہ ٭ ال ح
یا غلام لو کان عندک ثمرۃ العلم و برکتہ ای پسر اگر بودی نزد تو ثمرہ و حاصل علم
و برکت او لما سعیت ہذا آئینہ تگ و پوئی کردی الی ابواب السلاطین بسوی درہائے
سلاطین و اہل دنیا فی حظوظ نفسک در خواستن حظہائے نفس خود و شہوتہا و آرزوہائے
او نظم کی ترا پروای سلطانان شدی ٭ نور علم ار بر در سلطانان شدی ٭ چون تو قدر علم
حق نشناختی ٭ لاجرم سر در رہ شان باختی ٭ حق ترا ہم کرد بی وقر و خوار ٭ پیش
مرداران دنیا خوار و زار ٭ لا یجئہ نوم القوم غلبۃ خواب این جماعہ غلبہ است
یعنی بخواب نمیروند مگر وقتیکہ غلبہ کند اکلہم فاقۃ خوردن ایشان فاقہ است یعنی
نمیخورند مگر وقتیکہ ناچار شود نظم سخن آنگہ کند حکیم آغاز ٭ یا سر انگشت سوی لقمہ دراز
کز ناگفتنش خلل زاید ٭ یا ز ناخوردنش بجان آید ٭ والخرس دابہم گنگی و
خاموشی روش ایشانست نظم اصل کار صوفیان کم خواری است ٭ ذکر و فکر و خلوت و
بیداری است ٭ جز حضور دوست نبود دین شان ٭ گنگی و خاموشی است آئین شان ٭

آمدن ایشان وتحفهاے ایشان نظم این چه صوفی گری ودرویشی است ×
تامسلمانی وکافرکیشی است × وزدمی درانہرمی بهتراز این × کفن ازمعده کهنی بهتر
ازین صنایع زمانك صنایع شد وقت تو وجعلت الك صورتا بلا معنی وگردانیدی
خودرا صورت بے معنی نظم آنکه چون پسته دیدمش همه مغز × پوست بر پوست بود همچو
پیاز × پارسایان روی در مخلوق × پشت بر قبله میکنند نماز حسن الخلق هوان
یوثر فیك جفاء الخلق نکو خوئی عبارت از آنست که اثر نکند در تو جفاے مردم بعد
مطالعتك للحق پس از نگریستن تو بمکونات تصرف حق را واستصغار نفسك
وحقیر پنداشتن نفس خود را نظم هر چند که میوند بر دخار هزار × خندم بمثل شاخ
چو گل تازه بهار × تا شد چراز دوست زسر رشته کار × با هیچ کسی مجال مرم نیست
غبار × المحبة هی تشویش القلب محبت آن دردیست که در دلها یقع من المحبوب
می افتد از محبوب فیصیر الدنیا علیه پس میگردد این جهان بر وی یعنی بر محبت
کحلقة خاتم جمع تنگ همچو حلقه انگشتری ومجلس جمع وحشت ماتم زدگان نظم گویا همه غمهاے
جهان دریکجا × جمع آمده بود عشق نامش کردند × یا غلام کلما تراه ای پسر هرگاه که
بینی او را من الوجوه الحسنة وتحبه از روے زیبا ودوست میداری او را
فهو حب ناقص پس آن دوستی ناقص وناتمام است انت معاقب علیه
تو عذاب کرده شوی براو الحب الصحیح الذی لایتغیر دوستی صحیح تغیر نپذیرد
ازهو الذی نراه وآن آنست که بینی او را بعین قلبك بچشم دل خود وهو حب

الصدیقین الروحانیین آن صادقان روحانی منزه از حظوظ نفسانی است ×
نظم عشق آن بگزین که جمله انبیا × یافتند از عشق او کار و صفا × عشق آن زنده گزین
کان باقی است × از شراب جان فزایت ساقی است نظم بر صورت زیبا که ترا
روئے نمود × خواهد فلکش ز دود چشم تو ربود × رو دل بکسی ده که در اطوار وجود × بود
همیشه با تو هم خواهد بود × ....

اصول صوفیه

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی مواهب النعم والصلوة علی مظهر الکل ولا تم تحلیه وعلی
آله وسلم اما بعد عرض میدارد تراب اقدام درویشان لا یزال الی الفقیر ابو المعانی
که این صحیفه است منتخب از سخنان اهل ذوق و عرفان که چون مرقع صوفیان از
هر جائے پاره پاره فراهم آورده برشته ترتیب لایق بهم دوخته باشند که برهنگان طریقت
را الهامی و موهبی صفتان یاد به راحت اقتباسی باشد چون این نامه حاوی فحاوی
اصول این طایفه بود نامش اصول صوفیه مناسب نمود منه الاستعانة
و علیه التکلان باسم سبحانه از لوایح نظم آنجا که کمال کبریائی تو بود × عالم نمی

از بحر عطائے تو بود ٭ ما را چه حد و حمد و ثنائی تو بود ٭ هم حمد و ثنائی تو سزائی تو بود ٭ الهی
این صور خیالی را آئینهٔ تجلیات جمال خود کن نه علت حجاب و دوری و این نقوش
وهمی را سراپائے دانائی ما گردان نه آلت جهالت و کوری و محرومی و مهجوری ما همه
از ماست ما را با ما مگذار ما را از ما رهائی کرامت کن و با خود آشنائی را ارزانی دار ٭
رباعی یارب ز دو کون بے نیازم گردان ٭ و از افسر فقر سر فرازم گردان ٭ در راه
طلب محرم رازم گردان ٭ زان راه که نه سوئے تست بازم گردان رباعی یارب دل
پاک و جان آگاهم ده ٭ آه شب و گریهٔ سحرگاهم ده ٭ در راه خدا اول خودم بیخود کن ٭
انگه پی خود ز خود براهم ده رباعی یارب همه خلق را بمن بدخو کن ٭ و ز جملهٔ جهانیان
مرا یکسو کن ٭ روئے دل من صرف کن از هر جهتی ٭ در عشق خودم یکجهت و یکرو کن ٭
حضرت بیچون که ترا نعمت هستی داده است در درون جز یکدل ننهاده است یا در محبت او
یکرو باشی و یکدل و از غیر او معرض و بروی مقبل نه آنکه یکدل را بصد پاره کنی و هر پاره
در پئے مقصد آواره نظم دل در پئے این و آن نکو نیست ترا ٭ یکدل داری بس است
یکدوست ترا ٭ تفرقه عبارت از آنست که دل را بواسطهٔ تعلق با مور متعدده پراگنده
سازی و جمعیت نزد آنکه از همه بمشاهدهٔ واحد بپردازی جمعی گمان برند که در جمیع اسباب
است در تفرقه ابد ماندند و فرقهٔ متقین دانستند که جمیع اسباب از اسباب تفرقه است
دست از همه افشاندند رباعی ای در دل تو هزار مشکل ز همه ٭ مشکل شود آسوده
ترا دل ز همه ٭ چون تفرقهٔ دلست حاصل ز همه ٭ دل را یکی سپار بگسل ز همه ...

رباعی ای سالک رہ سخن ز ہر باب مگوی × جز راه وصول رب ارباب مپوی ×
چوں علت تفرقہ است اسباب جہاں × جمعیت دل ز جمع اسباب مجوی × چوں سبحانہ
تعالی ہمہ جا حاضر است و در ہمہ حال بظاہر و باطن ہمہ ناظر زہی جسارت کہ تو دیده از
لقائے او بر داشتہ سوئے دیگراں نگری و طریق رضائے او بگذاشتہ راه دیگر سپری **نظم**
آمد سحر آں دلبر خونیں جگراں × گفت ای ز تو بر خاطر من بار گراں × شرمت بادا کہ
من بسویت نگراں × باشم تو کنی چشم بسوئے دگراں × میباید کہ بکوشی و خود را از
نظر خود بپوشی و بیزدانی اقبال کنی و تحقیقی اشتغال نمائی کہ در جہات ہمہ موجودات
ہمہ جا جمال او بینی و مراتب کائنات مرائی کمال او ببینی نسبت چنداں مداومت
نمائی کہ بجان تو آمیزد و ہستی تو از نظر تو برخیزد **وصل** در بیان قرب نوافل و قرب
فرائض در مقدمہ سلوک آورده بدانکہ سالک را اول فنائے صفات میشود بعد فنائے
ذات خدا تعالی ہفت صفات ذاتیہ است کہ آنرا ائمہ سبع و ارکان الوہیت و امہات
صفات نیز گویند و آں اینست حیات و علم و ارادت و قدرت و سمع و بصر و کلام
پس فنائے صفات سالک بصفات اللہ از اینست کہ حیات او را با حیات حق و
و علم او را با علم حق و ارادة او را با ارادت حق و قدرت او را با قدرت حق و سمع او را با سمع
حق و بصر او را با بصر حق و کلام او را با کلام حق اتحادی و مبنی باشد بمعنی کہ تمیز آں
بعقل ممکن نیست اگر نظر سالک بالحقیقہ بر آں اتحاد افتد و کما حقہ بیند و بداند و شنود
و گمان خودی و وہم دوئی کہ آنرا وجود موہوم و حجاب میگویند دور کند دریں مقام

سالک از خود فانی و بحق باقی گردد بصفات نه بذات و این را قرب نوافل گویند چنانکه
کلام قدسی است کنت له سمعا و بصرا و یدا و لسانا بی ینطق بی یبطش بی یمشی
و فنائے ذات ہنوز باقی است بدانکه در فنائی صفات ہنوز اضافت سالک میکنند
چنانکه کنت له سمعا او لی یسمع این نسبت ہنوز مقام دوئی است والتوحید قطع الاضافات
و چونکه در مقام فناء الفنا رسد اضافه از سالک برخیزد و آن شعور سالک است بر فنای
خویش تا آنکه شعور محو نشود فناء الفنا میسر نگردد و اضافت و نسبت برخاست کل من
علیها فان اینجا دریابد و کل شیئ هالک الا وجهه سر بر زند و کان الله و لم
یکن معه شیئ والآن کما کان و فنائے ذات اینجا تمام گشت این را قرب فرائض گویند
و در خلاصه اشعة اللمعات آورده بدانکه متقربان از چهار حال بیرون نیستند یا متحقق
بقرب نوافل اند فقط ایشان را صاحب قرب نوافل گویند یا بقرب فرائض فقط ایشان را
صاحب قرب فرائض گویند یا جامع بین القربین بی تقیید باحدهما دون ثانیه
که گاهی یکی بلکه معا بهر دو قرب و احکام آن متحقق باشند و این مرتبه جمع الجمع و قاب
قوسین و مقام کمال خوانند یا هیچ یکی ازین احوال سه گانه مقید نیستند بلکه در ایشان مرا
که هر یک از قربین ظاهر شوند و جمع بینهما نیز تقیید هیچ یک ازین احوال این را مقام
احدیت جمع و مقام او ادنی خوانند **وصل** در اشعة اللمعات آورده که حقیقت
وجود را من حیث هو بی ملاحظه نسبت و اعتبارات اگرچه نسبت تجرد از همه باشد
وجود مطلق و ذات بحت و هستی صرف و غیب هویه و احدیه مطلقه و احدیه ذاتیه

گویند و ازین حیثیت مرتبهٔ وی ازان بلندتر است که متعلق علم و کشف و شهود تواند
شد بدست علم و دانش دامن ادراک او توان گرفت و نه بدین کشف و شهود پرتو
جمال او توان دید اما دیگر مراتب تنزلات است علماً و عیناً که باعتبار آن متعلق
ادراک و کشف و شهود میگردد و اول مراتب تنزلات وی علم تنزل و نسبت ایشان
کلی جامع مر جمیع شیون الهیه و کونیه ازلیه و ابدیه را بآن طریق که خود را باین کلی
بر انشی امتیاز شیون از یکدیگر و دیگر آنکه باین اعتبار حقیقت محمدی گویند و اگر باین لاحظه
انتفای اعتبارات کنند واحدیه گویند و باعتبار صلاحیت وی مر اعتبارین که همان
حقیقت محمدی است وحده و برزخ اولی و برزخ کبری گویند **وصل** در بیان رویا
و مکاشفه و معاینه در شرح دیوان امیر آورده تحقیق مقام آنکه نوم رکود حواس است
از اعمال خود بسبب کسالتی که طاری ایشان گردد و از تصاعد بخارات بدماغ و آنچه درین
حال بیند رویاست و غیبت رکود حواس است بسبب التذاذ معنوی که از عالم عالیه فایض
شود و صاحب حال را از عالم شهادت بعالم غیب کشد و آنچه دران حال دیده شود
مکاشفه و مشاهده است و صحو آنست که از عالم عالیه فیضی برسد و حواس ظاهر رکود نیافته
صاحب وقت بعالم معنی وصول یابد و آنچه درو دیده شود معاینه باشد **وصل**
در توبه در رفیق الفقرا آورده توبه بازگشتن از چیزی که مذموم است در شرع بسوی چیزی
که محمود است در آن و توبه بر سه قسم است اول توبه و میانه انابت و آخر اوبت هر که توبه
کند از خوف عذاب صاحب توبه است آنکه توبه کند طمع ثواب صاحب انابت است

و هر که توبه کند مراعتةً للامر نه برائے خوف عذاب و نه طمع ثواب او شهیر است قال
علیه الصلوٰة والسلام الندم توبة **نظم** توبه چه باشد پشیمان آمدن ٭ بر در
حق تو مسلمان آمدن ٭ عام را توبه ز کار بد بود ٭ خاص را توبه ز بیاد حق بود ٭
گفت پیرے کاندریں ره پیشوا است ٭ توبه کن از هر چه آں غیر خدا است **وصل**
در ورع پرهیزگاراں سبب نهج از خوردن لقمهٔ شبهه آمیز و احتیاط کردن در اکل حلال
نظم نفس خود را بند کن در کوئے حق ٭ تا بکلی باز گردد سوئے حق ٭ بگذر از
شبهه حلالش هم بده ٭ خواب خود را هیچ خود از سر بنه ٭ عن الغوث الاعظم
رضی الله عنه واصحاب الورع اشارت الی التوقف فی کل شیئ
وترک الاقدام علیه الا باذن الشرع فان وجد الشرع فیه
فعلا فتناوله والا ترک **وصل** در زهد در خلاصه ارشاد آورده است که
زهادت ناخواهاں و سرد دلی از دنیا و کرم بر عقبی یعنی انقطاع رغبت از نعم فانی
بطمع نعمتهائے بهشت جاودانی **نظم** چه باشد زهد دانی اے نکو مرد ٭ که از دنیا
کنی یکباره دل سرد قوله عز وجل زین للناس حب الشهوات من
النساء والبنین والقناطیر المقنطرة من الذهب والفضة والخیل
المسومة والانعام والحرث ذلک متاع الحیوٰة الدنیا ٭ اں آدمیکه
هر که باین شش چیز گرفتار است از مقام زهد بر کنار است و آنها که از اینها دل سرد است
در عالم زهادت مرد است **نظم** غلام همت آنم ٭ که زیر چرخ کبود ٭ ز هر چه رنگ تعلق

پرہیزد آزاد است ۔ سئل الشبلی عن الزهد زہد آں زہد فیما سوی اللہ
نظم لذت دنیا اگر زہدت شود ۔ شربت خاصان در کامت دہند ۔ وصل
تقوی پرہیزگاریست و آں بر سہ قسم است تقوی عام و تقوی خاص و تقوی خاص
الخاص در تفسیر البیضاوی ولہ ثلث مراتب الاولی التوقی عن العذاب
المخلد والتبری عن الشرك والثانیة التجنب عن كل مایوثم من فعل او
ترك وهو المتعارف باسم التقوی فی الشرع والثالثة ان یتنزه عما
یشغل سره عن الحق ویتبتل الیه بشراشره وهو التقوی الحقیقی
المطلوب بقوله واتقوا اللہ حق تقاته وصل در صبر فی تفسیر القشری
الصبر حبس النفس وذلك علی ثلثة مراتب صبر ما امر به العبد
وصبر عما هی وصبر عن الوقوف تحت جریان حکمه علی ما یرید امافی
فوات محبوبك ام هجوم بالا لبسطیعته فاذا ترقیت عن هذه الصفة
بان لا یصیبك مشقته او تنال راحته فلك رضی لا صبر وصل
در توکل در ارشاد آوردہ کہ معنی توکل خود را بیرون بود چو مولی عز وجل و توکل
شرط ایمانست چنانکہ مولی عز وجل میفرماید وعلی اللہ فتوکلوا ان کنتم مومنین
فرمود مر خدائے عز وجل توکل کنید اگر ہستید گرویدہ اید قال علیه الصلوة والسلام
لو انکم تتوکلون علی اللہ حق التوکل لرزقکم کما یرزق الطیر تغدو خماصا
و تروح بطانا یعنی اگر شما بر خدا عز وجل توکل کنید چنانکہ سزا است شما را یعنی

روزی دهد که مرغان را بامداد مرغان گرسنه بیرون آیند از خانه و شبانگاه سیر بخانه باز آیند
و در توکل سخن بسیار گفته اند ولیکن در عوارف چنین گفته که من در توکل سخنی ازین نغز
تر ندیده ام که یکی از بزرگان گفته است که توکل آن بود که بدانی که هرچه مولی تعالی
فرموده است از بندگی تو بی توفیق تو ادا نیاید تا پیوسته بجو است توفیق مشغول باشی
و هرچه مولی تعالی در دنیا قسمت تو کرده است بی یاری همه مخلوقات بتو اندر رسانند
تا دل از همه خلق گسسته داری و این توکل فریضه باطن است که دل با سباب و مخلوقات
نه بندی نه آنکه دست از اسباب و مخلوقات باز داری باید که در اسباب زده باشی و باطن
از اسباب جدا داری چه کسب کردن سنت است و کسب نا کردن رخصت است
و کسب نادیدن بدعت است و روزی از کسب نادیدن فریضه است نظم ده نمی کاریم
روزی بخوریم ؎ تا نه پنداری که روزی ده وهست **فصل** در صدق بدانکه صدق آنست
که ظاهر و باطن برابر بود بلکه باطن از ظاهر خوبتر و در رفیق الفقرا آورده که الصادق
من صدق فی اقواله والصدیق من صدق فی جمیع اقواله وافعاله
واحواله **فصل** در اخلاص و آن پاک ساختن عمل از ریا قال السهل الاخلاص
ان یکون سکون العبد وحرکاته لله تعالی خاصة وقال الرویم الاخلاص
آنست که رویت تو از عمل مرتفع شود یعنی عمل از خود نه بینی و ندانی بلکه از حق دانی زیرا که
فاعل حقیقی اوست و توالی بیتیه **فصل** در محبت فی التعریف قال الجنید المحبة
میل القلب معناه ان یمیل قلبه الی الله والی ما لله من غیر تکلف یعنی

محبت میل دلست بمطالعه جمال و انجذاب روح بمشاهده جلال ذات و آن بر سه قسم
است اول ذاتی دویم صفاتی که آنرا اسمائی نیز گویند سیوم افعالی که آنرا آثاری نیز
می نامند محبت ذاتی عبارت از ارتباط و تعلق است بحضرت محبوب بی آنکه او را
حبیب دانند یا محبوبی شناسند یا به امری دوست میدارند اما می دانند که چون و چرا
در خود کشش می بینند نظم لطیفه است نهانی که عشق ازو خیزد که نام آن لب لعل و خط
زنگاری نیست * بلکه میل و آنچه آب است که بر دفع آن قدرت نباشد و علامت صحت
این آنست که صفات متقابله محبوب چون وعده و وعید و تقریب و تبعید و اعزاز و اذلال
و هدایت و اضلال بر محبت یکسان شود و صوارف قهر و جلال و حلاوت لطف بر وی
و جمال بر وی آسان گردد نظم خواهی تو بلطف کش خواهی به ستم * هست از تو
صفات متقابل همه خوش * و محبت اسمائی و صفاتی است که محبت بعضی از اسما
و صفات محبوب را چون افضال و انعام و اعزاز و اکرام بر اضداد آن ایثار و اختیار
کند بی ملاحظه و حصول آثار آنها بوی - و محبت افعالی و آثاری که آن اختیار و ایثار
بنا بر حصول احکام و آثار آنها باشد بوی و از آنها آن محبت ذاتی است که لایزال
از وصف نقصان و زوال مبرا است و از لغت تغیر و انتقال مبرا و عبارت از این محبت
است آنکه عارف شیرازی میفرماید نظم خلل پذیر بود هر بنا که می بینی * مگر بنای محبت
که خالی از خلل است * قول سید الطائفة الجنید فی المحبة قال عبد ذاهب
عن نفسه متصل بذکر ربه قائم باداء حقوقه ناظر الیه بقلبه احرق

قلبه انوار هویته وصفائی شرابه من کاس وده وکشف له الحجاب من
استار عینه فان تکلم فبالله وان تحرک فلله وان سکن فمع الله فهو بالله
والله مع الله **وصل** شیخ نظام الدین قدس سره فرمود اگر سالک را در اثنائے
سلوک در طاعت وعبادت حق فتوری افتد وقصوری روی نماید واقف شود اگر آن رونق
فی الحال خود را دریابد وبانابت آید باز سالک گردد واگر همه بر وقصور ماند راجع شود ونیز
فرموده بلیه این راه بر هفت قسم است اعراض وحجاب وتفاصل وسلب مزید و
سلب قدیم وتسلی وعداوت مثلاً اگر از محب فعلی آید که مکروه محبوب او بود محبوب
از وے روی گرداند این اعراض بود واگر آن محب از آن فعل باز آید واستغفار ننماید
گرده وعذر نخواهد آن اعراض بانبال بدل گردد واگر محب همبر آن فعل مصر باشد
حجاب پیش آید اگر محب ازین هم پشیمان نشود ومعذرت پیش نیارد کار تفاصیل کشد
یعنی محبوب از محبت جدائی گزیند اگر محبت ازین هم متنبه نشود سلب مزید شود یعنی فتور
در وظایف ونوافل افتد اگر محب ازین هم باز نیاید سلب قدیم روے نماید یعنی خلل در
فرائض وواجبات افتد واز توفیق طاعت وحلاوت باز ماند اگر محب ازین هم توبه
نکند تسلی روی نماید یعنی بر فوت فرائض وواجبات هیچ اندوهے وندامتے نباشد بلکه
دلش بر جدائی محبوب بیاساید وقرار گیرد اگر اینجا هم اغفال واهمال کند عداوت پیدا
آید معامله احبا بمعامله اعدا بدل گردد نعوذ بالله منها **وصل** در بیان تجرید وتفرید
تجرید قطع علایق ظاهر است وتفرید قطع علایق باطن پیر میران میفرماید آنچه که صد

وارهی بدهی وآنچه در سپرده ارهی بنهی یعنی تجرید آنست که هرچه از اشیا در دست تست
آزاد کنی و تفرید آنکه از سود دل سیل خیال آنها بیرون کنی در مونس الفقرا میفرمایند

التجرید انقطاعك عما هواء والتفرید غیبتك عن رویة ما سواه

وصل در بیان توحید در شرح فصوص مذکور است که توحید یکی دانستن باشد یعنی یکی
دانستن باشد بغیر او را نه بینی اگر با وی جز او نه بینی توحید نباشد حضرت پیر مراد میفرمایند
که توحید عام آنکه جز او نیست توحید خاص آنکه جز او نیست و نیز میفرمایند توحید نه آنست
که او را یگانه دانی توحید آنست که او را یگانه باشی و حضرت ایشان می فرمودند که
یکی گویان در عالم بسیارند یکی دانا کمتر یکی دانا بسیارند یکی بینان کمتر یکی بینان بسیارند
یکی باشا کمتر و در رفیق الفقرا آورده توحید حقیقی آنست که حق سبحانه و بر وحدانیت خود
گواهی میدهد شهد الله انه لا اله الا هو پس توحید حق اصل آنست و توحید
خلق فرع است چه گفته او را میگویند از بنجاست که گفته اند التوحید للحق والحق
طفلی و بر هر که صفت احدیت حق متجلی شود او موحد گردد و آنچه شهادت ملائکه و اولو العلم
را شهادت خود قرین گردانید لك تشریفهم تکریما لهم سئل الشبلی
عن التوحید فقال ویحك من عرف التوحید فهو مشرك ومن اجاب
عن التوحید فهو ملحد ومن اشار الیه فهو ثنوی ومن اومأ الیه
فهو عابد وثن ومن یطرفیه فهو غافل ومن سکت عنه فهو جاهل
ومن وهم انه واصل فلیس له حاصل ومن زعم انه واحد فهو فاقد

وکل ما مر توہم بادھانکم وذکرتموہ بیعقولکم فی اتم معانیکم فھو مصروف

مردود الیکم محدث مصنوع مثلکم وجاء فی الرسالۃ القشیریۃ قال

الجنید قدس سرہ اشرف کلمۃ التوحید ما قالہ ابوبکر الصدیق رضی اللہ

عنہ سبحان من لم یجعل الخلق سبیلا الی معرفتہ ھو العجز عن معرفتہ ۔

اید وست حقیقت توحید از عبارت برتر است واز اشارت منزہ شیخ عطار می فرماید

نظم نے اشارت می پذیرد نے بیاں × نے کسی زو علم دارد نی نشاں × سید

حسن قدس سرہ میفرماید نظم برزباں حرف آید ودر دل خیال × برتر است از دو

ملک لایزال × گرچہ توحید میخوانیم ما × ہم تو دانائی کہ نادانیم ما وصل دربیان فقر

در مخلص نفحات آوردہ فقراء آں طایفہ اند کہ مالک ہیچ چیز از اسباب و اموال دنیاوی

نباشند و در طلب فضل ہر رضوان الٰہی ترک ہمہ کردہ باشند و باعث ایں طائفہ

بر ترک یکی از سہ چیز باشد ۔ اول رجائی تخفیف جناب یا خوف عذاب چہ حلال را حساب

لازم است وحرام را عقاب دوئم توقع فضل ثواب ومسابقت در دخول جنت چہ فقرا بہ پانصد

سال پیش از اغنیا در بہشت درایند × سیوم طلب جمعیت خاطر و فراغت اندرون

از برائی اکثار طاعت وحضور دل دراں و فقیر را در مقام صوفی وصفی دیگر زاید بود آں

سلب نسبت جمیع اعمال واحوال ومقامات از خود و عدم تملک آنچنانکہ ہیچ عمل ہیچ

حال ہیچ مقام از خود نہ بیند و بخود مخصوص نداند بلکہ خود را نہ بیند پس اورا نہ وجود بود

ونہ ذات ونہ صفت محو و محو فنا در فنا بود وایں حقیقت فقر است مشایخ فرمودہ ...

ای درویش تجلی فقر زاهدانه است و گر فقر صوفیانه فقر زاهدانه دست از اشیا کشیدن است
و فقر صوفیانه خود را ندیدن است اینست آنکه گفته است **نظم** فقر سر فقر لبود تا بود را * فقر
بسوز و خرمن موجود را **وصل** قال علیه الصلوة والسلام الفقر سواد الوجه
فی الدارین و کاد الفقر ان یکون کفرا ورفیق الفقر آورده بعضی گویند این
حدیثها در حق اصحاب فقر اضطراریست زیرا آنکه ایشان بقسمت خدا راضی نباشند بلکه
ساخته و شاکی باشند و تارک فرایض و واجبات و شب و روز در غم زنبیل خرقه بگذرانند
و غم امور دین و اندوه آخرت را ندارند اگر نفس ایمان سلامت برند از عقوبت ابدی
عذاب خلاص باشند اگر در ایمان خلل افتد نعوذ بالله منها جاوید در دوزخ بعذاب
گوناگون گرفتار باشند اینست سخن اهل ظاهر اما اهل باطن را درین سواد الوجه وجهی دیگر
است چنانکه مولانا محمد شیرین کو مغربی میفرماید **نظم** از سواد الوجه فی الدارین گر یابی خبر
چشم بگشا و جمال فقر و کفر بنگر * تا تو در بند خودی خود را بخود پوشیده * با چنین کوی
ز کفر با کجا یابی اثر * چون بحق پوشیده گردی آنگهی کافر شوی * چون شوی کافر ز
ایمان آنزمان یابی خبر * **قولهم فی الفقر والمسکنة** قال بعضهم الفقر من له ادنی
شیء والمسکین من لا شیء وقال بعضهم المسکین من له ادنی شیء والفقیر
من لیس له شیء وقال بعضهم الفقر والمسکنة شیء واحد قال المشایخ الفقیر
لا یحتاج الی الله علامه افتقار از کمال یقین و تسلیم باشد دل بند کردن بعلم الله
کفی بعلمه بحالی من سوالی مصرعه که دوست روش بنده چه پوشی داند **وصل**

در لوایح آورده که فنا عبارت ازانست که بواسطهٔ استیلائی ظهور هستی حق بر باطن
بما سوائے او شعور نماند که فنائی فنا در فنا مندرج است زیرا که صاحب فنا را اگر
بفنائے خود شعور باشد صاحب فنا نباشد بجهت آنکه صفت فنا و موصوف آن از قبیل ما
سوی حق اند این شعور با آن منافی باشد نظم زینسان که بقائے خویشتن جوئی ٭ از خرمن
هستیت جوئی کنی خواهی ٭ تا یکسر موئی ز خویشتن آگاهی ٭ گر دم زنی از راه فنا گمراهی ٭
لا یحجبه توحید یگانه کردن یعنی تخلیص و تجرید او از تعلق باسوای حق سبحانه هم از روی طلب و ارادت
هم از جهت علم و معرفت یعنی طلب و ارادت او از همه مطلوبات و مرادات منقطع گردد و همه مطلوبات
و معقولات از نظر بصیرت او مرتفع باشد و از همه توجه بگرداند و بغیر حق سبحانه آگاهی و شعور
نماند نظم توحید بعرف صوفی ای صاحب سیر ٭ تخلیص دل از توجه اوست بغیر ٭ رمزی ز نهایات
و مقامات طیور ٭ گفتم بتو گر فهم کنی منطق طیر ٭ **وصل** در اصطلاح صوفیه آورده بدانکه تصوف
تصفیهٔ قلب است از کدورات قالب و دنیا عبارتست از انچه بنده را از خدا باز دارد انابت
عبارت ازانست که هرچه بنده را باشد اضافت بخود کند چنانکه سر من و پای من همچنین هرچه
در دنیا آنکس را باشد مراقبه محافظت جوارح است از مخالفت حق ۔ جذبه عبارت از تقرب عبد
است بسوئے حق باقتضائے عنایات حق وارد و عبارتست از انچه نازل شود بر دل از
معانی از عالم غیب ۔ حجاب عبارتست از انطباع صور کونیه است در دل که مانع قبول
حق بود ۔ وصل عبارتست از نسیان خود بشهود حق والله اعلم بالصواب ٭ ......

تمت

روضة الاوراد

بسم الله الرحمن الرحیم

ای یاد تو جان بخش دل افسرده × صد مرهم راحت زپی آزرده × بر یاد تو در گوشه خلوت بی نیاز × پیر غم زده صد عیش نهانی برده × گل گلشن از تقرب اظهار و اظهار ریاحین اسرار نثار آن نازنین مقبول بارگاهش قبول باد نظم زهی شاهی پناه جمله عالم × علیه و آله صلی وسلم - بعد میگوید نظم حیران جمال لایزالی × سرگشته عشق ابو المعالی × که این صحیفه ایست پر لطیفه موسوم به روضة الاوراد مرتب بر چهار فصل در باب شغل کاربی و شب زنده داری طالبان صادق و صادقان طالب پیر روش سلسله درویشان کرامت نشان حضرت قادریه که بصورت خوب به همگنان چهره نمائی مطلوب است رباعی این سلسله چون سلسله بهر جا ب بسند × و لیسته در دو شوق ارباب پسند × هر کس که درین سلسله دستی زده است × انداخته بر گلگونه عرش کمند ×

فصل اول

ای معدن نقش آنسر فراز ولنواز که لولاک طراز قبا ئی ناز اوست پیغمبر ما صلی الله علیه و سلم الدنیا ملعونة وملعون ما فیها الا ذکر الله

ترجمه حدیث لعنت خدا آمد نظم دنیا و هرچه هست در دنیا × غیر ذکر خدا که صاحب ذکر × در دو عالم بر جهنمت اولی × پس آی باهوش یکی بگوش تا از غیر او نگریزی و بیادش آویزی بلکه امروز حاضر دم باش که دمی یاد او نیز آید وگرنه خود نگری که از حسرت در فردا بر توجه گشتا نظم دم را غنیمت دار غنیمت شمار عمر × آنها که رفته اند خراب همین دم اند × باید که در نشست و خیز

وآمد رفت هر کجا و هر طور که باشی دیانت بکار او نیز باشد تا رحمتهای تر و تازه بی اندازه رسید
بر تو نثار شود خصوصا نیم شبی را پاس داری که آن وقت محمود رهنمای مقصود است **نظم**
خلق که توفیق طلب یافتند ✶ کام مقصد جان در دل شب یافتند ✶ و در صبح گاه بناله و آه بسیار
بدعا و استغفار در کار باشی که اثر عجیب دارد **نظم** ساقی دم صبح مشکبار است ✶ غافل نشوی
که وقت کار است **نظم** رو بر در دل بنشین که کار دلبر گاهی ✶ وقت سحری آید یا نیم
شبی باشد ✶ آورده اند که یکی از بندگان بیداران راه که شبستان سیاه را از شمع آه خود
روشن و بوظایف و اوراد گلشن داشتی شبی خوابش در ربوده از وظایف که اوراد او بود
بخفت تا که در واقعه بدید که حور که دلنواز پرده نشین حور عین گرد آن پاک دین حلقه زده اند
نظم بیاز مه جبین جمله ناز ✶ بخوبی و بشوخی عشوه پرداز ✶ هر یک چون مه بر اوج حسن
کامل ✶ هم آرام جان و راحت دل ✶ از چنین اینها زا لیسه روئی ستیزه خوئی بدبوی
پیدا شد **نظم** گر چنان رخ در بهشت بود ✶ مردمان دوزخ اختیار کنند ✶ این مرد با آن
گلچهره کان ناز پرور در رو متوجه شد و گفت **نظم** کای گلچهرگان سوی هم گرائید ✶ بدین خوبی
بگو شید هم گرائید ✶ و این عفریت مردم خواره خود کیست ✶ که از بیخ‌کنش نتوان بکیفش نیست
گفتند ما آن شبهائیم که به ذکر خدا منور داشته و این شب است که از تیرگی غفلت بر آورده هشیار
شو و بیدار باش **نظم** ختم سعادت گر چنین باشد ترا ✶ گر قیامت همدم این باشد ترا ✶ ای
ای درویش می بینی چه عقبه مشکل و چه واقعه هائل است **مصرعه** در خانه کس است
یک حرف بس است ✶ و این غزل یاد گیر که این فقیر تو میگوید **غزل** شب مشکین که

در روشنیها از نور است ٭ طرهٔ غاشیه پرورده بروی خور است ٭ هله برخیز و بزن دست
بران طرهٔ حور ٭ که چسان راحت آرام دل رنجور است ٭ غافل از شب مشو ای دل که
درین پرده سیاه ٭ سر رخ عشوه گر حور وشی مستور است ٭ ظلمت شب که در و نور خدا
می تابد ٭ ظلمت و چشمهٔ حیوان بنظر منظور است ٭ گوشهٔ فقر و دل جمع شب تار حضور ٭
بهتر از ملک فریدون و ز فغفور است ٭ چند خسپی بغم ای غمزده شب خیزی کن ٭ دل شب خیز
ز اسرار خدا مسرور است ٭ گر ز بیداری شب یابیت معالی سرخوش ٭ روزها از چه سبب
مست و خوش و مخمور است ٭ **فصل دویم** طالب را باید که نیم شب برخیزد و این کلمات بخواند
چنانچه از ام المومنین سیدة النساء رضی الله عنها منقول است که چون آنسرور بوستان
رسالت از شب قیام فرمودی طوطی زبانش باین کلمات ناطق شدی لا اله الا انت سبحانک
اللهم وبحمدك استغفرك لذنبي واسئلك رحمتك اللهم زدني علماً ولا تزغ قلبي بعد
اذ هديتني وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب پس ازان وضو بکند و دوگانه برای
یگانه بگذارد و بسجده رود و نیاز تمام این دعا بخواند رب دلني على عبد من عبادك المقربين
حتى يدلني عليك ويعرفني طريق السبب لا بد منه از حبیب صمدانی قطب ربانی قدس سره
منقول است که چون سراپردهٔ مشکین ببندد از دود خلق در و بیار آید و اصوات در سکوت شود طالب
را باید که برخیزد و وضو کند و دو رکعت نماز نیاز بگذارد و این دعا که مسطور شد بخواند - خدا
قادر است که او را در بکشاید و بی مصاحبت ایشان راهی نماید **نظم** برخیز و رخ نیاز نه بر
در او ٭ باشد نظر لطف کند در حق تو ٭ پس ازان ده رکعت صلوة تهجد بدین ترتیب که

اول چہار رکعت بیک سلام و بخوانند در ہر رکعت فاتحہ و آنچہ از قرآن یاد داشتہ باشد۔ و باز
چہار رکعت ہمیں نمط بعد از آں دو رکعت بیک سلام و بخوانند از ادعیہ شیخ السموات
والارضین اللہم انا نعوذ بوصلک من بعدک و بقربک من طردک و بقبولک من ردک
فاجعلنی من اہل طاعتک و ودک وصلی اللہ علی خیر خلقہ محمد و آلہ اجمعین بعد
از آں وتر گذارد و در سجدہ رود و از سر نیاز بگوید اللہم ارزقنی حبک وحب من احبک
بعد از آں سر برآرد و با آواز بلند سہ بار بگوید سبحان اللہ وبحمدہ سبحان اللہ العظیم
وبحمدہ استغفر اللہ واتوب الیہ و بذکر لا الہ الا اللہ مشغول شود بلند بایست در ہر چہ
صفاء وقت خود بیند و اگر از کثرت تکرار ایں کلمہ قلق و قلق دست دہد از کلمات فیض بخش
پیر دستگیر فارغ از بود و نابود کعبہ مقصود و مسجود و نادرہ شہود حضرت شیخ داود خصوصاً ایں
کلمات کہ در صفا بخشی و لہا خاصیتے عجیب دارد با آواز بلند گوید جل قدر اللہ حی لا یزالی
جل وقر اللہ حی ذی الجلال جل کبر اللہ حی لا ابالی جل امر اللہ حی ذی الکمالی یا
چیزے از ابیات عاشقانہ شور انگیز بر خواند چوں دل گرم شود باز بذکر مشغول شود۔ ہاں اے
درویش ذکر الحبیب احلی من الاصل فلا تذ کر بالکلل گفتہ اند نظم سہیں زگفتن نامش
ملال چوں گیرد کہ از خداست ملالت ملال نام خدا و ایں بیت نیز بآواز بلند بخوانند۔ کہ
حضرت ایشاں بانیم شبہا بتکرار میخواندند نظم حجاب چہرہ جاں میشود غبار تنم خوش آں دمی
کہ ازیں چہرہ پردہ بر فگنم منقولست کہ در نیم شب حضرت قطب ربانی بسیار بتکرار ایں اسما
بلند میخواندند المحیط۔ العالم۔ الحبیب۔ الغفار۔ الخالق۔ الباری۔ المصور

پس طالب را لازم است که در نیم شب این اسما را ملازمت نماید تا بکمال برسد
و چون صبح صادق بدمد مرید صادق را باید که رو بقطب آرد و این بیچ قطب ربانی
بجوش الحانی بخواند **نظم** شد بجان ملک و ملک خاک شه گیلانی ٭ این چه قدر است
زهی قادری و سلطانی ٭ جوق جوق از فضلا و بدلا و نجبا ٭ هست استاده بران در
زپئے دربانی ٭ میرود سلسله اش تا بعلی الاعلی ٭ وای بر تو خود ازین قافله گر دربانی
هر که دیوانه این سلسله باشد باشد ٭ مست هوشیار می عاشقی و عرفانی ٭ دست جود و
کرم حضرت فیاض توئی ٭ هر چه باید همه داری و نداری ثانی ٭ گر ز لطف تو شود طبع
حسن هم اهم ٭ از پئی بیچ تو خواهم که کنم حسانی ٭ مسلمی از دل و جان گشت گدا ئے در تو
ارحم ارحم ملما کینک یا گیلانی ٭ **فصل سیوم** چون نماز فجر بگذارد قبله رو بچار زانو
بنشیند و بذکر لا اله الا الله مشغول شود تا آنکه آفتاب یک نیزه بلند برآید برخیزد و
دو رکعت نماز اشراق بگذارند ٭ **نظم** اشراق دو رکعت است بگذار که تا ٭ گردد
دل تو مشرق انوار خدا ٭ بعد ازان چهل و یکبار بگوید **یا حی یا قیوم یا لا اله**
الا انت اسألك ان تحیی قلبی بنور معرفتك **نظم** چهل و یکبار
هر که برخواند ٭ دل او زندهٔ ابد ماند ٭ دوازده رکعت نماز چاشت بسه سلام بگذارد
و میان شام و خفتن صلوة اوابین بگذارد بیست رکعت بده سلام و قل اقل چهار
است اگر آن میسر نشود این را از دست ندهد - و بعد از صلوة عشا بار بذکر مشغول شود
چون خواب غلبه کند بر پهلوئے راست بخسپد و این دعا که سنت است بخواند :-

بسم الله الرحمن الرحیم اللهم اسلمت نفسی الیک ووجهت
وجهی الیک والجأت ظهری الیک رغبة ورهبة الیک لا ملجاء
منک الا الیک امنت بکتابک الذی انزلت ونبیک الذی
ارسلت ×

فصل چهارم بدان که اهم ترین کار درین جا نفی خواطر است۔
و آن بهم نشود مگر بصحبت پیرے سالکے بدیده بحق رسیده **نظم** دل پاکش بهشت عنبر
جندا بر خش آئینه جمال نما × هست هوشیار عالم قربت × بولبش خم بادۂ وحدت ×
گر بود صحبت یکزمان سویش × سرخوش و تشنه گردی از لبش × در بد مهر نباشد تنگ
آسمی × روئے او ببینی ربیا سائی × و آنکه از دولت دیدار پر انوار پیر روشن ضمیر
دور افتاده باشد خیال صورت پیر را بدل و بدیده مطالعه کند و هر خطره که تشویش دهد
بحضرت خیال صورتش التجا نماید چون چنین باشد از جمال ولایت پیر محروم نمانی
نظم چون خیال تو درین دیده تصور گردد × دل و جانم همه زان نور منور گردد ×
نظم چه گلهائے حقیقت بر شگفت است × درین گلشن بیا بنگر بکامش × بفیض
حق رساندم چون باتمام × بنام روضة الابرار نامش ×..........

نود نام

سلطان العارفین غوث الاعظم شیخ عبد القادر جیلانی الحسن الحسینی قدس سرہ الاقدس

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

یا سلطان العارفین - یا تاج المحققین - یا ساقی الہمیۃ

یا جمیل المحبۃ - یا برکت الانام - یا مصباح الظلام -

یا شمس بلا افل - یا قمر بلا مثل - یا بدر بلا کلف -

یا بحر بلا طرف - یا بازی الاشہب - یا فارج الکرب -

یا غوث الاعظم - یا واسع الکرم - یا کنز الحقایق

یا مخزن الدقایق - یا دافع الشکوک - یا والی الملوک

یا شمس الشموس - یا زخرف النفوس - یا باری

النسیم - یا محی الرمیم - یا عالی الھمیم - یا ناموس

الامم - یا حجت العاشقین - یا قدوۃ الکاملین

یا وارث المختار - یا خزانۃ الاسرار - یا مبدای جمال اللہ -

یا نائب رسول اللہ - یا عبد المصطفیٰ - یا سبط
المرتضیٰ - یا نور المجتبیٰ - یا قرۃ العیون - یا ذالوجہ
المیمون - یا صلاح الاحوال - یا صادق الاقوال -
یا سیف المسلول - یا ثمرۃ البتول - یا ارحم الناس -
یا مذہب الباس - یا مفتح الکنوز - یا معدن الرموز -
یا کعبۃ الواصلین - یا قبلۃ الموحدین - یا مرشد
الطالبین - یا زبدۃ الصالحین - یا ولی الاطہر - یا
صوفی الاظہر - یا مجمل المطہر - یا محسن البشر - یا ملجاء
الضعفاء - یا ملاذ الغرباء - یا امام المتقین - یا صفوۃ
العابدین - یا قوت الارکان - یا حبیب الرحمان -
یا مجلی الکلام القدیم - یا شفاء الاسقام السقیم - یا
اتق الاتقیاء - یا اصفی الاصفیاء - یا نار الموقدۃ - یا
حیوۃ الافئدۃ - یا شیخ الکل - یا دلیل السبل یا مطلوب
المحبوبین - یا مقصود السالکین - یا کریم الطرفین -
یا عبد الفریقین - یا قاضی الحاجات - یا فاتح
المغلقات - یا عارف الاشیاء - یا عالم الاسماء -
یا سید السادات - یا منبع السعادات - یا ضیاء

السموات والارضین - یا نور السرائر غیاث
المستغیثین - یا بحر الشریعۃ - یا سلطان الطریقۃ
یا برہان الحقیقۃ - یا وجدان الکنہ المعرفۃ - یا کاشف
الاسرار - یا غافر الاوزار - یا طرد الاولیاء - یا عدد
الفقراء - یا ذا الاحوال العظیمۃ - یا ذا الاوصاف الرحیمۃ
یا ذا الکلامات الجلیلۃ - یا ذا المقامات العلیۃ - یا
ذا المذاہب الحنبلیۃ - یا امام الائمۃ - یا حل عموض
المشکلات - یا مقبول رب العالمین - یا جلیس الرحمان
یا مشہور من الجیلان - یا قطب الاقطاب - یا
ہادی الارباب - یا صاحب القدرۃ - یا واہب
النظرۃ - یا من ظہر سرہ فی الدنیا والاخرۃ - یا شاہ
یا سر اللہ - یا عفو - یا شریف - یا تقی - یا نقی - یا
صدیق - یا معون - یا فرد الاحباب - یا سیدی
یا مولائی - یا قوت - یا غوث - یا غیاثی - یا فارج
کربی - یا ضامنی - یا شافی - یا قاضی الحاجات -
یا محی الدین - اعینونی - اغیثونی - فی اداء حاجتی
اسرعوا اجابتی - ومالی سوالکم - یا سادتی - و

اسئلك فى الآجلة العاجلة۔ وصلى اللّٰه تعالٰى على خير
خلقه محمد واهل بيته واله واصحابه اجمعين۔
آمين ۔ آمين ۔ آمين ۔ برحمتك يا ارحم الراحمين ۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اللّٰهم يا مالك الرقاب ۔ و يا مفتح الابواب ۔ و يا
مسبب الاسباب هيئ لنا الا نستطيع له طلبا اللّٰهم
احسن عاقبتنا فى الامور كلها واجرنا من خزى
الدنيا وعذاب الاخرة ۔ سبحان ربى العلى الاعلى
الكريم الوهاب يا وهاب اللّٰهم اجعلنا مشغولين ۔
بامرك آمنين بعدلك آئسين من خلقك
آنسين بك مستوحشين عن غيرك راضين
بقضائك صابرين على بلائك شاكرين لنعمائك
ومتلذذين بذكرك فرحين بكتابك مناجين بك
فى آناء الليل واطراف النهار مبغضين للدنيا و
محبين للاخرة مشتاقين الى لقائك متوجهين
الى جنابك مستعدين للموت ربنا واتنا ما وعدتنا

على رسلك ولا تخزنا يوم القيمة انك لا تخلف الميعاد
اللهم اجعل التوفيق رفيقنا والصراط المستقيم
طريقنا اللهم اوصلنا الى مقاصدنا وتب علينا انك
انت التواب الرحيم اللهم بك اصبحنا وبك امسينا وبك
نحيا وبك نموت واليك المصير اللهم ارنا الحق حقا وارزقنا
اتباعه وارنا الباطل وارزقنا اجتنابه ربنا توفنا
مسلمين والحقنا بالصالحين وادفع عنا شر الظالمين
واشركنا في دعاء المؤمنين ونبهنا عن نومة الغافلين
وقنا ربنا شر ما قضيت اللهم ارحم امة محمد اللهم فرج عن
امة محمد اللهم استر امة محمد اللهم تجاوز عن امة محمد
عليه الصلوة والسلام اللهم حبيب التوابين تب علينا
يا امان الخائفين امنا يا دليل المتحيرين دلنا يا غياث
المستغيثين اغثنا يا رجاء المتقين لا تقطع عنا رجاءنا
يا راحم العاصين ارحمنا يا غافر المذنبين يا ارحم الراحمين

تمت

كتبه احقر العباد سراج الدين ساهو واليه عفي الله عنه